İDOL

ARKEOLOJİ VE ARKEOLOGLAR DERNEĞİ DERGİSİ

EKİM - KASIM - ARALIK 2001 Sayı: 11

"Memleketimizin Hemen her tarafında emsalsiz defineler halinde yatmakta olan kadim medeniyet eserlerinin ileride tarafımızdan ilmi bir surette muhafaza ve tasniflerinin ve geçen devirlerin sürekli ihmali yüzünden pek harap bir hale gelmiş olan abidelerin muhafazaları için müze müdürlüklerinde ve hafriyat işlerinde kullanılmak üzere arkeoloji mütehassıslarına kat'i lüzum vardır."

21 Şubat 1931 Konya-Gazi Mustafa Kemal

İDOL

Arkeoloji ve Arkeologlar Derneği Adına Sahibi

Prof. Dr. Coşkun ÖZGÜNEL
Dernek Başkanı
Tel: (0.312) 310 32 80/1031-1143
Fax: (0.312) 310 57 13

Yazı İşleri Müdürü
Dr. Erhan ÖZTEPE

Yayın Kurulu
Prof. Dr. Coşkun ÖZGÜNEL
Prof. Dr. Cevat ERDER
Prof. Dr. Cevdet BAYBURTLUOĞLU
Prof. Dr. Armağan ERKANAL
Prof. Dr. Fahri IŞIK
Prof. Dr. Ahmet TIRPAN
Doç. Dr. Fikri KULAKOĞLU
Dr. Eyüp AY

Kapak Resmi
Mustafa Kemal Atatürk, Afet İnan ile birlikte heykel sergisini ziyaretleri sırasında

Yazışma Adresi
P.K. 398 06042 Ulus-ANKARA

İletişim
idol_idol@hotmail.com
Tel & Fax: (0.312) 310 08 76

Dernek Merkezi
Atatürk Kültür Merkezi
2 Nolu Alan
Hipodrom / ANKARA

Aidatlar ve Bağışlar için
T.C. Ziraat Bankası/Ulus Şubesi
255457 Nolu Hesap

Posta Çek Hesabı: Arkeoloji ve Arkeologlar Derneği
1900323

Yapım
Mustafa ÜÇGÜL
Baskı:Berkay Matbaacılık

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ

Başlarken
Prof. Dr. Coşkun ÖZGÜNEL.....3

ARAŞTIRMA

Eskipazar İlçesine Yapılan İnceleme Gezisi
Erhan ÖZTEPE-.S. Hakan ÖZTANER 6

Roma Dönemi Köprüleri ve Anadolu Örnekleri
Hanife ŞAHİN ÖZTEPE 12

Çatı Kiremitleri Üzerinde Görülen Damgalar, Motifler ve işaretler
Aytaç COŞKUN 19

Lelegler
Abdulkadir BARAN..... 23

KORUMA

Yunan Kültür Bakanlığı'nın Kültürel Varlığı Korumak İçin Polis ve Gümrük Yetkilileriyle Yaptığı İşbirliği
Charalambos V. Kritzas
İngilizceden Çeviren Haydar DÖNMEZ.....28

Taşınır Kültür Varlıkları Açısından Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri
Semra SALGIRLI..... 30

HABERLER

"Truva: Düş ve Gerçek Sergisi
Sempozyumlar
Konferanslar
Sanat Tarihi Derneği Etkinlik Programı
Basın Haberleri
Peten Turizm
Suna&İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma enstitüsü 36

ARAMIZDAN AYRILANLAR

Prof. Dr. Baki ÖĞÜN
Hakan KALE 45

ETKİNLİKLERİMİZ

Duyuru ..... 48.

"Üç Ayda bir yayınlanır."

"Dergide yayınlanan yazıların tüm sorumluluğu yazarına aittir."

Derginin basılmasındaki katkılarından dolayı, Kültür Bakanlığı, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne, ICOM Türkiye Milli Komitesi'ne, Kale Pazarlama Tic. A.Ş. (Kalebodur/Kaleseramik)'ne ve Ereğli Demir ve Çelik Fabrikaları Genel Müdürlüğü'ne teşekkür ederiz.

Çevreden Çıkarak

Tarihsel çevre, doğal çevre, kentsel çevre olarak tanımlanan ve yeni bir davranış kavramını gündeme getiren çevre sözcüğü, evrenimizde insan oğlunun yerleşik düzene geçtiği Neolitik çağdan bu yana bilinen bir sözcüktür. Zamanımızda ileri uygarlık düzeyini yakalamış zengin ülkeler, II. Dünya savaşından sonra çevre kavramını çeşitli boyutları ile tartışmışlar ve gerekli koruyucu önlemlerini almışlardır. Ülkemizdeki Çevre kavramına dönecek olursak, bu sözcüğün ve önüne gelen sıfatların ancak çeyrek yüzyıllık bir geçmişi olduğunu görürüz. Bugün için çevre kavramının içeriği hala çok kolay bir biçimde tarif edilir. Ancak tanımın ayrıntısına girildikçe, olayın hiçte o kadar kolay açıklanamadığı görülür. Biz arkeologlar için birinci derecede tarihsel çevre kavramı önem taşır. Çünkü tarihsel çevremizin yaşamımızda bize vereceği dersleri, tercihleri ve davranış biçimlerimizi akılcı bir yöntemle belirlememize olanak verir. Bu oluşumda dikkat edilecek olan ilkler arasında somut ve soyut kültür varlıklarımızı en iyi bir biçimde koruma bilincinin küçük yaşlardan itibaren toplumumuza verilmesi, sağlıklı bilgilerle ulusların kendi özgün kültürleri olabileceğini ve bunlar içinde korunması gerekli olan taşınır ve taşınmaz kültür varlıklarının da olabileceğini komplekslerden arınarak öğretmemiz, bir yurttaşlık görevi olmalıdır. Bu öğreti o ülkenin kültürel yaşam kalitesini ortaya koymada en büyük etmendir. Kültürel yaşamın oluşmasında geçmişin ne denli önemli olduğunu görmemek bizce onarılması olanaksız bir yanılgıdır. Ülkemizde son çeyrek yüzyılda geniş halk kitlelerince kabul gören bu yeni tanım, geçmişimizin geleceğe ne kadar etkin olduğunu az da olsa öğretme becerisini yakalayabilmiştir. Ancak Türkiye'nin plansız ve ileriye dönük kurgularının yapılmaksızın başlatılan sanayileşme dönemi, kültürel varlıklarımızın bilinçsizce kıyımına sebep olabilmiştir. Son günlerde (Aralık 2001 ve Ocak 2002) ülkemiz medyasında ve TBMM. genel kurulunda tartışılan bir konu ile "Tarihsel Çevre" Türkiye gündemine oturmuştur. Tarihi, onun çevresini korumak, bir kültür bilinci olarak, ekonomisi güçlü ülkeler için 2000'li yıllarda hiç de zor olmamaktadır. Ancak parası bol, kafası hala ortaçağ düşüncesinde olan, bir ümmet devleti, petrolden aldığı güç ile, onarılması olanaksız olan bir tarih ve kültür kıyımını, müslümanların kutsal topraklarında yok etme aymazlığını yapabilmiştir. Bu olay bizce geçmişteki efendilerine ve onun laik düşünce ve yapısına karşı bir kompleksin yansımasıdır. Mekke'deki Ecyad kalesini yıkarak, kral denen o küçük adam, tarihe, yıllarca koruması altında yaşadığı biz efendilerine, hangi küçüklüğünü örtbas etmek istemiştir. İşin acı tarafı ise, İngiliz T. Lawerence'in ümmet ülkesindeki evini de müze yaparak acaba hangi ölçülerde tatmin olmayı yeğlemiştir. Bu konu ile ilgili bir takım basın haberleri dergimiz içinde yer almaktadır. Özellikle Hürriyet gazetesi Başyazarı Sayın Oktay Ekşi'nin makalesi, bilmeyenlere, duymayanlara ve başlarını kuma gömenlere verilecek çok görkemli tarihi bir derstir. Ancak TBMM. tartışılan bu konunun sadece Ecyad kalesi ile sınırlı kalma-

ması, her türlü büyük yatırım ve projelerin düşünce aşamasında da Yüksek Meclis gündemine taşınarak doğru kararların üretilmesine katkı sağlanması, biz arkeologlara ve korumacılara verilecek en büyük manevi ödül olacaktır. Aklıma hep büyüklerimin şu sözleri gelir; "Araptan dost olmaz, onlar İngilizlerle bir olup bizi hep arkamızdan vurmuşlardır" Bu deyiş, her zaman olabilecek bir olayı, tekerrür etmeyen tarihi hep aklımızda kalmasını sağlamalıdır.

2001 yılı arkeologlar için oldukça başarılı bir çalışma dönemini içermiştir. Bu konudaki görüşlerimizi, geçen 2001/3. sayımızda dile getirmiştik. Ancak 21 Eylül 2001 tarihinde Alman Arkeoloji Enstitüsü -Berlin Merkez- emekli birinci müdürü, Didyma kazıları başkanı Sayın Prof.Dr. Klaus Tuchelt'i çok sevdiği Didyma'da bir kalp krizi sonunda yitirdik. Türkiye arkeolojisine büyük katkılarda bulunmuş bir Türk dostunu kaybetmek bizlere büyük elemler vermiştir. Gelecek sayılarımızda meslekdaşımız, arkadaşımız Klaus Tuchelt'in yaşamı ile ilgili bir anma yazısını sizlere sunmak bizim için bir görevdir. Alman Arkeoloji Enstitüsü camiasına ve özellikle İstanbul Alman Arkeoloji Enstitüsü üyelerine ve çalışanlarına ve de Sayın Antje Klaus hanımefendiye baş sağlığı dileriz. Bilkent Üniversitesi, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü öğretim üyelerinden meslekdaşımız Sayın Dr. Norbert Karg'ı da yine güz aylarında kaybetmiş bulunuyoruz. Sanat Tarihi camiası da Kasım ayı içinde çok sevdikleri bir hocalarını bizler ise çok sevdiğimiz arkadaşımızı, Kayseri Erciyes Üniversitesi'nde Sanat Tarihi bölümünü kuran, çalışkan, hoşgörülü, sevecen Dekanları Sayın Prof. Dr. Zafer Bayburtluoğlu'nu kaybetti. Sanat Tarihi camiasına ve kederli ailesine ulu tanrıdan sabırlar dileriz. 10 Aralık 2001 günü yine acılı bir haberle karşı karşıya kaldık, çoğumuzun sevgili hocası, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi K. Arkeoloji Anabilim Dalı başkanlarından Sayın Prof. Dr. Baki Öğün'ü 79 yaşında kaybettik. Onun kulaklarımızda çınlayan " çok hoş adamsınız, evet ama hayır " gibi kısa tümceleri, çoğumuzun yaşantısına girmiş sevgi dolu anılar olarak hep belleğimizde yaşayacaktır. Sayın hocamızın özgeçmişini ileri ki sayfalarımızda bulacaksınız. Bizler, hocamızın arkada bıraktıkları sevenlerine, eşi Sayın Gül Öğün'e, ailesinin diğer fertlerine baş sağlığı ve sabırlar dilerken, tanrıdan böyle kederleri bizlere göstermemesini dileriz. Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürü Sayın Dr. Alpay Pasinli ve Oktay Pasinli kardeşler de, ağabeylerini kaybettiler. Meslekdaşlarımıza baş sağlığı diler, böyle acılarının yaşanmamasını ulu tanrıdan isteriz.

Uzun yıllardan bu yana Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'ni yöneten, Müzesinin yeni uygulama ve anlayışlarla Dünya Müzeleri arasında ön sıralarda yer almasını sağlayan Sayın İlhan Temizsoy, görevini genç arkadaşlara bırakarak emekli

oldu. Türk arkeolojisine mesleğe girdiği andan itibaren büyük hizmetler veren Karaman Müzesinin oluşmasında gelişmesinde büyük emekleri olan sevgili İlhan Temizsoy'a huzurlu, sağlıklı bir emeklilik dönemi geçirmesini dernek ve yönetim kurulu olarak gönülden dileriz. Sevgili arkadaşımızın yerine İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürü Sayın Dr. Turan Özkan'ın atanmasını sizlere duyururken, meslekdaşımıza başarılarının aynen İzmir Müzesinde olduğu gibi devamını dileriz.

Sevgili meslekdaşlarımız, yeni yönetim olarak " İdol'ümüzün 2001 yılı son sayımızı gecikmeli olarak çıkarmış bulunuyoruz. Sizlere en iyi şekilde ulaşmak ve yardımcı olmak en büyük arzu ve görevimizdir. Ülkemizin zor koşullar içinde olduğu şu dönemde, olanaksızlıkların üstesinden gelerek dergimizi sizlere ulaştırmak, gerçekten bize çok haz ve onur vermektedir. Sizlerden beklediğimiz en büyük destek, yıllık üye aidatları ile birlikte bağışlarınızın da makul ölçülerde gerçekleşmesidir. Bildiğiniz gibi dergimizin medya pazarında satışı bir takım yasal zorunluluklardan ötürü yasaktır. Elinize geçen bir sayının gönderi gideri bir milyon Tl. bulmaktadır. 750-800 dergi üyelerimize yollanmaktadır. Yılda dört kez yayınlanan ve sizlere yollanan derginin PTT giderleri 3 milyar Tl. olmaktadır. Lütfen bağış ve yıllık ödentilerinizi zamanında ödeyerek bizlere yardımcı olmanızı hepimiz gönülden arzu etmekteyiz. Bu arada iz bırakan fotoğraflarınızı bize yollarsanız onları makul ölçülerde basarak sizlerle mutlulukları paylaşmak isteriz. Derneğimizin Adana Şubesi, Adana'daki genç arkadaşlarımızın girişimleri ile yakın faaliyete geçecek ve ilk genel kurulunu yaparak yöneticilerini kendi iradeleriyle belirleyeceklerdir. Çukurova Üniversitesi, Adana Arkeoloji Müzesi ve Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Müdürlüğü ile, çeşitli kurumlarda çalışan meslekdaşlarımız, derneğimizin tüzük ve ilkelerine bağlı kalarak, faydalı çalışmalar yapacağını sizlere duyurmak hepimiz için çok sevindirici bir haber olmalıdır.

Son olarak üyelerimizin gönülden kabullenmedikleri bir yaptırımdan söz etmek isteriz. Kültür Bakanlığı adına Kazı ve Araştırma yapan Üniversite kökenli arkeologlar, Ruhsat harcı olarak verdikleri ödemenin yapılmasının doğru olmadığı yönündeki düşüncelerini dile getirmemizi istediler. Gerekçe olarak ta; Devlet adına yapılan bir çalışmanın, görevlendirilmenin Ruhsat adı altında alınan bir harç ile yürütülmesinin mümkün olamayacağında birleşmektedirler. Bu konunun Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürü Sayın Dr. Alpay Pasinli tarafından bir çözüme kavuşturulması ümidini taşırken, dergimizin çıkmasında sağladıkları yardımlar için bir kez daha kendilerine teşekkürlerimizi sunmak bizim için zevk olacaktır.

Prof. Dr. A. Coşkun Özgünel
Arkeoloji ve Arkeologlar Derneği Başkanı

ESKİPAZAR İLÇESİNE YAPILAN İNCELEME GEZİSİ

Erhan ÖZTEPE- S. Hakan ÖZTANER

Karabük İl Kültür Müdürlüğünün davetiyle[1] geçtiğimiz Mayıs (2001) ayında Karabük İli Eskipazar İlçesine bir inceleme gezisi yapılmıştır. Kuzey Anadolu coğrafyası içinde az araştırılmış bölgelerden biri olan Paphlagonia bölgesinin güney bölümünde ve günümüzde Eskipazar ilçesi sınırları içerisinde yer alan Hadrianopolis antik kenti ilk durağımız olmuştur. Antik kent, ilçe merkezinden Mengen yönüne doğru devam eden yolun çevresindeki Duraklar, Budaklar, Büyük Yaylalar, Çaylı ve Beytarla köyleri arasındaki bölgeyi kapsamaktadır.

Paphlagonia ile Bithynia bölgeleri arasındaki alanda yer alan Hadrianopolis antik kentinin ilk olarak Kaisareis Proseilemmenetai ismiyle anıldığı ve Galatia bölgesine bağlı olarak bulunduğu bölgedeki yerleşimin M.Ö. V. Yüzyıla kadar giden bir geçmişinin olduğu bilinmektedir.[2] Kent daha sonraki Hadrianopol(e)itai ismiyle tanınmaktadır.[3] Bugün de çok geniş bir alana yayılmış olan kentin kurulduğu dönemde geniş bir nüfuz alanı olduğu anlaşılmaktadır. Kent M.S. IV. Yüzyılda Honorias eyaleti kuruluncaya değin Paphlagonia bölgesine, M.S. 535'de Honorias eyaletinin politik olarak çözülmesine kadar da bu eyalete bağlı olarak kalmıştır. Kent M.S. V. Yüzyıldan itibaren Piskoposlukla ilgili bir yerleşim olmuştur. M.S. IX. Yüzyıla kadar bu özelliğini korumuş olmalıdır.[4] .

Kentin isminden ilk olarak Mendel tarafından 1901 yılında yayımlanan bir yazıt aracılığıyla haberdar olunmaktadır.[5] 1854'de H. Kiepert Asia Minor haritası üzerinde Hadrianopolis kentinin yerini tahminen Viranşehir (Eskipazar) yakınlarında göstermiştir.[6] Legrand ve Chamonard 1891 yılında bölgeyi gezerken pekçok yazıtın kopyasını çıkarmışlar ve kentte görülebilen kalıntıları not etmişlerdir.[7] Legrand kopya ettiği yazıtların yaklaşık 15 dakikalık uzaklıktaki bir kente ait olduklarını, kentin küçük bir çaya kadar uzandığını ifade etmektedir.[8] Legrand'ın verdiği bilgilere göre kentte dere yakınlarında bir Pazar alanı, taştan evlere ait kalıntılar mevcuttur.

Hadrianopolis kenti bugün Eskipazar ilçesinin güneybatı ve kuzeydoğu yönlerindeki kayalık arazi üzerinde uzanmaktadır. Kentin tam yayılım alanına ilişkin kesinlik bulunmamaktadır. Bu inceleme gezisinde kentin özellikle Mengen yolu üzerinde ve yakın çevresindeki alanları taranmıştır. İlçe merkezinden Mengen yönüne doğru olan karayolu takip edildiğinde ilçe merkezinin ve bölge yatılı okulunun 600 m. kadar batısında, yolun kuzeyinde ve üst tarafında büyük bir yapının kalıntıları, mimari blokları gözükmektedir. M.S. V-VI yüzyıllara ait olması muhtemel ambon, lento, sütun ve başlık parçalarını içeren parçalar bu kalıntının kentte MS. VI. yüzyılda inşa edilmiş olması muhtemel kiliselerden birisi olabileceğini göstermektedir. Kaçak kazı çukurları çevresinde yüzeyde geç dönem çatı kiremitlerine ait parçalar da görülmektedir. Kilise kalıntısı çevresinde ayakta kalan herhangi bir duvar ve benzeri mimari kalıntı görülmemektedir. Ancak ifade edildiğine göre şimdi koruma amacıyla üzeri toprakla örtülen bölümlerde mozaik biçiminde taban döşemeleri de mevcut bulunmaktadır.

Res. 1

İlçe merkezine yaklaşık 1 km. kadar uzaklıkta, yörede "Yedi Mezarlar" mevkii olarak bili-

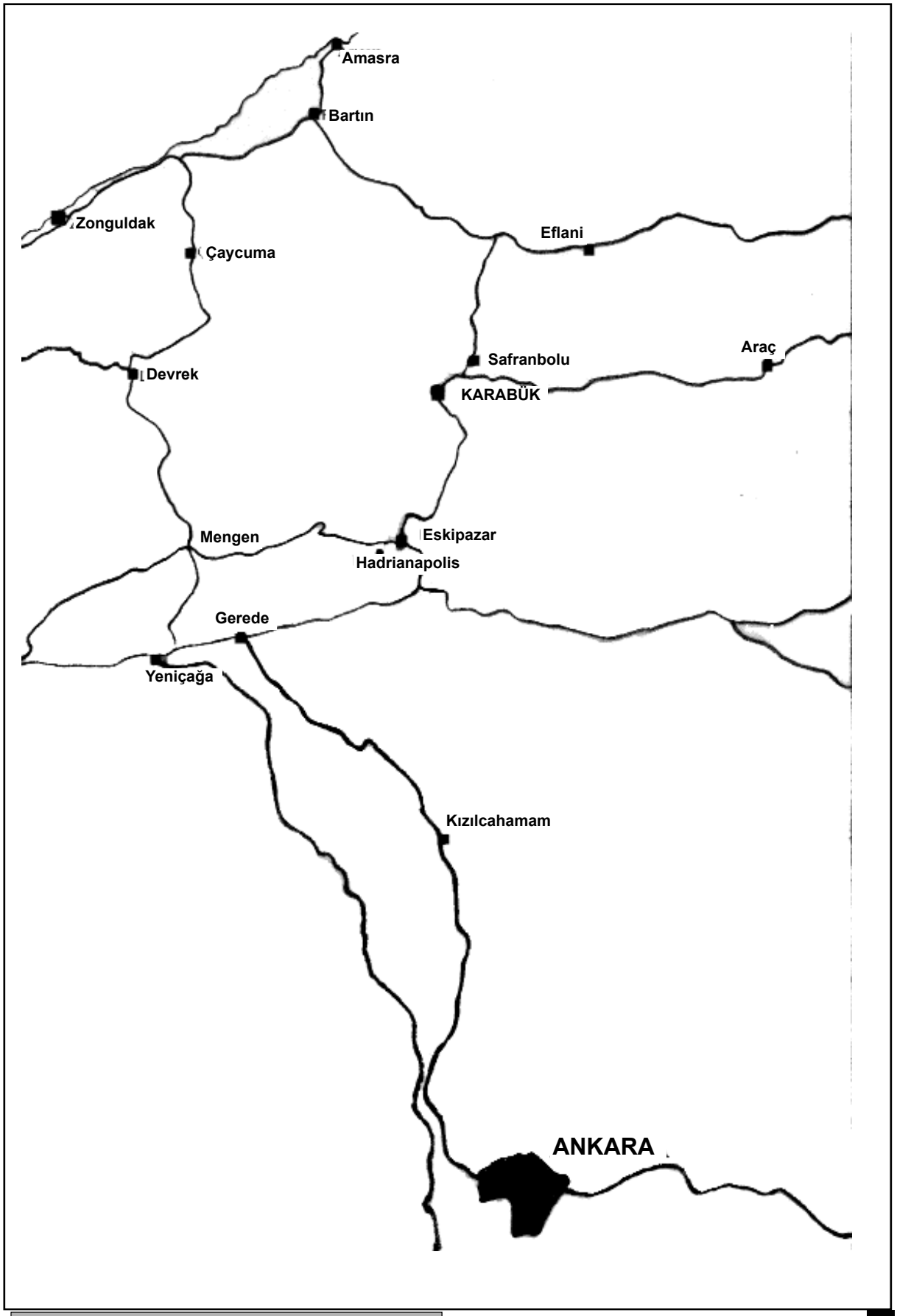
Amasra
Bartın
Zonguldak
Çaycuma
Eflani
Safranbolu
Araç
Devrek
KARABÜK
Mengen
Eskipazar
Hadrianapolis
Gerede
Yeniçağa
Kızılcahamam
ANKARA

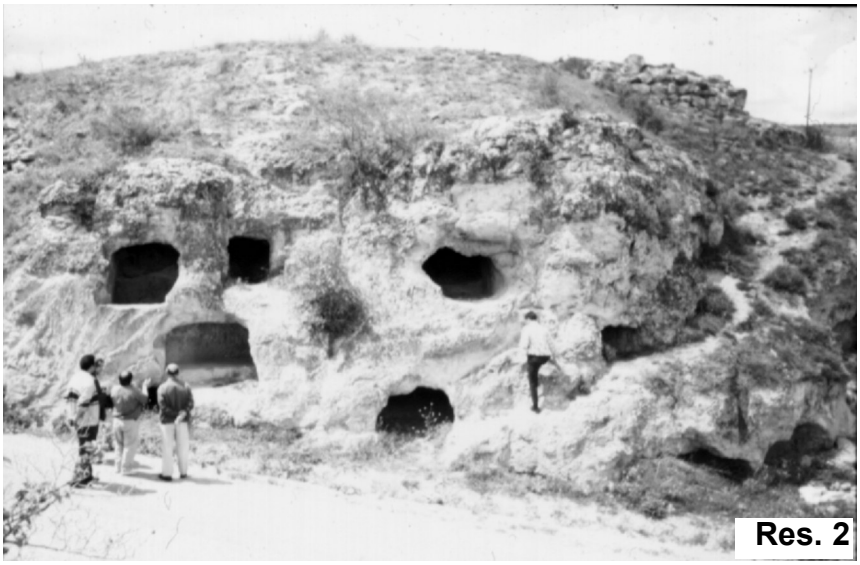
Res. 2

nen alanda Budaklar Köyü mezarlığının yanında, konglomera türü kayaya oyulmuş 6 adet mezar bulunmaktadır.(Res.1) Mezarların dördü yan yana bir arada, diğer ikisi de yine birlikte biraz ileride yer almaktadır. Hepsi de açılarak soyulmuş olan mezarlar yaklaşık 215-231 x 87-96 cm. boyutlarında olup 80 cm. derinliğe sahiptirler. Mezarların aralarındaki duvarlar 30-33 cm. kalınlığa sahiptirler.

Yedi Mezarlar mevkiinden 300 m. kadar ileride yine karayolunun iki tarafında çeşitli parçalar görülmektedir. Bunlardan ilki yolun güneyinde yer alan vaftiz taşı diğerleri ise yolun kuzey tarafında ve tarla sınırında kullanılmış olan Roma dönemi üst yapı (diş sırası v.b.) mimari elemanlarıdır.

İlçe merkezine 2 km. kadar batıda yer alan ve yörede Zincirlikuyu mevkii olarak bilinen alanda yolun ikiye böldüğü bir tepe üzerinde ve çevresinde çeşitli kalıntılara rastlanılmıştır. Öncelikle görülen yolun Mengen'e doğru devamında sağ yanında kalan tepenin yola bakan kayalık yamacında açılmış geç dönem, belki de Bizans dönemi kaya sığınakları mevcuttur. (Res.2) Kaya sığınaklarının hemen üzerinde görülen mimari kalıntı belki bir kuleye ait olabilir. Tepenin doğuya bakan yamacı kuzeye doğru takip edildiğinde, dış bloklarının çoğu sökülmüş olan iç moloz dolgusuyla birlikte tabana doğru yer yer koruna gelmiş büyük bloklardan oluşan olasılıkla bir istinat duvarı görülmektedir. Dış kaplaması, 120x60x67 - 150x60x45 cm. vb. boyutlardaki düzgün ve iri bloklardan oluşan duvarın iç dolgusu harçlı moloz taşlardan inşa edilmiştir. Yol seviyesinden 7-8 m. kadar üst kotta olan ve kuzeye doğru yükselen tepenin üzerinde çeşitli yapı kalıntıları arazi yüzeyinde görülmektedirler. Kaçak kazılarla açılmış olan bir yerde, 180x240 cm. boyutlarında bir zemin yer almakta ve bu zeminin yakınında ana kayaya oyulmuş birbirleriyle bağlantılı yan yana yuvarlak biçimli üç havuz bulunmaktadır. Her iki baştakiler 105 cm. çapa, ortadaki ise 89 cm. çapa ve 45 cm. derinliğe sahiptir. Olasılıkla bu bölüm bir şarap işliği olarak kullanılmış olmalıdır. Yolun ikiye böldüğü tepenin güney kısmının yola bakan yamacında da irili ufaklı taşlardan inşa edilmiş bir istinat duvarı yer almaktadır. Tepenin bu bölümü üzerinde de çeşitli yapı kalıntılarıyla birlikte doğuya doğru alçalan yamaçlarında kimi kez düzgün blok sıraları şeklinde takip edilebilen ve çoğunlukla da yığıntı olarak görülen, olası teras-istinat

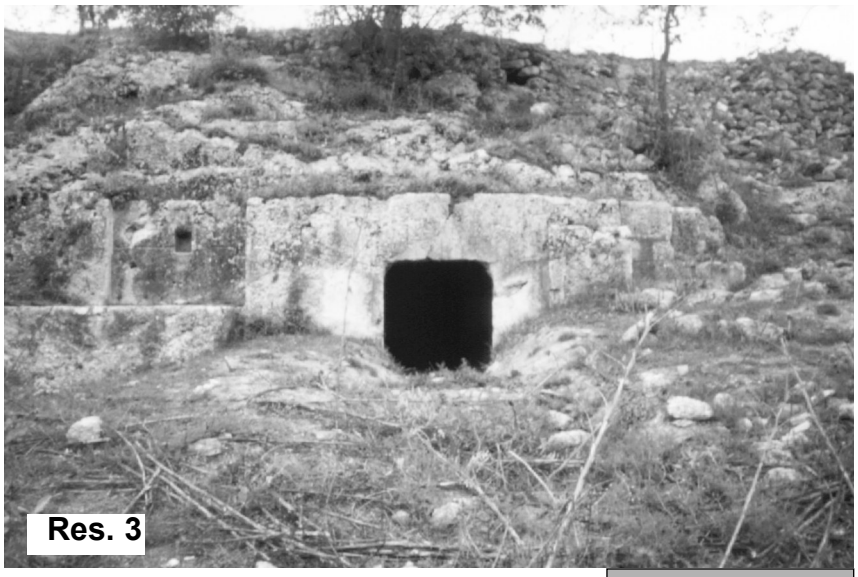
Res. 3

duvarlarına ait kalıntılar görülmektedir.

Kentin yayılım alanını bu alandan güneye, Göksu Deresine doğru takip ettiğimizde yöredeki adı Hacımatlar, resmi adı Budaklar Köyü Hacıahmetler mahallesi olan bölgede kayalık arazide kimi yerde kaya yüzeylerine açılmış kimi yerde ise arazi yüzeyinde bulunan kaya mezarları ve sığınakları görülmektedir.[9] Kentin doğusunda bulunan kayaya oygu mezarlardan oluşan bu nekropol alanındaki mezarlardan biri kuzeye doğru, karayoluna yakın büyük kaya bloğu yüzeyine açılmıştır. Yöre halkı tarafından Kral Mezarı olarak adlandırılan, 117 cm. genişliğinde köşeli bir girişi olan mezarın içinde nişler içerisine yerleştirilmiş olan yaklaşık 177x100 cm. boyutlarında ve tabandan 45 cm. yükseklikte olan üç taş kline yer almaktadır. Mezarın 217x280 cm. boyutlarındaki iç mekanının tabanından kubbesine kadar ölçülebilen iç yüksekliği 167 cm.dir.(Res.3) Kayaya oygu mezarın dış cephesinde ve üst kesiminde çeşitli basamaklar bulunmaktadır.

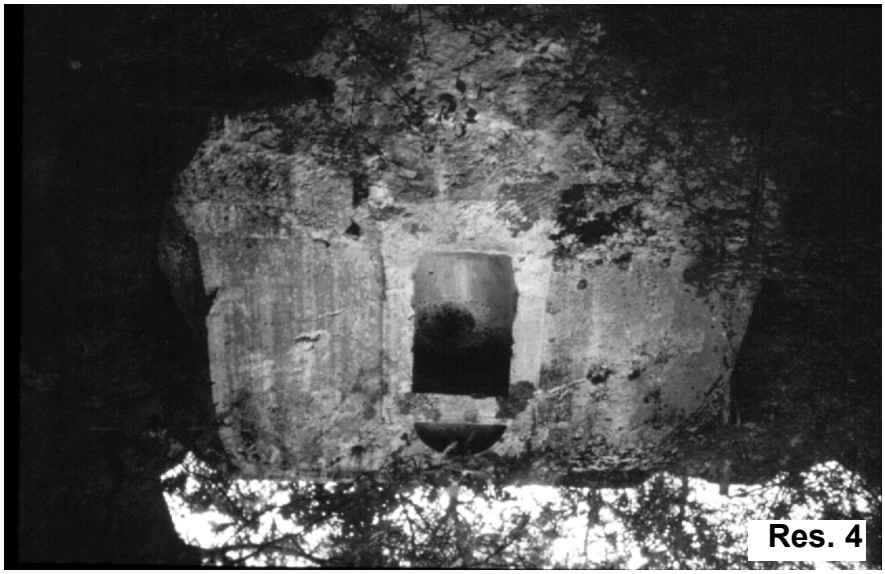
Res. 4

Bu mezardan güneye, Göksu Deresine doğru inildiğinde dereye bakan büyük bir kaya bloğu yüzeyinde üst kısmında yarım yuvarlak formlu küçük bir nişin bulunduğu, 142x97 cm. boyutlarında 60 cm. derinliğinde dikdörtgen bir niş yer almaktadır.(Res.4) Kült amaçlı bir işlevi olduğu düşünülebilecek bu niş daha önce Legrand tarafından da görülerek not edilmiştir.[10] Nişin bulunduğu kaya yüzeyinin üstünde üç basamaklı bir bölüm vardır. Buradan koptuğu anlaşılan basamaklı bir kaya parçası da nişin bulunduğu alanın aşağısında dereye yakın bir yerde bulunmaktadır. Nişlerin yer aldığı kaya bloğunun doğuya devam eden yüzeyinde sığ kabartma olarak bir istavroz motifi görülmektedir. Kaya yüzeyinde yer alan ve kült amaçlı olduğunu düşündüğümüz nişin çok yakın benzerleri Leonhard tarafından belirtildiği üzere Petra kentinde de mevcuttur. [11]

Res. 5

Klineli mezarın bulunduğu alanın 200-250 m. kadar batısında Hacıahmetler mahallesine yakın bir kesimde 40m. kadar batıya doğru devam eden, küçük yerel taştan yapılmış, geç dönem özellikleri gösteren, olasılıkla teras-istinat duvarı olabilecek bir duvarın parçaları takip edilebilmektedir. Duvarın doğu kesiminde 10 m.lik bir çıkıntı yapan 19 m. uzunluğunda moloz taşlardan inşa edilmiş 10 sırasının korunageldiği kısım

Res. 6

aynı zamanda bir yapının alt yapısı olabilecek niteliktedir. Duvarın Hacıahmetler mahallesine yakın bir kesimde bittiği noktada kaçak kazılarla açılmış alanda pembemsi kireç harcı ile iç yüzeyi sıvalı, küçük, apsis biçimli 125x120 cm. boyutlarında 140 cm. yüksekliğe kadar korunagelmiş bir yapı kalıntısı görülmektedir.

Eskipazar İlçesinin birkaç kilometre batısında yer alan Hacıahmetler mahallesi içinde evlerin bahçelerinde ve yapı duvarlarında pek çok Roma ve erken Hıristiyanlık dönemine ait mimari blok ve parçaları görülmektedir.(Res.5) Mahallenin sırtına yaslandığı tepenin güney eteklerinde ve modern yerleşim alanının üst kotunda büyük kısmı toprak ile örtülü iki kemer gözükmektedir.(Res.6) Kaçak kazılarla gün ışığına çıkarılmış, harçla birbirine bağlanmış bloklardan oluşan kemerlerin bir binanın alt yapısı olması olanaklıdır. Bu kalıntının çevresinde bina duvar izleri yüzeyde silik olarak izlenebilmektedir.

Kemerli alt yapı kalıntısı ile aynı yamaçta ve mahallenin kuzeydoğusunda, volkanik kaya yüzeyinin tıraşlanması ile oluşturulmuş yaklaşık yükseklikleri 30 cm. olan basamaklar görülmektedir. Dört basamaktan oluşan sıra doğuya doğru 5 m. kadar devam eder arada 5 m'lik bir basamaksız bölümden sonra tekrar aynı biçimde 5 m. kadar daha basamaklar takip edilebilmektedir. İlk bölümdeki basamaklar batı kenarlarında hafif kavis yapmakta ve yukarıda aşağıya devam eden bir kanal tarafından sınırlandırılmaktadırlar. Basamaklı bölümünün hemen yanında yine kayaya oyulmuş yan yana iki mezarın girişleri görülmektedir.

Anılan son kalıntılar ile Hadiranopolis kentindeki inceleme gezisi tamamlanmıştır. Ancak kentin yayıldığı alanın içinde yer alan Duraklar, Budaklar, Büyük Yaylalar, Çaylı ve Beytarla köyleri çevresindeki alanlar daha sonraki inceleme gezilerinde ele alınmak üzere bırakılmıştır.

Hadrianopolis'ten sonraki ikinci durağımız, Eskipazar ilçesinin çıkışından itibaren Karabük yönüne doğru 10-15 kilometrelik bir mesafede yer alan Deresemail Köyünden itibaren yaklaşık 45 dakika ila 1 saatlik zorlu bir tırmanıştan sonra ulaşılabilen Asartepe'ydi.

Asartepe, araziden yaklaşık 600-700 m.'lik bir yüksekliğe sahip olan Kimistine tepe üzerinde ve çevresinde yer alan kalıntılara sahiptir.(Res.7) Merkezde küçük bir koni şeklinde yükselen tepenin üzerinde yoğun moloz yığıntılar ve geç döneme ait çatı kiremitleri dışında herhangi bir kalıntı gözükmemektedir. Koni biçimli tepenin batı eteğinin önünde büyük yamaca kadar devam eden düz bir teras yer almaktadır.(Res.8) Terasın çevresinde olasılıkla Hellenistik dönem karakterli nitelikli kenet yuvaları olan stylobat bloklarını

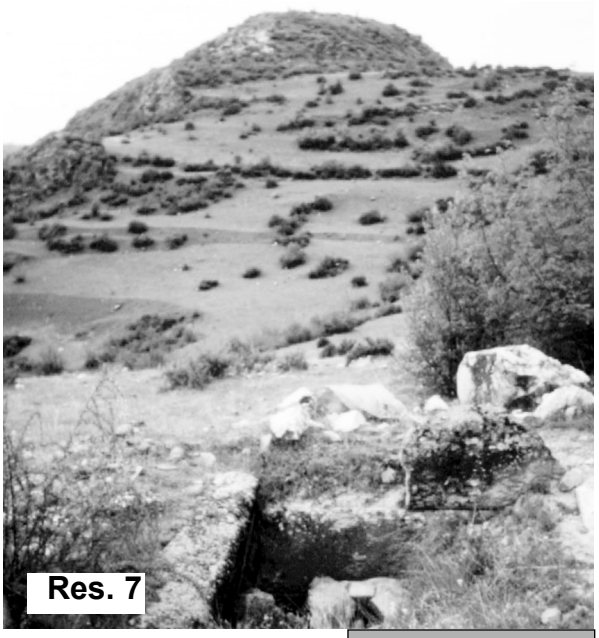
Res. 7

andıran mermer bloklar hem yığın hem de zeminde döşeme olarak kısmen görülmektedir. Anılan terasın kuzeydoğusunda yer alan benzer, ancak daha küçük boyutlu bir teras çevresinde de bazı mimari parçalar bulunmaktadır. Bu alandan koni biçimli tepenin üzerine doğru çıkılırken büyük bir kaya yüzeyinde, tabula ansata içinde kısmen okunabilen bir yazıt yer almaktadır. Kuzeydoğudaki terasın yamacında ise üzerinde 7 satır Grekçe yazıt bulunan yüksekliği 160 cm. olan bir heykel kaidesi parçası devrilmiş vaziyette bulunmaktadır. Bu alandan kuzeye doğru üstü kısmen düz olan uzun bir tepenin üzerinde ve doğuya bakan eteklerinde yer yer bazı mimari kalıntılar görülmektedir. Burada yüzeyde görülen iri bloklar, ait oldukları yapıların da son derece büyük boyutlu olduklarına işaret etmektedir. Bu tepenin kuzeye doğru devam eden doğu eteklerindeki büyük kaya kütlelerinden birisinin yüzeyinde tabula ansata dışına yazılmış "ΑΓΑΘΗ ΤΥΧΗ" ile içinde okunabildiği kadarıyla "ΠΡΟΚΛΟΥ ΑΠΟΗΚΑ" yazan bir yazıt ile biraz ileride kaçak açılmış kazı çukurunun kenarındaki blok üzerinde orak ve çekiç betimlemeleri de yer alan 4 satır Grekçe yazıt görülmektedir.

Res. 8

Havanın kararması ile Asarkale ve çevresindeki alanın tümü gezilememiş olmakla birlikte Kimistine tepe üzerindeki bu ören yeri zor erişilen konumuyla ve keşfedilmeyi bekleyen tüm gizemleriyle bizleri kendisine hayran bırakmıştır.

***Dr. Erhan ÖZTEPE,** Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı, 06100 Sıhhiye-Ankara

Araş. Gör. S. Hakan ÖZTANER, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı, 06100 Sıhhiye-Ankara

1- Karabük eski İl Kültür Müdürü Sayın Mustafa Sevim'in ilgi ve yardımlarıyla bu araştırma gerçek leştirilmiştir.

2- K. Belke, Paphlagonien und Honorias, Wien 1996, s.155.

3- K. Belke, a.g.e, s.155; C.Marek, Stadt, Ara und Territorium in Pontus-Bithynia und Nord-Galatia, IstForsch. 39, 1993, s. 189,190, no. 3,8.

4- K. Belke, a.g.e., s. 156

5- R. Leonhard, Paphlagonia, Reisen und Forschungen im nördlichen Kleinasien, Berlin 1915, s.344, dipnot. 3 ; G.Mendel, BCH 1901, s. 146

6- R. Leonhard, a.g.e., s. 344

7- R. Leonhard, a.g.e., s. 344 v.d.

8- Legrand tarafından küçük bir çay olarak ifade edilen akarsu bugün Göksu Deresi olarak adlandırılan dere olmalıdır.

9- Bu mezarların çoğunluğu Leonhard tarafından da görülmüş olmalıdır. Leonhard'ın iafedesine göre yörede kayaya oygu mezarlar dışında üzerleri taş plakalarla kapatılmış ve içlerinden pişmiş toprak ve cam eserlerin de çıktığı zemine yerleştirilmiş mezarlar da bulunmaktadır bkz. R.Leonhard, a.g.e., s.346

10- R. Leonhard, a.g.e., s. 345, res. 109

11- R. Leonhard, a.g.e., s. 346

ROMA DÖNEMİ KÖPRÜLERİ VE ANADOLU ÖRNEKLERİ

Hanife ŞAHİN ÖZTEPE*

Bir köprüyü temelde yardımı sayesinde bir engelin aşıldığı konstrüksiyon olarak tanımlamak yerinde olacaktır. Herhangi bir akarsu üzerinde bir köprü inşa edebilmenin ilk koşullarından birisi serbest alana ihtiyaç duyulmasıdır. Başka bir deyişle dere yatağının kurutulmuş olması ya da su seviyesinin ayarlanması gereklidir.

Romalılar kendi köprülerini "Pontes" olarak adlandırmaktaydılar. Bugüne değin yapılan araştırmalarda genelde "pons" kelimesi ile bir köprü konstrüksiyonu anlaşıl dı.[1] Son yıllara kadar yapılan araştırmalara karşın köprüler hakkında bilgilerimiz hep sınırlı bulunmaktadır. Roma dönemi köprülerinin genel özelliklerine geçmeden önce Romalıların köken olarak bu yapı tekniğini nereden aldıklarını ortaya konulması gereklidir. Roma mimarlık sanatında Etrüsklerin etkisinin kaçınılmaz olduğu bilinmektedir. Yaygın olan inanış Romalıların su yapıları konusunda ustalarının Etrüskler olduğu yolundadır. Arkaik çağ kökenli San Giovenale'de bulunan köprü belki taş ayaklar üzerinde ahşap bir üst yapıyı taşımaktaydı.[2] Erken dönem köprüleri ile ilgili olarak bilgilerimizin azlığı Etrüsklerin köprü inşa etmemiş ya da ahşaptan inşa edilmiş olan yapıların çoğunun günümüze kadar ulaşmamış olmalarına dayandırılabilir.

Erken Roma köprüleri tahminen basit ahşap köprülerdi. Arkaik dönemden "Pons Sublicius" bize bu konuda ipuçları vermektedir.[3] Ahşap köprülerin tahribatının hızlı olmasına karşın inşa edilmeleri de oldukça hızlıydı. Roma imparatorlarına Ren Köprülerini inşa edebilmek için vadedilen zaman müddeti sadece 10 günü içermekteydi.[4] Köprülerde ahşaptan yol alt yapısına relief olarak işaret edebilecek örneğe "Trajan Sütunu" üzerinde Tuna köprüsü önünde şükran kurbanı sahnesinde rastlanmaktadır. [5] Erken dönem köprüleri içerisinde bazı örneklerde kemerlerin oluşumu ve özellikle de ana kemerin yüksek yerleştirilmesi ile her iki tarafta oluşan rampalar ile yol yukarı doğru bastırılıyormuş izlenimi yaratmaktadır. Bu duruma örnek olarak verilebilecek yapılardan birisi Vulci'deki Ponte della Badia'dır.[6] Ancak Roma'da Via Praenestina üzerindeki Ponte di Nona'da olduğu gibi yolun her iki tarafında oluşturulan rampalar aracılığıyla yukarı doğru bastırılmadığı örnekler de bulunmaktadır.[7] Köprülerde yolun ortaya doğru yükseltilmesi daha çok bir Roma tercihi gibi görünmekle birlikte özellikle aşırı su yükselmelerinde yol üzerindeki su baskısının azaltılması olarak düşünülebilir.[8] Köprü üzerinde yolun ortaya doğru yükseltilmesinde sağlanan bir diğer avantaj ise yüzey suyunun drenajında ortaya çıkmaktadır. Korkuluk duvarlarının önünde oluşturulan kanal yardımıyla bu durum sağlanmaktaydı. Köprülerin oluşumunda düşünülen avantajlardan biri de yapının sadece araç ve yaya trafiğine geçiş için hizmet vermemesi ayrıca diğer amaçlar için de kullanılmasının öngörülmesiydi. Buna en iyi örneklerden birisini Aymavilles yakınlarındaki Pondel köprüsünde görmekteyiz.[9] Burada 50 m. derinliğindeki boğazı geçen yapı yazıtına göre MÖ 3 yılları civarına tarihlendirilmekte olup her iki taraftaki kapı açıklıklarından vadi geçilebilmekte, bu yolun üzerinde de bir su kanalı aracılığıyla köprü aquadükt olarak da hizmet vermektedir.

Roma köprü yapımında kaydedilen aşamalardan birisi de kemer tekniğinde ortaya çıkmıştır. Kama biçimli taşların ahşap bir kalıp ya da iskele üzerinde sıralanması ile oluşturulan kemerlerde kilit taşı olarak adlandırılan taş yukarıda, orta kısımda kemeri kilitlemektedir. Kilit taşı tam olarak oturtulduğunda her iki kemer yarısı sıkıştırılmış olmaktadır. Bilindik bu kemer tekniği öncesinde kullanılan teknik daha çok Etruria'da ortaya çıkmaktadır.

Köprülerde ayakların üzerine oturtulabilmesi için gerçekleştirilen ve birbirine uydurulan taşlardan oluşan bir duvar çerçevesinin inşası gerekliydi.[10] Bu işlemden sonra ayak-

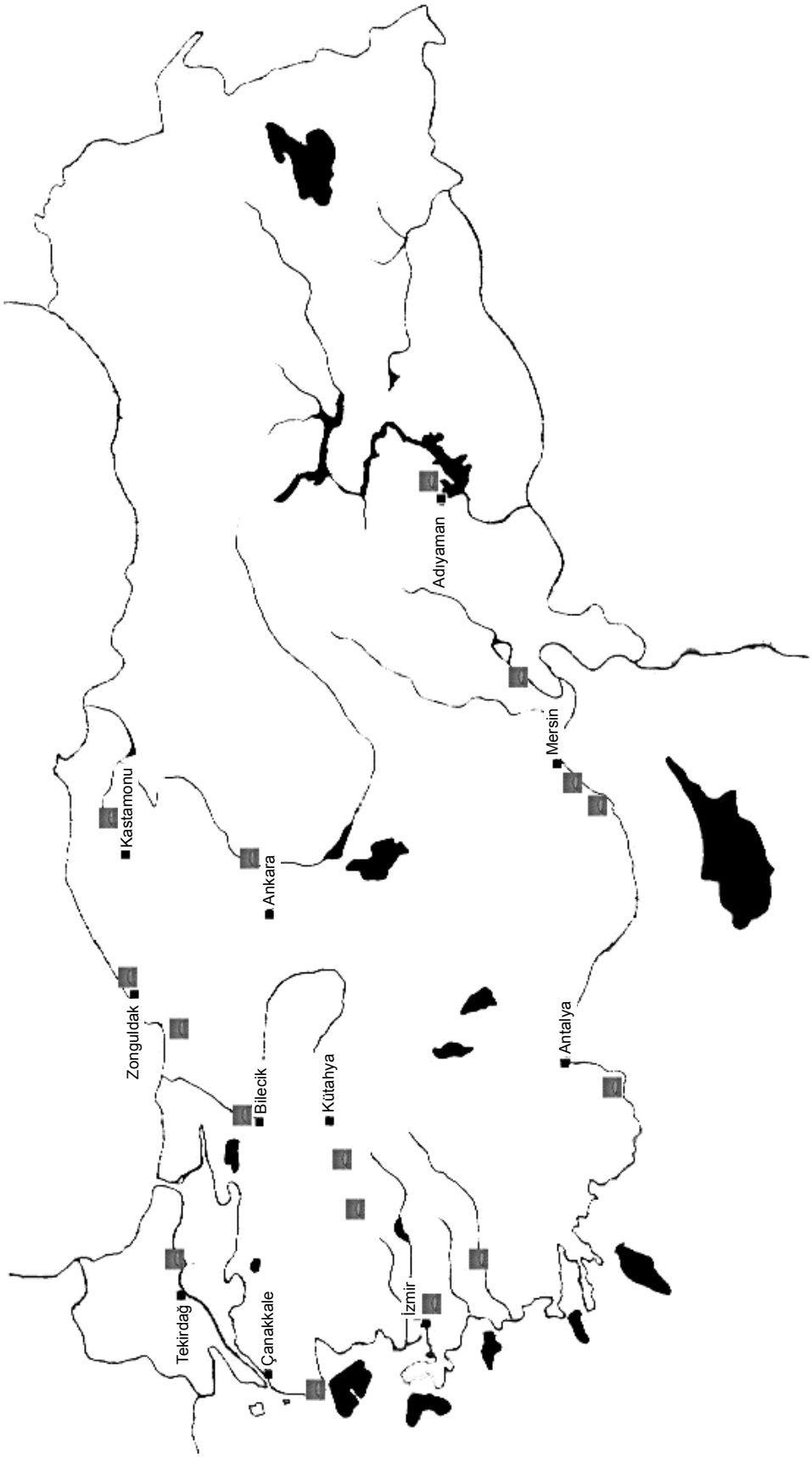
Kastamonu
Ankara
Zonguldak
Bilecik
Kütahya
Tekirdağ
Çanakkale
İzmir
Adıyaman
Mersin
Antalya

ların oturtulmasına başlanabilirdi. Ayaklar genelde üst akıntı tarafında sivriltilmekte, akıntının diğer tarafında ise yuvarlatılmaktadır. Roma köprülerinde kullanılan bu tekniklerin yanında basit teknikler de bulunmaktaydı. Bunlar içerisinde yanyana duran ve karşılıklı olarak kalın halatlarla bağlanmış "gemi köprü" en hızlı inşa edilenlerdendi.[11] Ancak bu köprülerin ömürlerinin uzun olmaması nedeniyle kullanımları geçici oluyordu. Köprüler içerisinde daha güvenli ve uzun ömürlü olanları hiç kuşkusuz payandalı ya da dikmeli köprülerdi. Ancak köprüler içinde en güvenli ve uzun ömürlüsü kazıklı köprülerdir. Bu köprülerde köprü ayakları kalın kazıklar tarafından oluşturulan ızgara şeklindeki bir parmaklık aracığılıyla zemine doğru bağlanmaktadır. Kazık ya da direklerin zemin içerisine sokulması sırasında onların demir bir muhafaza ile güçlendirildiği görülmektedir.[12] Çakıllı zeminlerde kullanılan bu papuçların kayalık ya da yassı çakıl gibi zeminlerde kullanımı son derece güçtür. Roma mimarlığı içerisinde köprüler hakkındaki bilgilerimizi daha çok İtalya ve özellikle de Roma kentinde ve civarındaki köprülere dayandırmaktayız. Roma'nın en eski köprüsü olarak Pons Sublicius ve Pons Aemilius (köprü ayaklarının yerleştiriliş tarihi MÖ 179 yılları) olarak kabul edilmektedir.[13] Tiber adasını Marcellus tiyatrosuna doğru bağlayan Pons Fabricius (MÖ 62 yılı) ile adanın öteki taraftan kente olan bağlantısını sağlayan Pons Cestius (MÖ 1.yy'da mevcudiyeti kabul edilir) Roma kentinin önemli köprülerindendir.[14] Roma köprülerinde beklenen mimari uygulamalardan birisi de "cadde kemerleri" olarak anılan kemerlerdir. Bu uygulama çok az örnekte korunabilmiştir. Özellikle Saint-Chamas'daki Pons Flavien'de korinth pilasterleri bir kemer ile bağlanmaktadır.[15] Anadolu'dan bir örnek de belki cadde kemerlerini çağrıştırabilir. Cenderesu üzerindeki Cendere-Chabinas köprüsünde köprü ya da cadde kemeri yerine sütunlar yer almaktadır. Tüm bu veriler ışığı altında Anadolu 'da da izlenebilecek örnekler mevcut bulunmaktadır.

Kırkgöz köyü yakınlarındaki köprü Perinthos'un (Marmara Ereğlisi) kuzeyinde Çorlu ilçesinin yaklaşık 12 km kuzeybatısında Kırkgöz köyünün 2 km kadar güneyinde, Ergene nehri üzerinde inşa edilmiş olan Roma dönemi köprüsüdür.[16] Bu köprü bölgeyi daha önce gezen seyyahlarca 7 kemerli olarak betimlenmiştir.[17]

Bithynia bölgesinin doğusunda Adapazarı'nın Osmaneli kasabasının (Lefke) kuzeyinde Göksu üzerinde inşa edilmiş olan bir Roma dönemi köprüsü vardır.[18] Köprünün kemerlerinden birkaçı ayakta kalabilmiştir.

Tuzla ovasındaki Roma köprüsü Çanakkale ili, Ayvacık ilçesi, Gülpınar köyünün kuzeyinde uzanan Tuzla ovasında yer almaktadır.[19] İlk olarak Prokesch tarafından 1826'da keşfedilen yapı Tuzla köyünün yaklaşık 4 km. batısında uzanmaktadır. Nehir yatağı köprünün kuzey rampasının birkaç metresinde uzanır gider. J.M. Cook tarafından yapılan ölçümlerde köprünün görülebilen beş kemeri dışında toprak üzerinde izlenebilen kalıntılarına göre yaklaşık 93 m. uzunluğunda olduğu anlaşılmaktadır. Köprü her iki tarafta da rampalar taşımakta ve kemerler tarafından taşınan, korunabilmiş kısım yaklaşık 70 m'dir. Kemerler kireçtaşından büyük bloklardan oluşmaktadır. Köprünün genişliği 6,40 ile 6,50 m. arasındadır.

Makestos (Simav Çayı) üzerindeki köprü Thedor Wiegand tarafından araştırılması yapılan ve Mysia'da Makestos üzerinde yer almakta olup 234 m'ye ulaşan genel uzunluğu ve 13 kemeri ile dikkati çekmektedir.[20] Kemer genişliği olarak 14,20 m. ölçülmüştür. Köprü daire parçasının oluşturacak tarzdaki kemerleri, karışık duvar tipleri (isodomik, harçlı, tuğlalı) ile Limyra'daki köprü ile kıyas kabul edebilir niteliktedir. Yapı geç Roma ve Bizans evreleri arasına yerleştirilir.

Nif Çayı üzerindeki Roma köprüsü İzmir, Kemalpaşa ilçesi sınırları içerisinde Çambel köyü yakınlarından geçen Nif Çayı üzerinde ve Nemrut höyüğünün 200 m kadar güneyinde yer almakta olup birkaç seyyah

dışında dikkatlerden kaçmış bir yapıdır.[21] Bugün ayakta kalabilen dört kemeri ile görülebilen köprüde kama biçimli taşlardan oluşturulan kemerler bulunmaktadır.

Karia bölgesinden günümüze kadar ulaşabilen köprü kalıntıları arasında *Nysa köprüleri* ilk akla gelenlerdir. Nysa antik kentinde günümüze kadar ancak çok harap durumda iki köprü korunmuştur.[22] Kuzeydeki köprü kent merkezinden Akharaka'ya kadar devam eden güzergah üzerindedir. Çift kemeri gözüken Çınarlı köprüsü Asardere üzerinde yer almaktadır. Bölgedeki diğer bir köprü *Bargylia'da* olup kentin doğusunda Bargylia ya da Varil koyu olarak adlandırılan koyun üzerinde kalıntılar halinde görülmektedir.[23] *Alabanda'nın* hemen dışında Muğla yolunun güneybatısına doğru İnce Kemer'deki Marsyas'ın üzerindeki köprü Roma dönemi yapısı olup işçilik olarak Alabanda'daki su kemeri ile benzeşmektedir.[24]

Aizanoi Köprüleri özellikle 1990'lı yıllarda kent içerisindeki ve dışındaki yol sistemleri ile Penkalas'ı (Koca Çay) geçen köprülerin araştırılması sırasında detaylıca ele alınmış ölçümleri gerçekleştirilmiştir.[25]

Penkalas üzerindeki ilk antik köprü kalıntısı (1.Köprü) Aizanoi kentinin içerisinde Çavdarhisar yerleşiminin güneyinde yer almaktadır.[26] Araştırmalar öncesinde köprünün doğu ayağı ve doğuda yer alan iki kemer ayağının alt kısımları görülebilir durumdaydı. Gerçekleştirilen kazı çalışmaları ile iki kemere daha ait kalıntılar ile batı köprü ayağı ortaya çıkarılmıştır. Köprü korunmuş olan ayaklarının bize verdiği bilgiler ışığında 3,00 ile 3,10 m. arasında değişen genişliktedir. Bu genişlik taşıt trafiği için uygun değildir. Köprünün üst konstrüksiyonuna ilişkin olarak yapılan değerlendirmelerde onun bir ahşap üst konstrüksiyon taşıyabileceği yönündedir.

Beş kemerden oluşan ikinci köprü (2.Köprü) yuvarlak yapının batısında inşa edilmiştir. Köprünün bugün dört kemeri rahat görülebilecek niteliktedir.[27] Yapının genişliği 4,42 m'dir. Kemer açıklığı ilk kemerden diğer kemerler doğru gidildikçe değişmektedir. Kemer açıklıklarındaki bu farklılık köprü üzerindeki yolu taşıyan kısıma hafif bir yükselme kazandırmaktadır. Kemerlerin ön cephesinde üç faskiya ve basit bir bitiş profili görülmektedir. Eski fotograflar yardımıyla köprünün üzerinden geçen yolun her iki tarafında korkuluk plakalarının varlığını anlaşılmaktadır.

İkinci köprüden yaklaşık 75 m. uzaklıkta ve kuzeyde yer alan yapı diğer köprü (3.Köprü) üç kemer kalıntısına sahiptir.[28] Köprüde yapılan temizlik çalışmaları neticesinde ortadaki kemer ile yanlardaki kemerlerin yaklaşık aynı genişlikte oldukları görülemektedir. Kemerlerin dış yüzleri tıpkı 2 numaralı köprüde olduğu gibi profillendirilmiştir. Buluntular köprünün tarihlendirilmesi içimn yeterli bilgiyi vermemektedirler.

Köprüler içerisinde en kuzeyde yer alan son köprü (4.Köprü) üzerinden bugün bir yol halen geçmektedir.[29] Yapı beş kemeri ile görülebilir niteliktedir. 1990 yılında Karayolları Genel Müdürlüğü'nün köprü üzerindeki yolun onarım çalışmaları sırasında antik dönem konstrüksiyonu tekrar ortaya çıkarılmıştır. İki dış kemerde 4,20 m. genişliğine sahip olan köprü ortada 6,67 m. kemer açıklığına sahiptir. Kemerlerin dış yüzleri üç faskiyalı olarak profillendirilmiştir. Köprü kemerlerinin tepe noktasında kama biçimli taşların dış taraflarında korkuluk plakaları için ayak yüzeyleri bulunmaktadır. Köprü yakınlarında bulunmuş pekçok korkuluk plakasının içerisinde figürlü sahneleri içerenler de bulunmaktadır. 1990 yılı araştırmaları sırasında direkt olarak doğu kemerinin alt kısmından yazıtlı bir postament ortaya çıkarılmıştır. Yazıtın okunması ile köprünün ithafına ilişkin tam bir tarih verilebilmiştir. İthaf MS 157 yılı sonbaharına tarihlendirilmektedir.

Limyra'daki köprü boyutları itibariyle Lykia bölgesinde korunabilmiş tek yapıyı temsil etmektedir.[30] Bölgede parçalar halinde korunabilmiş diğer köprü kalıntısı üst Xanthos-Kınık vadisinde yer almaktadır. 1840'da Charles Fellows ve 1842 yılında bölgeyi gezmekte olan Spratt ve Forbes köprüyü 25 kemerli olarak tanımlarlar.[31] Köprü Limyra

kentinin 3,2 km doğusunda ve Turunçova'dan Kumluca'ya uzanmakta olan modern yolun kuzeyinde denizden de 3,8 km uzaklıkta yer almaktadır. Kemerler tuğlalardan oluşturulmuştur. Kemer ayağını oluşturan bloklar düz olarak birleştirilmiş kemerin eğimine uydurulmuş kireçtaşı bloklardır. Tuğla kemerler ve ayaklar üzerindeki köprü yapısı moloz taş ve iri çakıldan oluşan kireç harcına gömülmüş bir yapıya sahiptir. Köprü üst yapısında, kemerlerin üzerinde 30-40 cm yüksekliğindeki masif bölümde yürüyüş yolu olarak bir döşeme uzanmaktadır. Köprü üzerinde 3,55 m ile 3,70 m. arasında değişen yolun genişliği köprü başlarında 4,30 m.'lik bir mesafeye ulaşmaktadır. Bir parmaklığın ya da korkuluk duvarının izleri mevcut değildir. Köprü üzerinde arabalara işaret edebilecek bir ize de rastlanmamıştır. Köprü üzerindeki yolun her iki tarafında düzenli olmayan bir biçimde çıkıntı yapan konsollar bulunmaktadır. Köprü üzerinde yapılan mühendislik ölçümleri yapıda bir kemerin 30 tonluk kamyonu dahi taşıyabilecek kapasitede olduğunu göstermiştir. Köprünün tarihlendirilmesinde yapıda kullanılmış olan tuğla formları yardımcı olmadığı ve Roma döneminin bilindik tuğla boyutlarının Limyra'dan tanınanlara uymadıkları anlaşılmıştır. Köprüde kullanılan tuğların boyutlarının Limyra'dan bir Bizans yapısında da görüleceği üzere Bizans yapılarının tuğla formlarıyla uyum sağladıkları düşünülmektedir. Limyra'daki köprü genel karakteri ile karakteristik Roma köprü konstrüksiyonundan açıkca ayrılır. İtalya'daki masif Roma köprüleri göz önüne alındığında büyük köşeli bloklardan oluşan gövde yapıları ve kama biçimli taşlardan oluşan yarım daire kemerleri ile dikkati çekici bir mimariye sahip oldukları görülmektedir. Bu kollasal yapıların yanında Limyra'daki köprü daha narin, alçak ve az masif bir etki yaratır. Köprünün inşa zamanı olarak MS 2.-3. yy'lar ya da erken Bizans dönemi önerilmektedir. Yapı konstrüksiyonunun detaylarına özellikle Aspendos'daki aquadükt paralellikler sunmaktadır.

Kemer Köyünün yakınlarındaki Roma köprüsü kalıntıları Xanthos-Kınık çayının sağ sahilinden yaklaşık 4 km. uzaklıkta bugünki Kemer köyünün yukarısında, karayolunun doğu yanında uzanmaktadır.[32] Köprü dere yatağının geniş çakıllı alanında batıdan doğuya doğru inşa edilmiştir. Anılan köprü S. Jameson ve D. Magie tarafından Araxa'da olduğu kabul edilen Atlıdere köyü yakınlarındaki köprü olmalıdır.[33] Bu köprü Kadyanda'dan (Üzümlü) batıya doğru Xanthos vadisine kadar uzanan yol ile ilişkili olarak düşünülmelidir. Köprü şu anda mevcut olan batı girişi ile yaklaşık 29 m. uzunluğunda korunabilmiş bir ölçüye sahiptir. Yapı dik olarak yükselen bir rampa ve 4,50 m.'lik bir genişlik ile karşımıza çıkmaktadır. Yapının kemerleri küçük parçalı yerel kireçtaşından harçla doldurularak örülmüşlerdir. Köprü yapısı da küçük yassı moloz taşların harçla örülmesiyle oluşmuştur. Köprünün tarihlendirilmesi için öne sürülen olasılıklardan biri Roma yol ağına bağlı olarak MS 3. yy'ın başlarına ait olabileceği, bir diğeri de belki geç antik dönem içerisinde aynı sisteme ait olabileceği şeklindedir.

Aspendos'daki Roma Köprüsü Akropolisin yarım saatlik güneyindeki bir mesafede Eurymedon ırmağını aşmakta olan köprü Pamphylia'nın akarsularının yer aldığı bölgede tek yapı olarak karşımıza çıkmaktadır.[34] Bu güçlü konstrüksiyona sahip yapı bir Roma yapısı olarak tanımlanmaktadır. Nehrin sağ yakasında köprü başının bir sivri kemer ile korunmuş olduğu gözlenmektedir.

Oluk Köprüsü (Selge) bugün antik Selge kentinin kalıntılarına ulaşımı sağlayan stabilize yolun nehir yatağının (Eurymedon) doğusunda kazandığı yüksek bir irtifada yer almaktadır.[35] Nehirden yaklaşık 20 m. yükseklikte geniş bir kemerle Eurymedon geçilmiştir. Yapının inşa zamanı Roma imrapatorluk dönemine değin geriye gitmektedir. Kemerin ayakları her iki yakada yer alan kayalık yüzeydeki yarıklar üzerine oturtulmuştur. Yarıçapı 7 m 'nin üzerinde olan kemer tam olarak kama biçimli taşlardan oluşturulan bir sisteme sahiptir. Köprünün zeminindeki yol köşeli blokların yanında aralarına küçük taş-

ların sıkıştırılması ile oluşturulmuş bir kaplamadır. Taş plakalar köprünün her iki tarafındaki korkulukları oluşturmaktadırlar. Köprü bugün de Selge'ye giden tek yol üzerinde işlevini sürdürmektedir.

Limonlu Çayı üzerindeki Roma köprüsü İçel, Pompeiopolis antik kenti yakınlarındaki Esenpınar-Taşgeçit mevkinde Limonlu çayı üzerinde olup yaklaşık 20 m. uzunluğa ve 3 m. genişliğine sahiptir.[36] Köprü civarında üç adet kayalara oyulmuş sınır yazıtı bulunmaktadır. Yeniyurt köyünden Limonlu vadisine inen ve köprü üzerinden geçen Roma yolu Limonlu vadisinin dik yamacına tırmanmamak için araziye uydurularak kısmen basamaklı inşa edilmiştir.

Kilikya Bölgesinden iki köprü kalıntısı günümüze kadar ulaşabilmiştir. Bu köprülerden biri Anazarbos antik kentinin yayılım alanı içerisinde ve Seyhan (Saros) nehrinin kıyısında yer almaktadır.[37] Bu köprüden günümüze kadar yalnızca köprünün ayakları ulaşabilmiştir. Diğer köprü de yine Anazarbos antik kenti çevresinde, bugün Orta Tozlu köyünün doğusunda kısmen korunmuştur.[38]

Seleukeia am Kalykadnos'daki köprü bugünkü görünümü ile tamamen modern-dir.[39] Ancak köprünün öncüsü kuşkusuz antik olmalıydı. 1870'li yıllarda bulunmuş olan bir ithaf yazıtı ile antik köprünün imparator Vespasian ve onun iki oğlu Titus ile Domitian tarafından Kilikia valisi L.Octavius Memor aracılığıyla MS 77-78 yıllarında inşa ettirilmiş olduğu anlaşılmaktadır.[40]

Paphlogonia bölgesinden günümüze kadar korunabilmiş köprü kalıntıları arasında ilki *Prusias ad Hypium* (Konuralp)'da kentin batısında akan Aktın Çayı üzerinde tek gözü görülen, geç Roma ve Roma dönemi sonrasında onarım görmüş bir köprüdür.[41] Zonguldak-Amasra yolu üzerinde Hisarönü-Çaycuma yolunun solunda ve *Derecikören* yakınlarında tek kemerli Roma dönemi köprüsü günümüze kadar korunmuştur.[42] Geç dönemde onarım gördüğü anlaşılan yapı 3.60 m. genişliğinde olup kuzey tarafta kilit taşı üzerinde kabartma olarak verilmiş bir süsleme elemanı bulunmaktadır. Günümüze kadar korunamamış, ancak gezginlerin notlarından bilinen diğer bir köprü bugün *Pompeiopolis* (Taşköprü) kenti yakınlarında Gökırmak üzerinde yer almaktadır.[43] 18. ve 19. yüzyıl gravürlerinde antik köprünün yerini Osmanlı dönemi yapısına bıraktığı anlaşılmaktadır. Bugün antik bölümlerden hiç bir iz gözükmez. Paphlagonia bölgesinin güneyinde Kalecik ilçesinden 16 km. kadar kuzeydoğuda *Buğra'da* bugüne kadar korunagelmiş Roma dönemi köprüsüne ait kalıntılar mevcuttur.[44] Osmanlı dönemine kadar kullanım gördüğü anlaşılan köprü kireç harçlı iri bloklardan inşa edilmiştir.

Güneydoğu Anadolu'da Fırat nehri üzerinde inşa edilmilş olan Roma dönemi köprülerinden en ünlüsü hiç kuşkusuz Cenderesu üzerindeki *Chabinas (Cendere) köprüsüdür*.[45] Bugün halen işlevini sürdürmekte olan iyi korunmuş durumdaki bu köprü Samosata'dan Legio XVI Flavia Firma'nın mühendis ve istihkamcıları tarafından MS 198 ve 200 yılları arasında inşa edilmiştir. İmparator Septimius Severus'a ithaf edilen köprü rampalarındaki imparator yazıtlarında vurgulandığı gibi (*pontem Chabinae fluvii a solo restituerunt*) yapı onarım da görmüştür. Yapının finansmanı için belki Samosata, Doliche, Germanikeia ve Perrhe kentleri zikredilebilirdi. Köprüde ana kemerin açıklığı 15 m'yi aşmaktadır. Bununla birlikte burada kama biçimli taş kemer yolu, geniş dışarıya doğru uzatılmış köprü başlarının yüksekliği üzerinde yukarıya doğru bastırmaktadır. Ana kemerin yüksekliği nedeniyle köprü başlarından başlayarak merkeze doğru her iki tarafta rampalar mevcut bulunmaktadır. Bölgede Chabinas (Cendere) köprüsü dışında *Singas* (Göksu), Karasu ve Marsyas (Merzimen) köprüleri bilinen ya da günümüze kadar kalıntıları ulaşabilen diğer yapılardır.[46] Anadolu'da Roma döneminden kalma ve günümüze kadar kalıntıları ulaşabilen, burada belirtilmeyen daha pek çok köprü bulunmaktadır. Bu yapıların da gelecekte belgelenerek envantere geçmesi gerekmektedir.

* **Hanife Şahin ÖZTEPE**, Arkeolog, A.Ü., Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi

1- W.Heinz, Strassen und Brücken im römischen Reich, AW XIX, 1988, Sondernummer, s.51
2- W.Heinz, a.g.e., s.52
3- W.Heinz, a.g.e., s.53 ; Roma kentindeki köprülere ilişkin olarak bkz., E.Nash, Bildlexikon zur Topographie des antiken Rom, Band 2, 1962
4- W.Heinz, a.g.e., s.53
5- W.Heinz, a.g.e., res.64 ; G.Hafner, Athen und Rom, s.223
6- W.Heinz, a.g.e., s.52 ; A.v.Gerkan, F.Messerschmidt, Nekropolen von Vulci, 1930, s. 26 v.d.
7- W.Heinz, a.g.e., s.54 ; Jean-Pierre Adam, Roman Building, Materials and Techniques, 1994, s.286, res.661
8- W.Heinz, a.g.e., s.55
9- W.Heinz, a.g.e., s.55-56
10- Genel olarak Roma köprülerinin teknik özellikleri için bkz. Jean-Pierre Adam, a.g.e., 1994, s. 284 v.d.
11- W.Heinz, a.g.e., s.58, res.76
12- W.Heinz, a.g.e., s. 58, res.77-78
13- Jean-Pierre Adam, a.g.e., s.284
14- Jean-Pierre Adam, a.g.e, s.286, res.660 ; W.Heinz, a.g.e., s.60 v.d., res.82
15- W.Heinz,a.g.e., s.64, res.27
16- M.H.Sayar, VII.Araştırma Sonuçları Toplantısı, 1989, s. 213 v.d., res.2
17- M.H.Sayar, a.g.e., s.213 , dipnot.9
18- B.Umar, Bithynia, s.27, 60
19- J.M.Cook, The Troad, Oxford 1973, s.225-226 ; 1986-1987 yıllarında Tuzla ovasındaki Roma köprüsü Prof.Dr. Coşkun Özgünel başkanlığındaki bir ekip tarafından kazılarak tamamen gün ışığına çıkarılmıştır. Köprü ile genel bir değerlendirme halen baskıda olan C.Özgünel, Smintheion, Troas'ta bir Kutsal Alan adlı kitap içerisinde yer alacaktır.
20- Th.Wiegand, AM 29, 1904, s.300 v.d.
21- R.Meriç, VI.Araştırma Sonuçları Toplantısı, 1988, s.392 v.d.
22-W.von Diest, Nysa ad Maeandrum, Berlin 1913, s.12, 52 v.d., res.3,Nysa köprüleri için bkz. plan II (B), plan IIINo.18 (Akharaka) ; V.Idil, Nysa ve Akharaka, 1999, s.39, res.14-15
23- G.E.Bean, Eskiçağda Menderes'in Ötesi, (çev.P.Kurtoğlu),2000, s.77, res.9
24- G.E.Bean, a.g.e., s.196-197
25- K.Rheidt-M.Wörrle, Aizanoi, Vorbericht über die Forschungen zur historischen Topographie, AA 1993, s. 475 v.d.
26- Rheidt-Wörrle, a.g.e., s. 478 v.d, , res.4-6
27- Rheidt-Wörrle, a.g.e., s.480 v.d., res.4,7
28- Rheidt-Wörrle, a.g.e., s.482, res.8-10
29- Rheidt-Wörrle,a.g.e., s.483, res.11-16
30- W.W.Wurster, Eine Brücke bei Limyra in Lykien, AA 1978, s. 288 v.d.
31- W.W.Wurster, a.g.e., s.288, dipnot. 2,3
32- W.W.Wurster, a.g.e., s. 304 v.d.
33- W.W.Wurster, a.g.e., s.304, dipnot.28; D.Magie, Roman Rule in Asia Minor, II, 1950, s.1374, no.13
34- K.G.Lanckoronski, Städte Pamphyliens und Pisidiens, I.Band, Wien 1890, s.124, lev.XXVIII
35- A.Machatschek-M.Schwarz, Bauforschungen in Selge, Wien 1981, s.29, res.8
36- M.H.Sayar, XIII.Araştırma Sonuçları Toplantısı, 1995, s. 56 v.d.
37- M.H.Sayar, P.Siewert, H.Taeuber, XI.Araştırma Sonuçları Toplantısı, 1993, s.140, res.4
38- M.H.Sayar,IX.Araştırma Sonuçları Toplantısı, 1991, s.205, res.2
39- J.Keil, A.Wilhelm, Denkmäler aus dem Rauhen Kilikien, Monumenta Asiae Minoris Antiqua, Vol.III, 1931, s.6, lev.6, res.9
40- J.Keil, A.Wilhelm, a.g.e., s.6, res.10, dipnot.1
41- K.Belke, Paphlagonien und Honorias, Tabula Imperii Byzantini 9, Wien 1996, s.265, res.98
42- K.Belke,a.g.e., s.189, res.34-36
43- K.Belke,a.g.e., s.261
44- K.Belke,a.g.e., s.180, res.19
45- K.Humann-O.Puchstein, Reisen in Kleinasien und Nordsyrien, Berlin 1890, s.393 v.d. ; J.Wagner, Die Römer am Euphrat, AW, 6. Jahrgang, 1975, Sondernummer, s.78 ; W.Heinz, a.g.e., s.55
46- W.Heinz, a.g.e., s.55, res.68 ; J.Wagner, a.g.e., s.77 v.d., res.100

ÇATI KİREMİTLERİ ÜZERİNDE GÖRÜLEN DAMGALAR, MOTİFLER VE İŞARETLER

Aytaç COŞKUN*

Çatılar, üstlerindeki örtüyle birlikte yapıları soğuk, sıcak, yağmur, kar, rüzgar gibi doğa etkenlerinden korurlar. Çatı inşasında en büyük amaç, yağışların birikmeden hızla atılmasını sağlamak ve bu şekilde suyun yapı içerisine sızmasını engellemektir. Yörenin iklimi, doğal zenginlikleri ve bunun sonucunda da kullanılacak malzeme çatı yapımında belirleyici etkendir.[1] Her yıl yapılan arkeolojik kazılarda çok sayıda yapı gün ışığına çıkarılmaktadır. Ancak, bu yapıların ne tür çatılara sahip oldukları ve dolayısıyla çatı elemanları genellikle dikkate alınmamakla birlikte,[2] konumuzu oluşturan çatı kiremitleri hakkında detaylı kaynak ve araştırma yok denecek kadar azdır.[3] Bu kiremitlerin bir kısmında rastlanan *Damgalı, İşaretli* ve *Motifli* olmak üzere kullanım amaçlarına göre üç ana gruba ayırabileceğimiz kiremit örneklerine de çok fazla değinilmemiştir.

Üzerinde geometriksel motifler ya da insan, hayvan ve bitki motiflerinin yer aldığı dekoratif amaçlı kullanıldığını düşündüğümüz *'Motifli kiremitlere'* rastlanmaktadır. Örneğin, Roma Dönemi Britanyası'na ait kiremitlerin büyük bir kısmı yarı dairesel motiflere sahiptir.[4] Sicilya'da da Geç Roma Dönemi'ne tarihlendirilen taralı çizgilerin kullanıldığı, geometriksel motifler ile dekore edilmiş kiremitler görülmektedir. Bu tipteki kiremitlerin Bizans Dönemi'nde devşirme olarak yapılarda yeniden kullanıldığı da bilinmektedir.[5]

Britanya Cirencester'de, imbrexler (kapama kiremitleri) üzerinde hayvan ve insan figürleri, Icklingham'da ise bir gemi omurgası betimlenmektedir.[6] Salamis'te ise son yıllarda yapılan kazılarda,[7] Roma Hamamı'nda ele geçen imbrexin kanat kısmında dekoratif amaçlı kullanıldığını düşündüğümüz bitkisel bir motif yer almaktadır (Res. 1).

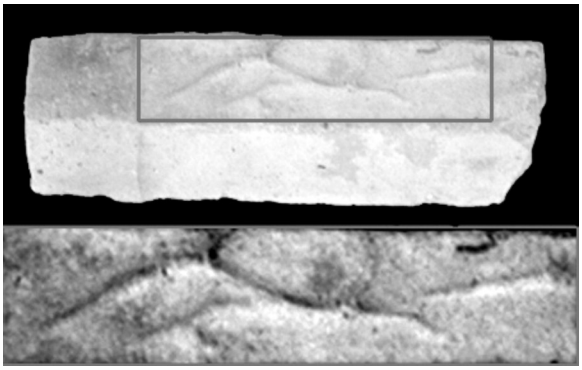

Res. 1 Salamis, Motifli kapama kiremidi

Kiremitler üzerinde yukarıda belirttiğimiz motifli örneklerin dışında, kiremitlerin yapıda nerede kullanıldığı hakkında bilgi veren *'İşaretli kiremit'* örnekleri de bulunmaktadır. Locri Manella'da bulunmuş eski bir tapınağa ait ve M.Ö. 6. yy.'ın 2. yarısına tarihlenen kiremitlerden bir tanesi, kiremitin çatıdaki konumunu belirtmek için dört çizgi ile işaretlenmiştir.[8] .

Motifli ve işaretli kiremitler dışında *'Damgalı kiremitler'* en çok rastlanan grubu oluşturmaktadır. Damgalı kiremitler genellikle kentin üst düzey yöneticileri tarafından kullanılmışlardır. Bu damgaların kullanımında devlet mülkiyetinin korunması amaçlanmıştır.[9] Örneğin, Roma Dönemi'nde Britanya'da CL BR harflerinin yazılı olduğu damgalı kiremitler kullanılmakta ve bu harflerin büyük bir olasılıkla resmi bir makamı temsil ettiği düşünülmektedir.[10] .

Kıta Yunanistan ve Anadolu'da ise devletin ya da büyük tapınakların mülkiyetindeki damgalanmış tuğlalar ya da kiremitler bir çok yerde bulunmuştur. Bunların taşıdıkları damgalar genellikle kısadır ve üzerlerinde Nominativ ya da Genetiv halde sahibini işaret eden kelimelere rastlanmıştır (δαμοσιος, Δεσποινας, Ελευσιας).[11] Kamu yapılarına ait kiremit damgalarının genellikle δαμοσιος ya da δαμοσια kelimesini taşıdıkları görülmektedir.[12] Ayrıca, çok sayıda antik tapınak kendilerine bağlı atölyeler kurarak, kendi kiremitlerini üretmişlerdir. Bu yüzden bazı kiremitlerde genetiv halde tapınağın atfedildiği tanrı ya da tanrıça isimleri görülmektedir . Bu örneklerin her ne kadar mülkiyet amaçlı

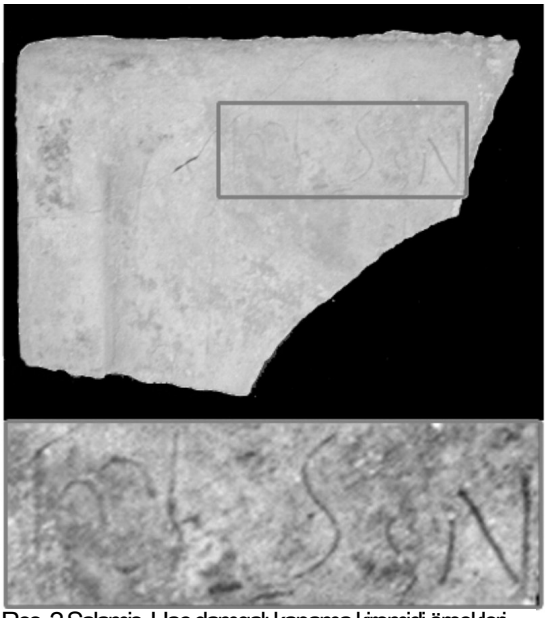

Res. 2 Salamis, Haç damgalı kapama kiremidi örnekleri

olarak kullanıldığı düşünülse de, tanrı ve tan rıça isimlerinin kullanılması sayesinde, bu damgaların kullanım amacı dönemin dinsel karakterini gösterir niteliktedir. Bu örneklere paralel olarak düşünebileceğimiz daha geç dönemdeki yansımalarını Erken Bizans Dönemi'nde Salamis'te görmekteyiz. Bu imbrexlerin kanat kısmı üzerinde kullanılan haç damgaları da zamanın dinsel simgesini belirtmektedir (Res. 2). Salamis'teki Haç damgası örneklerine benzer bir diğer örneğe de Britanya-Littlecote'de rastlanmıştır.[13]

Bu kullanımların dışında kiremitler üzerlerinde; mimar ve mühendis adları,[14] kiremitlerin üretildiği zamana denk düşen ay adları, kiremitin ait olduğu yapının kent sınırları içerisindeki yerini gösteren yer adları (tapınak, tiyatro, sur...),[15] kiremit imalatçısının ya da kiremit atölyesinin sahibini belirtilen şahıs adları[16] ve kiremitleri üreten atölye adlarının da kullanıldığı farklı damgaları da taşımaktadır.[17]

Anadolu'da ve Kıbrıs'ta da damgalı kiremit örneklerine rastlanmakla birlikte, bu örnekler üzerinde görülen damgaların kullanım amaçlarına yönelik fazla bir bilgi bulunmamaktadır. Örneğin, Amorium kazılarında Aşağı Şehir Kilisesi'nde görülen tuğla damgası iki adet çatı kiremiti üzerinde saptanmıştır. Bu damga ΥΓΕΝΙ (Ευγενιου) kelimelerini kapsamaktadır. Aynı zamanda çatı kiremitleri üzerinde HA harfleriyle oluşturulmuş yuvarlak ve küçük bir monogram bulunmaktadır. Amorium'da bulunan, Pessinus'da paralel örnekleri olduğu bilinen, herhangi bir alet kullanmadan sadece parmak yardımıyla yapılmış bir diğer kiremit üzerinde ise Eo harflerinin yazılı olduğu görülmektedir.[18] Salamis'te ise ele geçen imbrexin üst çıkıntı kısmında Z, o, H harfleri; Tegula (düz kiremit) parçasında ise, S ve N harfleri ile tanımlayamadığımız bir işaret yer almaktadır (Res. 3).

Ordu ve donanma makamlarına ait kiremitlerin üzerinde kullanılan damgalar ise onların otoritelerinin bir işareti olarak düşünülmelidir. Örneğin belirli lejyon bölgeleri civarındaki kasabaların inşa vazifesini üstlenmiş ve depoların soyulması riskinden dolayı, günümüzde de olduğu gibi, depolarda istiflenen malzemeye belirli tiplerde damga vurulması ihtiyacı hissedilmiştir.[19]

Roma Dönemi'nde egemenlik altındaki her yerde lejyon[20] damgalı kiremitlere rastlamak mümkün olmakla birlikte bu tip örneklere Anadolu'da Zeugma[21] ve Satala kentlerinde rastlamaktayız. Zeugma'da LEG IIII SC[22] (Legio IIII Scythica[23]) damgalı kiremitler görülmektedir.[24] Satala'da ise damgalı 14 tane kiremit bulunmuştur. Bunların hepsinin üzerinde "Legio XV Apollinaris" damgası bulunmaktadır (Res. 4).[25]

Res. 3 Salamis, Damgalı düz kiremit

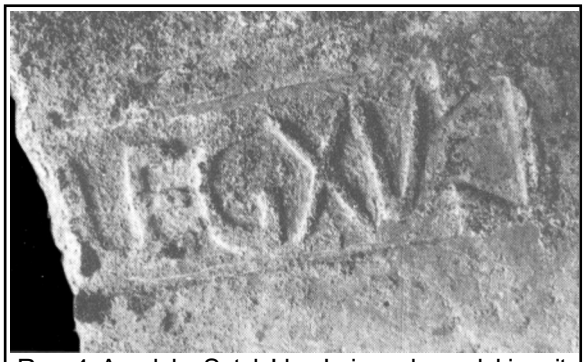

Res. 4 Anadolu, Satala'dan Lejyon damgalı kiremit

Res. 5 Britanya, Holt'dan Lejyon damgalı kiremit

Britanya'daki en erken tarihli lejyon mühürleri M.S. 43 yılına tarihlendirilmektedir. Britanya'daki çeşitli lejyonlar farklı zamanlarda kendilerine ait olan kiremitleri damgalama uygulamasına başlamışlardır. Damgalamanın yaygın bir uygulama haline gelmesi, ancak M.S. 2. yy.'ın ortalarında gerçekleşir (Res. 5). Chester'da bulunan kiremitler arasında, üzerinde M.S. 167'de Verus'un 3. Konsüllüğü sırasında Lejyon XX için bu çatı kiremitlerini imal eden Aulus Vedicius'un damgası mevcuttur.[26] Yardımcı birimler de kiremit damgalamaktadır ki bunların büyük kısmı M.S. 3. yy.'a tarihlenmektedir.[27]

Dipnotlar

***Aytaç COŞKUN,** Arkeolog, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi.

1- G. Brodribb, Roman Brick and Tile, England, 1987, s. 10

2- Ö. Özyiğit, Batı Anadolu'da Antik Dönem Çatıları, T. T. Kurumu X. Kongre, Ankara, 1990, s. 1

3- Kiremitler konusunda bkz.: J. P. Adam, Roman Building Materials and Techniques, London, 1999, s. 213; O. Bingöl, Bayraklı Çatı Kiremitleri, Anatolia, XX, 1976-1977, Ankara, 1984, s. 52-61; E. W. Black, The Dating of Relief-Patterned Flue-Tiles, OJA, Vol 4, 1985, s. 362; M. E. Blake, Ancient Roman Construction In Italy, Washington, 1947, s. 282-304; G. Brodribb, Roman Brick and Tile, England, 1987; W. Willson Cummer (Çev. S. Buluç), Burdur Müzesindeki Frig Çatı Kiremitleri, Anatolia, XIV, 1970, s. 44-71; W. B. Dinsmoor, Notes on Megaron Roofs, AJA, 42, 1942, s. 370-372; R. Martin, Manual D'Architecture Grecque, Paris, 1965, s. 65-83; K. Nohlen, W. Radt, Kapıkaya bei Pergamon, AvP, XII, Berlin, 1978, s. 25; A. Orlandos, Les Materiaux De Construction, Paris, 1966, s. 82-95; Ö. Özyiğit, Batı Anadolu'da Antik Dönem Çatıları, T. T. Kurumu X. Kongre, Ankara, 1990, s.1-19; T. Rook, Tiled Roofs, BAR, 68, 1979, s. 298-301; O. Wikander, Etruscan Roofing-Tiles From Acquarossa, Opuscula Romana, vol: VIII, 31, 1974, s.17-28; R. Wilson, Brick and Tiles in Roman Sicily, BAR, 68, 1979, s. 26; U. Wulf, Die Hellenistischen und Romischen Wohn Hauser von Pergamon, AvP XV-3, Berlin, 1999, s. 17-19

4- Brodribb, op.cit., s. 118

5- R. Wilson, Brick and Tiles in Roman Sicily, BAR, 68 (1979), s. 23

6- Brodribb, op.cit., s. 25. Britanya Beauport Parkı'nda bir örnek üzerinde ise köpek motifinin basılmış olduğu görülmektedir. Burada köpek bir kiremite ulaşmaya çalışmaktadır (ibid., s. 25); Başka bir örnekte ise karşılıklı köpek ve geyik vardır (E. W. Black, The Dating of Relief-Patterned Flue-Tiles, OJA, Vol 4, 1985, s. 362)

7-1998 yılından itibaren Salamis Antik Kenti Kazı Çalışmaları, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Coşkun Özgünel başkanlığındaki bir ekip

tarafından yürütülmektedir. Salamis Kazıları başkanı Prof. Dr. Coşkun Özgünel'e Salamis Çatı Kiremitleri üzerinde çalışma izni verdiği için teşekkürü bir borç bilirim.

8- M. E. Blake, Ancient Roman Construction In Italy, Washington, 1947, s. 284

9- A. Orlandos, Les Materiaux De Construction, Paris, 1966, s. 93

10- Brodribb, op.cit., s. 118

11- Bu konu hakkında örnekler ve ele geçtiği yerler hakkında bkz. Orlandos, op.cit., s. 94, dipnot 1-9

12- Orlandos, op.cit., s. 94

13- Brodribb, op.cit., s. 27

14- bkz. Orlandos, op.cit., s. 95, dipnot 4-5

15- bkz. Orlandos, op.cit., s. 94, dipnot 11-14

16- Scilya'da bulunan kiremitlerde GALB veya GALBA, CAL veya CALVI, SAB ve SIRF gibi özel damgalar görülmektedir. Bu kiremit damgaları muhtemelen kiremit imalatçısının ya da kiremit fabrikasının sahibinin ismini gösterir. GALBA kelimesi özel bir isim değil de, üretim atölyesinin sahibinin tutanağı da olabilir (R. Wilson, op.cit., s. 26).

17- Orlandos, op.cit., s. 94-95

18- C. Lightfoot, Y. Mergen, 1997 Yılı Amorium Çalışmaları, XX. Kazı Sonuçları Toplantısı, II, Tarsus, 1998, s. 530-531

19- Brodribb, op.cit., 117

20- Lejyonlar hakkında bilgi için bkz. L. Adkins, R.A. Adkins, Life In Ancient Rome, Oxford, 1998, s. 51-65

21- Zeugma Roma hakimiyetine girdikten sonra 4. İskit Lejyonu adını alan askeri garnizonun burada konuşlandırılmasından dolayı kentin önemi daha da artmıştır. İki yüzyıl boyunca Zeugma Roma İmparatorluğu'nun üst düzey yönetici ve subaylarına ev sahipliği yapmıştır (N. Başgelen, R. Ergeç, Belkıs/Zeugma-Halfeti-Rumkale, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2000, s. 13).

22- Marangozların yapıda kullanılacak olan yapı elemanlarının yerlerini belirlemek için bunları numaralandırdıkları bilinmektedir. Marangoz burada bir çeşit kodlama sistemi kullanmaktadır. Her bir numara, birbirine eklenen yapı malzemelerini hiçbir şekilde yanlış yerleştirilmelerine mahal vermeyecek şekilde verilmekteydi. Ancak bu numaralar Roma rakamıyla yazıldığında yanlış anlaşılmalara neden olabilmekteydi. Bundan dolayı 4 - IIII; 6 - IV ve VI; 11 - XI ve IX şeklinde yazılmaktaydı. Bundan başka 15 - X/ ve 20 - X' olarak benimsenmiştir. Kiremitlerle bu sayede bir paralellik kurulması kuvvetle muhtemeldir (Brodribb, op. cit., s. 135)

23- Legio IIII Scythica olasılıkla M.Ö. 30 tarihinden önce Antonius tarafından kurulmuştur. M.Ö. 30' dan itibaren Makedonya'da hizmet ettiği bilinmektedir (Adını olasılıkla M.Ö. 29-27 yıl ları arasında İskitler'e (Scythicalılar) karşı yaptıkları başarılı seferden almış olmalı.). M.Ö. 9 yıllarına kadar Suriye'ye yerleştirildiğini görmekteyiz. Vespasianus'un yönetiminden başlayarak Zeugma bu lejyonun üssü olmuştur (S. Hornbower, A. Spawforth, Oxford Classical Dictionary, 1996, s. 840).

24- 2000 Yılı Zeugma Kurtarma Kazıları'nda tespit edilmiştir.

25- C. Lightfoot, Satala Yüzey Araştırmaları, IX. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Çanakkale,1991, s. 292-293

26- Brodribb, op.cit., s. 7

27- ibid., s. 118

L E L E G L E R

Abdulkadir Baran*

19. yy sonlarından itibaren Newton, Paton, Myres ve Judeich gibi araştırmacılar tarafından, Büyük Menderes ve Dalaman Çayı arasında kalan antik Karia bölgesinde özellikle Leleg toplumu ve kültürel izlerine ait yapılan çalışmaları, 20. yy içinde bölgede uzun süreli araştırmalar yapmış olan Bean, Cook ve Radt gibi bilim adamları devam ettirmişlerdir. W. Radt tarafından hazırlanmış olan *"Siedlungen und Bauten auf der Halbinsel von Halikarnassos"* bu toplum ve onların maddi kalıntıları üzerinde hazırlanmış en kapsamlı yayın olarak dikkat çeker, ancak uzun süreli yüzey araştırmalarını temel almış olan bu çalışmanın arkeolojik kazılar ile desteklenmesi gerekmektedir.[1]

Hellenlerce Leleges olarak adlandırılan bu toplum, Karia'da, Kar olarak anılan toplumun yanı sıra yerleşik bir halk olarak karşımıza çıkmaktadır. Leleg isminin açıklanma girişimlerinde en dikkat çekici olan Luwice *lulahi* (barbar) ile bağdaştırılmasıdır,[2] ancak bu durum henüz bir kesinlik kazanmamıştır. Antik kaynaklarda Leleg halkının varlığı Strabon dönemine değin izlenebilmesine rağmen Karia'da ya da başka bir yerde Karca olarak anılan dilin[3] haricinde Leleg dili olarak tanımlanabilecek herhangi bir yazıt bulunmamıştır. Bu durum Leleglerin de Karca konuştukları şeklinde yorumlanmaktadır.[4] Bununla birlikte ele geçmiş olan az sayıdaki Karca yazıtın çözümlenmiş[5] olmakla birlikte henüz tam anlamıyla bilim çevresinde kabul edilmemiş oluşu, ilerde bu yazıtlarda Lelegler ile ilgili bilgilerin ortaya çıkarılması olasılığını saklı tutmaktadır.

Homeros,[6] Troia yandaşları arasında saydığı Leleglerin kral Altes önderliğinde Troia'nın güneyinde Satnioeis nehri kıyısındaki Pedasos şehrinde yaşamış olduklarını aktarır.[7] Troia savaşı sonrasında ise geçtikleri yerlerde birçok iz bırakarak[8] güneye inmiş ve Karia bölgesindeki Halikarnassos (Bodrum) civarına yerleşmiş oldukları kabul edilir. Troia savaşı sırasında ve sonrasında daima Karlarla birlikte anılmış olan Lelegler, Karia bölgesinde 8 kent kurmuşlardır. Kent-lerden birisi ise daha önce kuzeyde oturdukları Altes'in şehri Pedasos'un bir yansıması olarak Pedasa adını taşımaktadır.[9] Bodrum yarımadasında yoğun olarak tespit edilebilen kalıntıların gösterdiği üzere Leleglerin kendilerine özgü bir mimari gelenekleri bulunmaktadır ve bu nedenle de Leleg kentleri büyük oranda tespit edilebilmektedir.

Karlar ve Lelegler her zaman birbirleriyle bağlantılıdırlar. Antik yazarlar onların hem Troas'da hem de Karia'da birlikte yaşamış olduğunu aktarırlar.[10] Herodotos,[12] Kar ve Leleg halklarının aynı halk olduğunu belirtirken, Strabon, genelde Kar'ları Leleglerden ayrı tutmakla[13] birlikte bir yerde bunların aynı halk olduğundan bahseder,[14] ancak burada da başkasının yargısını aktarıyor görüntüsündedir. Leleg ve Kar toplumları hakkında verilen bilgilerde Lelegler her zaman ikinci planda gösterilmişlerdir. Pausanias, Leleglerden "Karia soyunun bir bölümü" olarak bahseder, Strabon ise Leleglerin Karia'ya asker olarak hizmet ettiklerini, ancak tüm Yunanistan'a dağılmaları sonucunda soylarının yok olduğundan bahseder.[15] Leleg kentleri arasında anılan Theangela'nın yerlisi olan Philippos ise Lelegleri, Kar'ların köleleri olarak adlandırmakta ve onları Spartalı Helotlara veya Tessalia'lı Penestlere benzetmektedir.[16] Nitekim Leleglerin kültürel açıdan da Kar'ların gerisinde kalmış oldukları, Leleg yapısı olarak tanımlanan kalıntıların büyük oranda yaşam ve ölümle ilgili konutlar ile mezarlardan oluşmasından da anlaşılmaktadır.[17]

Plinius, (*N.H.5,107*) komşu 6 Leleg şehrini İskender'in Halikarnassos'a bağlamış olduğunu söyler ve bu kentlerin adlarını da verir. Fakat, günümüz araştırmacıları tarafından bu durumun bir hata olduğu kabul edilmektedir. Bu noktada Plinius'un Mausolos'un yaptığı işi yanlışlıkla İskender'e yüklemiş olduğu düşünülmektedir. Bu durumun bir hata olarak kabul edilmesinde Strabon'un verdiği bilgilerin yanı sıra, İskender ayrıldığında şehrin tamamen işgal bile edilmemiş oluşu ve böyle bir yerleşimin gerçekleştiği zaman İskender'in Doğu Seferinin tam ortasında

Resim 1

olması gösterilmektedir.[18] Strabon[19] ise bu işin Mausolos tarafından yapılmış olduğunu açıkça söylemektedir ki bu durum genel tarih akışına ve Mausolos'un Hellenleşme politikasına da uygun düşmektedir.

Strabon ise Leleg kentlerinden Myndos ve Syangela'nın isimlerini vererek onların haricindeki diğer altı kentin Mausolos tarafından Halikarnassos'a dahil edilmiş olduğunu aktarır. Plinius'un aktardığına göre bu 6 kentin isimleri; Termera, Side, Madnasa, Pedasa, Uranium ve Telmessos'dur ve çeşitli söyleniş biçimleri bulunmaktadır. Lokalizasyonları halen tartışmalı olmakla birlikte[20] genelde uzak ve ulaşılması güç alanlarda kurulmuş ve M.Ö. 4. yy'da Mausolos tarafından halkı boşaltılmış olan yerleşimlerin kalıntıları konumları sayesinde günümüze ulaşabilmiştir.[21] Mausolos, Myndos ve Syangela kentlerini yeniden inşa ettirmiş, Halikarnassos'u ise neredeyse tamamen yeni olarak Hellen tarzında ama içine zorla yerleştirilmiş Leleg ahalisi ile kurmuştur. Böylece Bodrum yarımadasında Hellen geleneğinde üç kent oluşturulmuş ve başkent Halikarnassos, merkezdeki konumuyla adeta diğer iki kent tarafından korunur duruma getirilmiştir.[22]

Leleg kenti Myndos'un yeri Gümüşlük'ün 3 km. güney-doğusundaki Bozdağ zirvesindeki kalıntılarla bir tutulmaktadır. Kentte sur duvarlarından ve zirvedeki büyük bir kulenin kalıntılarından başka bir şey kalmamıştır. Ele geçen malzeme, burada erken dönemlerden M.Ö.4.yy'a değin bir yerleşme bulunduğunu göstermektedir. Gümüşlük'te yer alan kentin ise Mausolos tarafından yeri değiştirilerek yeniden kurulan Myndos olduğu düşünülmektedir.[23] Böylece Myndos kentinin de yerinin değiştirildiği, ancak bu değişikliğin kenti fazla uzak olmayan daha uygun bir konumda yeniden kurmaktan ibaret kaldığı anlaşılmaktadır.

Mausolos'un Halikarnassos ile birleştirmediği diğer Leleg kenti Syangela'dır. Ancak kent Myndos örneğindeki gibi farklı bir yerde Theangela'ya dönüştürülerek yeniden kurulmuştur. Daha önce Asarlık, Gökçeler, Etrim veya Karadağ'da yer aldığı düşünülen[24] Syangela kenti, Bean tarafından, Bodrum'un doğusunda Alazeytin köyü yakınına lokalize edilmiştir. Syangela kentinin Delos birliğine vergi ödediği ve Pigres adında bir yöneticiye sahip olduğu bilinmektedir. Kulelerle desteklenmiş bir surla çevrelenmiş olan yerleşimin ortasında daha düzenli duvarlarla yapılmış bir kule vardır. Bu kulenin Mausolos tarafından, kısmen araziyi korumak kısmen de boşaltılan ahalinin yeniden kente dönmesini engellemek üzere yapılmış olduğu düşünülmektedir. Sarnıç, kutsal alan, iç kale, tapınak veya heroon olması muhtemel bir yapı ve konutlar yerleşimde tespit edilen kalıntılardır. Konutlar tüm Leleg yerleşimlerinde görüldüğü gibi birbirlerine bitişik

olarak ve dar caddelerle bölünür şekilde yapılmıştır. Hemen güney-batıda ise yuvarlak mekanlar içeren bir grup yapı vardır. Bunlardan yuvarlak planlı mekanların hayvanlar için, ona bitişik kare mekanların ise konut olarak kullanıldığı düşünülmektedir.[25]

Leleg kentleri içerisinde ulaşılması en kolay olan Pedasa, Gökçeler'de yer alır ve antik ismin 2 km. ötedeki Bitez köyünde varlığını korumuş olduğu kabul edilmektedir.[26] Kentteki buluntular diğer Leleg kentlerinin aksine Mausolos sonrasında da yerleşime devam edilmiş olduğunu gösterir. Kenti çevreleyen surlar düzensiz bir şekilde kuru duvar tekniğinde örülmüş, kuleler ise diğer kentlerdeki örnekler gibi daha düzenli bir işçiliğe sahip kılınmıştır. Kentin güney ve güneydoğusundaki sırtlarda Leleg kentlerinin geleneksel mezar tipi olarak kabul edilen çok sayıda oda-tümülüs bulunmaktadır. Bu mezarlar bir geçitle girilen kemerli yuvarlak planlı bir oda ve etrafında üzerine gevşek taşlar yığılan yuvarlak planlı duvarlarla çevrili bir alandan oluşmaktadırlar.[27]

Daha önceleri Karadağ veya Göl olarak lokalize edilen Telmessos, son araştırmalar ışığında Halikarnassos'un 11 km. güney-batısındaki Gürice yakınında bir tepe üzerinde tespit edilmiştir.[28] Telmessos kentinde bir Apollon kutsal alanının bulunduğu aktarılır ve gerçekten de Mausolos tarafından kentin boşaltılmasından sonra dini bir merkez olarak yaşamını sürdürmüştür. Yerleşim Leleg geleneğini yansıtan bir iç kale ve onu çevreleyen kuru duvar tekniğinde yapılmış ikinci bir dış surla çevrili daha büyük bir alandan oluşur. Zirvede bir kule ve çevresinde mezarlar yer alan yerleşiminin dinsel karakteri Bizans çağında da sürmüştür.[29]

Delos birliğine ödediği yüklü vergi ile yarımadanın en önemli kenti olduğu anlaşılan Termera, M.Ö.6.yy sonlarında Tymnes, M.Ö.5.yy başlarında Histiaeus ve aynı yüzyılın ikinci yarısında Tymnes adında bir başka kralla yönetilmiştir. Halkı zorla sürüldükten sonra kentin Hekatomnidler tarafından hapishane olarak kullanılmış olduğu söylenmektedir. Strabon'un verdiği bilgiler ışığında kentin Aspat köyündeki bir tepenin zirvesinde olduğu saptanmıştır. Burada da Leleg geleneğinde iç kale ve etrafı çevrili dış alandan oluşan bir yerleşim planı görülür. Yerleşim çevresinde Leleg geleneğinde mezarlar bulunmaktadır.[30]

Madnasa kenti, Türkbükü ve Aşağı Göl'ün yukarısındaki bir tepede saptanmıştır. Bir kule etrafında kuru duvar tekniği ile yapılmış sur ile konut ve mezar yapıları görülmektedir.[31]

Resim 2

Side (Sibda veya Sibde) kenti Atinalıların vergi listelerinde bulunmayan tek şehirdir ve daha önce Alazeytin olarak tespit edilmiş olan kent son araştırmalar neticesinde Karadağın üzerinde lokalize edilmiştir. En ıssız ve uzak Leleg kenti olan Side'deki uzun kent suru Leleg geleneğini yansıtan düzgün olmayan bloklardan inşa edilmiştir. Bir yapı barındıran iç kale bu yerleşimde de görülmektedir. Oldukça iyi korunmuş kalıntılar barındıran yerleşimde M. Ö. 4. yy sonrasına ait bir veri bulunmamıştır.[32]

Burgaz'da yer aldığı kabul edilen Uranium kenti, bir kale, etrafı çevrili bir dış alan ve iki kulesiyle Leleg geleneğindedir. Klasik dönem sonrası buluntu tespit edilmeyen alanda çok sayıda oda-tümülüs bulunmaktadır.[33]

Leleg kentleri oldukları kabul edilen bu 8 yerleşimin dışında, bu kentlerde belirlenebilen özgün özellikler sonucunda Lelegler ile bağdaştırılan diğer yerleşmeler de bulunmaktadır. Kazılar sonucunda açığa çıkan İasos kentindeki konutlar ve Milas-Bafa arasında yer alan Kalkhetor ile Hydai (Damlıboğaz) antik kentlerindeki akropolisi çevreleyen duvarlar[34] buna örnek gösterilebilir. Özellikle Ören civarında Bozalan köyü yakınlarında, etkileyici bir konum ve geniş bir territoryuma sahip olan ve Bargasa olarak tanımlanan antik kentin oldukça düzenli sokaklarla bölümlenmiş ve surla çevrelenmiş yerleşim alanı (Resim 1, 2) muhtemel çalışmalar sonucunda Karia bölgesinin dip tarihi için oldukça önemli ipuçları verebilecek niteliktedir. Anılan yerleşimler dışında, antik yazarlar tarafından Leleg yerleşimi ya da bir zamanlar Lelegler tarafından iskan edilmiş oldukları belirtilen bazı yerleşmeler de vardır. Bunların başında Strabon'un Psidia bölgesinden Miletos'a değin tüm Karia bölgesinde Leleg mezarları ve surları bulunabileceğini belirtmesi gelmektedir. Yapılan çalışmalar sonucunda bu yerleşimler büyük oranda tespit edilebilmektedirler. Yine Strabon'dan öğrendiğimiz üzere Miletos'u kuranlar da adalardan gelen Karlar ve Leleglerdir. Ayrıca Myus, Mykale civarı, Ephesos, Smyrna, Antandros, Skepsis, Gargara ve Assos'un daha önce Leleg kentleri olduğunu ve yine Samos ile Khios adalarının da eskiden Lelegler tarafından iskan edilmiş olduğunu söylemektedir. Byzantionlu Stephanus'a göre de Aphrodisias kenti Pelasglar-Lelegler tarafından kurulmuş ve başlangıçta Lelegonopolis olarak adlandırılmıştır. Ancak kent uzun süreden beri sistemli bir şekilde kazılmasına rağmen burada Leleg yerleşimini belgeleyecek herhangi bir arkeolojik veriye rastlanılmamıştır.[35]

Leleg halkının izlerine antik kaynaklar aracılığıyla Hellas anakarasında da rastlanılmaktadır. Strabon'un (8.VI.15) belirttiğine göre Yunanistan'da Argos ilinin kıyısındaki Epidauros ve Troizen kentleri Leleg yavru kentleriydi. Ayrıca İlyada'da geçen Troas bölgesindeki Pedasos kentinin adaşı bir kent de Peloponnesos'da Messenia bölgesinin güneyinde yer almaktaydı. Yine Naksos adasının eski halkının da Lelegler olduğu ve Yunanistan'da Leukas, Akarnania, Lokris ve Boeteia kentlerinde de Leleglerin yerleşmiş olduğu aktarılmaktadır. Megara kentinin yukarı kalesine Karia denildiği, kentin eski krallarından birisinin adının Lelex (Leleg) olduğu ve Messenia bölgesindeki Pylos kentini kuranların da Megara'daki kral Lelex'in torunu Pylas önderliğindeki Leleg göçmenlerinin soyundan geldiği aktarılmaktadır.[36]

Eldeki tüm bu veriler incelendiğinde Leleglerin Hellen çağı öncesine ait izler taşımış olduğu ve Anadolu Kültür Mozaiği içerisinde yer alan yerel halklardan birisi olduğu büyük bir olasılık olarak gözükmektedir. Özellikle Karia sikkelerinde görülen iki tarafında yuvarlak eklentiler bulunan üçgen biçimli monogramın Hitit Hiyeroglif yazısında Dağ anlamına gelmesi[37] Hitit ve Luwi bağlantısı olarak yorumlanabilir. Ancak gözden uzak tutulmamalıdır ki Leleg halkı ile ilgili bir yazıt veya kıyaslama yapılabilecek diğer arkeolojik veriler bulunmadığı sürece, bu halk hakkında somut bilgilere ulaşmamız olanaksızdır. Daha çok antik kaynaklarda verilen bilgiler ve yüzey araştırmaları sonuçlarına dayandırılan bu toplum hakkındaki bilgilerimizin arkeolojik kazı çalışmalarıyla desteklenmesi zorunluluktur. Bu nedenle Anadolu arkeolojisinde çözüm bekleyen diğer sorunlarla birlikte Leleglerle ilgili sorunların da aydınlatılması gerekmektedir.

DİPNOTLAR

* **Araş.Gör.Abdülkadir Baran,** A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı, 06100 Sıhhiye / ANKARA

1- C. T., Newton, - R. T., Pullam, *A History of Discoveries at Halicarnassus, Cnidus, and Branchidae.* 2 vols. London: Day & Son, 1862 ; Judeich, "Pedasa", *AthMitt. 12* (1887), s.331-346 ; W.R. Paton, "Excavations in Caria", JHS VIII (1887), s. 64-82 ; W.R. Paton - J.L. Myres, "Karian Sites and Inscriptions, Part I-II", JHS XVI (1896), s.270 vd. ; G.E. Bean - J.M. Cook, "The Halicarnassus Peninsula", BSA 50 (1955), s.143 ; G.E. Bean - J.M. Cook, "The Carian Coast III", BSA 52 (1957), s.58-146 ; W. Radt, *Siedlungen und Bauten auf der Halbinsel von Halikarnassos,* İstMitt/Beih.3, İstanbul 1970 ; W. Radt, "Lelegische Compounds und Heutige Verwandte Anlagen", *Studien Zum Antiken Kleinasien II, Asia Minor Studien Band 8,* Bonn 1992, s.1-15 ; E. Varınlıoğlu, "Lelegian Cities on the Halicarnassian Peninsula in the Athenian Tribute Lists", *Studien zum antiken Kleinasien II, Asia Minor Studien Band 8,* Bonn 1992, s.17-22.

2- G.E. Bean, *Eskiçağda Menderes'in Ötesi,* İstanbul 2000, s.3.

3- S. Alp, *Hitit Çağında Anadolu,* Ankara 2000, s.34.

4- B. Umar, *Türkiye Halkının İlkçağ Tarihi 1,* İzmir 1982, s.111-2.

5- P. Frei - C. Marek, "Die karisch-griechische Bilingue von Kaunos", *Kadmos XXXVII* (1998), s.1-18 Kaunos bilingual yazıtı Karca'nın çözümünde önemli bir rol oynamıştır.

6- Homeros, *İlyada*, çev. Azra Erhat-A.Kadir., İstanbul 1984, X,428-429 ve XXI,86.

7- Strabon, *Antik Anadolu Coğrafyası,* çev. Adnan Pekman, İstanbul 1993, XIII.I.49, 50, 59.

8- Bean, 2000, s.3 ; Miletos'un Lelegeis olarak adlandırılması bu duruma örnek gösterilmektedir.

9- Bean, 2000, s.3. ; Varınlıoğlu, 1992, s.17

10- J. L. Myres, *Who Were The Greeks ?,* California 1930, 1930, s.96-7. ; Bean, 2000, s.102-123 ;

11- Varınlıoğlu, 1992, s.17.

12- Herodotos, *"Herodot Tarihi",* çev. Müntekim Ökmen, İstanbul 1991, I.171.

13- Strabon, XIII.1.58.

14- Strabon, XIV.2.27.

15- Strabon, XIII.1.59 ve Bean, 2000, s.3

16- Paton - Myres, 1896, s.270 ; Bean, 2000, s.3 ; Varınlıoğlu, 1992, s.17.

17- Bean, 2000, s.3. ; Bean-Cook, 1955, s.143

18- Bean, 2000, s.102-3 ; Varınlıoğlu, 1992, s.17.

19- Strabon, XIII.I.59.

20- Varınlıoğlu, 1992, s.17 ; Bean, 2000, s.111

21- Bean, 2000, s.111-2.

22- Bean, 2000, s.123 ; ; Bean-Cook, 1955, s.143-4.

23- Bean, 2000, s.112 ; Varınlıoğlu, 1992, s.18 ; ; Bean-Cook, 1955, s.145.

24- Varınlıoğlu, 1992, s.18.

25- Bean-Cook, 1955, s.145-7 ; Bean, 2000, s.123.

26- Bean, 2000, s.115 ; Varınlıoğlu, 1992, s.19 ; Kentin yeri daha önceden iç Karia'da Karacahisar olarak belirlenmişti. Ancak son araştırmalarda Gökçeler kabul edilmiştir.

27- Bean, 2000, s.115-8 ; Bean-Cook, 1955, s.149-151.

28- Varınlıoğlu, 1992, s.19 ; Bean, 2000, s.118.

29- Bean, 2000, s.118 ; ; Bean-Cook, 1955, s.151-155.

30- Bean-Cook, 1955, s.147-9 ; Bean, 2000, s.118-20 ; Varınlıoğlu, 1992, s.18.

31- Bean-Cook, 1955, s.155 ; Bean, 2000, s.121 ; Varınlıoğlu, 1992, s.18.

32- Bean-Cook, 1955, s.155 ; Bean, 2000, s.121-23 ; Varınlıoğlu, 1992, s.18.

33-Bean-Cook, 1955, s.155 ; Bean, 2000, s.123 ; E. Varınlıoğlu, "Uranion Kenti ve Çevresi/ Stratonikeia'daki Dionysos Sunağı", XI. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Ankara 24-28 Mayıs 1993, Ankara 1994, s.199 : Sayın Varınlıoğlu, bu kentin Bodrum yarımadası dışında Ören'in batısın da Dikmendağ Kenker tepesi üzerinde bulunan kalıntılarla bir tutulacağını düşünmektedir.

34- Bean, 2000, s.33, 66.

35- Strabon, XII.8.5 ; XIII.I.51,56,59 ; XIV.I.3,4,21, Varınlıoğlu, 1992, s.17 ;Bean, 2000, s.235.

36- Umar, 1982, s.170.

37- K. Konuk, "The Early Coinage of Kaunos", Studies in Greek Numismatics in Memory of Martin Jessop Price, London 1998, s.206, pl.49:90 ve Alp, 2000, s.10.

YUNAN KÜLTÜR BAKANLIĞI'NIN KÜLTÜREL VARLIĞI KORUMAK İÇİN POLİS VE GÜMRÜK YETKİLİLERİYLE YAPTIĞI İŞBİRLİĞİ*

Charalambos V. Kritzas
İngilizceden Çeviren: Haydar DÖNMEZ*

Yunanistan'ın zengin kültürel geçmişi, bize hem Avrupa'nın hem de dünyanın ortak mirası olan taşınır ve taşınmaz nitelikte pek çok anıt kazandırmıştır. Bu anıtların saklanıp korunması, bunlar zamanın ve doğanın yıpratıcı etkilerine açık olduklarından, son derece ağır ve pahalı bir iştir.

Hızlı değişmelerle dolu bu uzmanlık çağında, açıkça görülen bir şey vardır: İnsanlar, kültürel nesnelerle gitgide daha çok ilgilenmekte; bunları hem kendi ruhsal dengeleri için gerekli sağlam nesneler, hem de makinelerin sıkıcılığından bir kurtuluş yolu olarak görmektedirler.

Bununla birlikte, eski bir şeye sürekli ilginin eserlere kazandırdığı aşırı değer, kimi olumsuz sonuçlara da yol açmaktadır. Yani, kültürel nesnelerin ticarî değeri, inanılmaz ölçüde yükselmektedir.

Bu nedenle, sanat eserlerinin çoğunlukla yasa dışı alım-satımı, aşırı kazançlarla öyle gelişme göstermiştir ki bunu ancak uyuşturucu madde ya da silâh kaçakçılığından sağlanan kazançlarla karşılaştırarak açıklamak olasıdır.

Örgütlenmiş çeteler, büyük ölçekli yasa dışı kazılarını ve müzelerden düzenli biçimde eser çalmayı sürdürmektedirler. Son derece iyi örgütlenmiş bazı şebekeler vardır: Yasa dışı eser ticareti önce köylülerle yürütülmekte, sonra eserler değişik arabulucuların yardımıyla antikacıların eline geçmekte ve eserlerin çoğu, ünlü müzelere aktarılmaktadır.

Böylece bu üzücü ve kalıcı kayıptan ilkin ülkenin kendisi etkilenmektedir. Bir sanat eseri bulunduğu yerde kaldığında, o yöre, turistler için bir çekim merkezi ve kesintisiz bir gelişme etkeni olmaktadır.

Kaçırılan eserin kesin buluntu yerine ve bulunma koşullarına ilişkin tüm kanıtlar yok olduğu için, bu kayıp, araştırmacılar ve tarihçiler için yeri doldurulamaz niteliktedir.

Topluluk içi sınırlar, 1 Ocak 1999 tarihinde kaldırıldığı için, durum daha da kötüleşmiştir.

Eski bir eser bulunduğu ülkeden kaçırılıp bir başka Avrupa Birliği ülkesine yasa dışı yolla götürüldüğünde, oradan herhangi bir başka ülkeye kolayca gönderilebilmektedir; çünkü eserin kaçırıldığı ülkede herhangi bir belgeleme işlemine başvurulmamaktadır.

İşinin uzmanı tüm yetkililer bu üzücü durumun farkındadırlar. Gerek Avrupa Birliği'ne üye ülkeler, gerekse Avrupa Komisyonu, merkezî bir güç olarak, kültürel mirasla ilgili sorunlar konusunda çok duyarlıdır.

Böylesi bir duyarlılık, Roma Antlaşması'nın 36. ve 128. maddelerinde anayasaya uygun olarak gösterilmiş ve Avrupa Parlamentosu Yönetmeliği'nde (3911/92), Yönergesi'nde (93/7/EEC) ve bununla ilgili değişiklikte (96/100/EEC) ayrıca belirtilmiştir. Dahası, üye devletlerin konuyla ilgili ulusal yasaları vardır. Örneğin, Yunanistan'da biz 5351/1932 sayılı Eski Eserler Yasası'na, 1469/1950 sayılı Tarihi Sit Alanları ve Çağdaş Anıtlar Yasası'na ve 1946/1991 sayılı Arşivler Yasası'na sahibiz.

Yunanistan anıtlarının çokluğu nedeniyle "ihraç eden" bir ülke olduğuna göre, kültürel mirasın korunmasına özel bir duyarlılık göstermek için belirli gerekçeleri var demektir.

Yunanistan'daki kültürel varlığın korunmasından sorumlu belli başlı kurumlar şunlardır:

a) Kültür Bakanlığı ve Bölge Servisleri, Eski Eser Denetçilikleri.

b) Kamu Düzeni Bakanlığı ve Polis Yetkilileri.

c) Maliye Bakanlığı ve Gümrük Yetkilileri,

d) Denizcilik Bakanlığı ve Liman Yetkilileri.

Kilise yetkilileri ve devletçe işletilmeyen müzelere destek veren değişik kültür dernekleri gibi diğer kuruluşlarla sık sık işbirliği yapmak gerekmektedir.

Açıktır ki tüm kuruluşlar arasında yakın ve pürüzsüz bir işbirliği, kültürel varlığı korumanın gerekli koşuludur.

Diğerleri arasında Kültür Bakanlığı, kültür varlıklarını onarma, koruma, belgeleme, himaye etme ve sergileme konusunda büyük bir sorumluluk üstlenmiştir.

Bakanlık aynı zamanda antikacıları ve özel koleksiyonları düzenli biçimde denetlemekten sorumludur; kültürel nesnelerin mülkiyet, alım-satım izinlerini de vermektedir. Bakanlığın Müzeler Birimi, kültürel nesnelerin herhangi bir kaybından ve yasadışı alım-satımından sorumludur. Bu birim, özel dergi IFAR'da belirtilen çalıntı sanat eserleri ile ilgili tanıtıcı bilgiye ve resimlere sahiptir.

Taşınır ve taşınmaz kültür varlıklarıyla ilgili bilgi edinmeyi kolaylaştıracak veri tabanı yaratmak için, kültürel nesneler son yıllarda elektronik ortama düzenli olarak aktarılmaya başlanmıştır.

Polis ve liman yetkilileri, sınırları aynı zamanda Avrupa Birliği'ne de dış sınırları olan Yunanistan'ın kara ve deniz sahasını gözetlemektedir.

Kültürel nesneler bir yerden bir yere her zaman polis eşliğinde gönderilmektedir ve müzelere uyarı sistemleri yerleştirilmiştir; manastırlarla kiliseler ise en yakın polis birimleriyle ilişki içindedir.

Eski eserlerin yasa dışı alım-satımını önlemek için Atina ve Selanik'te özel polis ekipleri kurulmuştur; bunlar Yunanistan'ın her kesimindeki polis yetkilileriyle birlikte yasa dışı alım-satımı tümüyle ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır. Son zamanlarda, bu alanda çok büyük başarılar elde edilmiştir.

Yunanistan'daki İnterpol Bürosu aracılığıyla, Genel Sekreterlik, Yunanistan'daki kültürel eser hırsızlığı konusunda bilgilendirilmektedir. Çok iyi bilinen CRIGEN/ART, tamamlanmış durumdadır.

Yunan arkeoloji birimleri, yine aynı büro aracılığıyla, yabancı müzelerin kayıp eserleri ya da devletin el koyduğu eserler konusunda bilgilendirilmektedir. Bundan amaç, bu eserlerin Yunan müzelerinden alınmış olup olmadığını anlamaktır.

Kültür Bakanlığı, özellikle 3911/92 sayılı AB yönetmeliği çıkarıldıktan sonra, dışarıdan alınan ve dışarıya satılan tüm kültürel nesneleri denetlemek gibi güç bir görevi üstlenmiş olan gümrük yetkilileriyle birlikte çalışmaktadır.

Hem yurtdışından getirilmiş olan eski eserleri yeniden dışarıya satma hem de çağdaş sanat eserlerini (yani, 1830'dan sonra yaratılanları ve ikonlar için 1900'den sonra olanları) ya da sanat eserlerinin kopyalarını dışarıya satma izni, Kültür Bakanlığı'nın tüm bölge birimlerince verilmektedir.

Özgün kültürel nesneleri dışarıya satmak söz konusu olduğunda ise, şimdilik, Avrupa'nın her yerinde geçerli izinleri vermeye yetkili makamlar, Atina'daki Antika Dükkân ve Özel Koleksiyon Denetçiliği ile Selanik'teki Klâsik ve Bizans Eserleri Denetçilikleri'dir.

Söz konusu izinlerin her iki kentteki gümrük yetkililerine gösterilmesi gerekmektedir. Bunlar, daha sonra, Avrupa Birliği'nin gümrük alanlarından çıkana kadar, kültürel nesnelerin ilişiğinde bulunan dış-satım bildirimine eklenmek üzere hazırlanmaktadır.

Gerçekten aşılması gereken pek çok engel bulunmaktadır: ulusal yasalar arasındaki farklılıklar, kültürel nesneleri kaydetme ve belgelemedeki çeşitlilik ve değişik diller.

Bütün bunlar Avrupa Komisyonu'nun aksi yöndeki çabalarına karşın,topluluk içi eşgüdümü ve işbirliğini güçleştirmektedir.

"Multi-media aracılığıyla Avrupa Kültür Mirasına Erişim Yönetmeliği"nin ve bir "Anlayış Memorandumu"nun imzalanması gibi girişimler bu amaçla başlatılmıştır.

Bu günlerde, IDA (Yönetimler Arasında Veri Değişimi) programı çerçevesinde kültürel nesnelerin yasa dışı alım-satımına ilişkin bir çalışma sürdürülmektedir.

Yalnızca yetkili kullanıcıların erişebileceği, bir tür extranet gibi, internet alanı olan bir IT merkez ağının kurulması önerilmiştir. Böylesi bir ağ, TREIMA (Fransa), MISTRAL (İtalya), GRASP (İngiltere), NSAF (A.B.D.) v.b. türden var olan ulusal sistemlerle işbirliği yapabilecektir. Dış satım izninin yanı sıra çalınmış eserlere ilişkin bilgi de ağa aktarılacaktır. Dış-satım belgeleri, belli bir formata ve çok dilli bir termonolojiye sahip olacaktır.).

Tüm ülkeler, kültürel nesneleri ellerinde tutanları (mal alıp satanlar, bireyler, müzeler) fonların durumunda olduğu gibi, her parçanın yasal kökenini kanıtlamaya zorlayan tek bir yasa (belki de bu UNESCO'nun desteğiyle olabilir) kabul etse, bu durumda, kültür nesnelerini yasa dışı yolla alıp satan şebekelere ciddî bir darbe indirilecektir.

**Cultural Property: Return and Illicit Trade (Athens: 2000)* başlıklı yayından alınmıştır (s. 41-43).

TAŞINIR KÜLTÜR VARLIKLARI AÇISINDAN TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ

Semra SALGIRLI*
Arkeolog-AT Uzmanı

I-1. Uluslararası Alanda ve Avrupa Birliğinde Kültürel Mirasın Korunması:

Diğer ekonomik sektörler gibi kültürel varlıkların ticareti de küreselleşmeden kurtulamamış, bu uluslararasılaşma, kültürel varlıkların yasadışı trafiğini de kapsayarak yıldan yıla artış göstermiş ve ihracatcı konumdaki tüm ülkeleri olumsuz yönde etkilemiştir.

Kültürel varlıkların yasadışı trafiğinin, uluslararası organize suçların kaynağını oluşturan uyuşturucu trafiğinden sonra 2. sırada yer aldığı tahmin edilmektedir.

Kültürel varlıkların yasadışı trafiğinin olağanüstü boyutlara ulaşması sonucu, bazı inisiyatifler uluslararası alana çıkmıştır. Kültür varlıklarının insanlığın ortak mirası olduğu -evrensellik-görüşünü benimseyenler ile kültür varlıklarının ulusal kültür mirasına ait olduğu -ulusalcılık- görüşüne sahip olanların çatışması sonucu bazı en önemli inisiyatifler; 1970'de UNESCO, bölgesel alanda 1985'de Avrupa Konseyi ve 1995'de de UNIDROIT tarafından kültürel mirasın korunması amacıyla uluslararası sözleşmeleri oluşturmuştur.

Dünyadaki bölgesel entegrasyonlar içinde en geniş kapsama ve en uzun vadeli hedeflere sahip olan Avrupa Birliği, ekonomik yaklaşımın yanı sıra hukuki, siyasi, tarihi ve kültürel perspektifler açısından da önemli güçleri bünyesinde toplayarak uluslararası ilişkilerde yerini almıştır.

Avrupa Birliği; kültürel mirasın korunması yönünde ulusalcı görüşü benimsemiş ve özellikle "Tek Pazar"ın oluşması, iç sınırlarda fiziki kontrollerin kalkması sonucu (01.01.1993), bu alanda ek korumanın sağlanması amacıyla, Topluluk düzeyinde "ulusal kurallar" ile birlikte ortak bir koruma sistemini oluşturmuştur.

Avrupa Birliği üyesi ülkeler, UNESCO 1970 Sözleşmesi ile onun eki niteliğindeki çalınmış veya yasadışı yollarla ihraç edilmiş kültürel objelere ilişkin UNIDROID Sözleşmesi (Türkiye taraf olmamıştır) ve Avrupa Konseyi Kültürel Varlıklara İlişkin Sözleşme'nin (Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi-Gözden Geçirilmiş/Türkiye taraftır) korumaya yönelik yeterli önlemleri garanti edememesinden dolayı, Topluluk düzeyinde bir tedbir programını gerekli görerek, kültürel mallara yönelik yasal düzenlemeleri yürürlüğe geçirmişlerdir. Üye ülkeler, bu yasal düzenlemelerin olumlu sonuç verdiği, uluslararası ticarette kültürel objelerin ihracatında ciddi düzeyde düşüş olduğu yönünde görüşbirliğine varmışlardır.

Uluslararası sözleşmeler ve Avrupa Birliği mevzuatı, kültür varlıklarının yasadışı trafiğinin önlenmesinde değişik hedefleri içer-

* Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğünde Arkeolog, AT Uzmanı. semra.salgirli@kultur.gov.tr

mektedir. Avrupa Birliği, yasadışı trafiğin büyük ticaretinin önlenebilmesi için; 3. ayak olarak adlandırdığı polis güçleri, gümrük ve yargı işbirliğine çok önem vermekte, Avrupa düzeyinde bu işbirliğinin gelişerek yaygınlaşmasını hedeflemektedir.

I-2. Avrupa Birliğinin Taşınır Kültürel Mallara İlişkin Mevzuatı:

Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu (AET) kuran Kurucu Antlaşma'nın[1] 30-36. maddeleri temelde; üye devletler arasında "Malların Serbest Dolaşımı"na ilişkin ilkeleri belirlemektedir.

36. madde[2] ; her bir üye ülkeye sanatsal, tarihi veya arkeolojik değeri olan Ulusal Hazineleri'ni (UH) tanımlama ve koruma hakkını vermiş, ihracattan korunmaları için orantılı adımlar atılmasını sağlamıştır. Ancak Antlaşma, gümrük duvarları olmayan Tek Pazar'da, anılan nitelikteki kültür miraslarının korunmasına ilişkin somut hükümler içermemektedir.

Avrupa Tek Senedi (TAS) kapsamında (1987), Avrupa Topluluğu içinde ihracattan söz edilmemekle birlikte üye ülkeler, RA/36. madde uyarınca, "Ulusal Hazine" olarak belirledikleri objelerin ihracını denetleme yetkisine sahip olmaya devam etmektedirler.

Avrupa Birliği'nde (AB) Tek Pazar'ın oluşumuyla, üye ülkeler arasında malların, hizmetlerin, sermayenin ve kişilerin serbest dolaşımına ilişkin engeller ortadan kalkmıştır. Böylece, diğer mallar gibi, kültürel malların da[3] serbest dolaşımın kurallarına tabi olma endişesi artmıştır. Bu nedenle AB, Antlaşma'nın 36. maddesine dayanarak, Tek Pazar'da ulusal hazinelerin korunması amacıyla, ulusal kurallarına ek önlemler alınmasını ve Topluluk düzeyinde ortak bir koruma sistemi oluşturulmasını kabul etmiştir.

Böylece Avrupa Topluluğu (AT), 1992 yılı itibariyle UH kapsamına giren kültürel malların serbest dolaşımını önlemek, yasadışı yollarla çıkarılanların kaynak ülkeye iadesini sağlamak için, 8 yasal düzenlemeyi yürürlüğe geçirmiş, 1 Parlamento Kararı'nı kabul etmiştir.

Burada ilk hedef; üye ülkelerin sanatsal, tarihi ve arkeolojik değer taşıyan ulusal hazinelerinin korunmasına ilişkin ulusal mevzuatlar ile AB mevzuatı arasında eşgüdüm sağlamaktır.

AB mevzuatı; herbir üye devletin UH

---

1 Kurucu Antlaşma (Roma Antlaşması/RA): 6 Kurucu üye devlet arasında 01.01.1958 tarihinde yürürlüğe giren antlaşma.

2 RA/Md. 36: Kamu ahlakı, kamu düzeni, kamu güvenliği, kişi ve hayvan sağlıklarının ve yaşamlarının korunması ya da bitkilerle, sanat, tarih ve arkeolojik değeri olan ulusal hazinenin veya ticari ve sınai mülkiyetin korunması nedenlerinin haklı kıldığı, ithalat, ihracat veya transit yasaklamalarına ya da kısıtlamalarına engel olmaz. Bununla beraber, bu yasaklama ve kısıtlamalar, üye devletler arasındaki ticarette ne keyfi bir ayırım, ne de örtülü bir kısıtlama biçimi oluşturur.

3 Kültürel Mal: Kurucu Antlaşma "mallar" ve hizmetler terimlerini tanımlamamakla birlikte Avrupa Birliği Adalet Divanı* bu ifadelerin, parasal değer atfedilebilen herhangi bir durumu kapsayabileceğini ve dolayısıyla ticari işleyişe konu olabileceğini kabul etmiştir.

*Avrupa Birliği Adalet Divanı (ABAD): Birliğin yetkili organı olup, Kurucu Antlaşma aracılığı ile, Antlaşma'nın uygulanması ve yorumlanmasında hukuku güvence altına almakla görevlendirilmiştir. (RA/Md. 164).

olarak derecelendirdiği kültürel malların yasadışı yollarla Topluluk sınırları dışına çıkarılmasını önleyecek tek tip ihraç denetimleri uygulamayı, üye ülke sınırlarını bu şekilde terkeden ulusal hazinelerin iadesi taleplerinde ulusal ihraç düzenlemelerinin karşılıklı olarak tanınmasını sağlamayı amaçlamaktadır.

Üye devletler RA/36. madde uyarınca, ulusal hazinelerini koruyan ihraç düzenlemeleri çerçevesinde ihraç izin talebini kabul veya redde ilişkin yetki kullanımını korumaktadır. Bu ilkeye Tek Pazar doğrultusunda getirilen yenilik; AB mevzuatı uyarınca düzenlenmesi gereken ihraç belgesini taşımayan kültür objesinin, AB gümrük sınırları dışına çıkarılamayacağıdır.

Bu bağlamda, hem sınırlarda görev yapan gümrük görevlileri, hem de üye devletlerin ihraç iznini düzenlemeye yetkili kılınan kültür makamları, iade usulünün etkili biçimde işlemesini güvence altına alan işlevler ve sorumluluklar yüklenmiş bulunmaktadır.

I-3. Topluluk Hukukunun Kaynakları:

Topluluk hukukunun kaynakları;

A) Birincil Mevzuat (Primer Hukuk):

1. Kurucu Antlaşmalar,[4]
2. Ekler + Protokoller,

B) İkincil Mevzuat (Seconder Hukuk):

1. Direktif (Yönerge)
2. Regülasyon (Yönetmelik / Tüzük),
3. Karar
4. Görüş'den oluşmaktadır.

I.4. İlgili AB Mevzuatı:

1. DİREKTİFLER (YÖNERGELER):

A- Tek Pazar / Malların Serbest Dolaşımı (MSD) alanında;

I) 15 Mart 1993 tarih ve 93/7 (EEC) sayılı, bir Üye Devletin ülkesinden yasadışı yollarla çıkarılan kültürel objelerin iadesine ilişkin Konsey Direktifi.[5]

II) 17 Şubat 1997 tarih ve 96/100 (EC) sayılı, bir Üye Devletin ülkesinden yasadışı yol larla çıkarılan kültürel objelerin iadesine ilişkin 93/7 (EEC) sayılı Direktif Ekinde yapılan değişiklik hakkında Avrupa Parlamentosu ve Konsey Direktifi.[6]

III) 5 Haziran 2001 tarih ve 2001/38 (EC) sayılı, bir Üye Devletin ülkesinden yasadışı yollarla çıkarılan kültürel objelerin iadesine ilişkin 93/7 (EEC) sayılı Direktifde yapılan değişiklik hakkında Avrupa Parlamentosu ve Konsey Direktifi.[7]

2. REGÜLASYONLAR(YÖNETMELİK/ TÜZÜKLER):

B- Gümrük Birliği - Gümrük İşbirliği alanında;

---

4 Kurucu Antlaşmalar: AT (1967 Füzyon Antlaşması ile kurulmuştur) 3 temel antlaşma ile kurulmuştur:1-Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğunu (AKÇT) kuran Paris Antlaşması (23.07.1952), 2- Avrupa Ekonomik Topluluğunu (AET) kuran Roma Antlaşması (01.01.1958), 3- Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (AAET) kuran Roma Antlaşması (2) (01.01.1958).

5 OJ, L.74, 27.03.1993

6 OJ, L.60, 01.03.1997

7 OJ, L.187, 10.07.2001

I) 9 Aralık 1992 tarih ve 3911/92 (EEC) sayılı, kültürel malların ihracına ilişkin Konsey Regülasyonu (Temel Tüzük).[8]

II) 16 Aralık 1996 tarih ve 2469/96 (EC) sayılı, kültürel malların ihracına ilişkin 3911/92 (EEC) sayılı Regülasyonun Ekinde yapılan değişiklik hakkında Konsey Regülasyonu.[9]

III) 14 Mayıs 2001 tarih ve 974/2001 (EC) sayılı, kültürel malların ihracına ilişkin 3911/92 (EEC) sayılı Regülasyonda yapılan değişiklik hakkında Konsey Regülasyonu.[10]

IV) 30 Mart 1993 tarih ve 752/93 (EEC) sayılı, kültürel malların ihracına ilişkin 3911/92 (EEC) sayılı Konsey Regülasyonunun uygulanmasına dair önlemleri içeren Komisyon Regülasyonu.[11]

V) 16 Temmuz 1998 tarih ve 1526/98 (EC) sayılı, kültürel malların ihracına ilişkin 752/93 (EEC) sayılı Regülasyon hükümlerinde yapılan değişiklik hakkında Komisyon Regülasyonu.[12]

3. KARAR:

I) Avrupa Parlamentosu'nun 12 Haziran 2001 tarihli "Kültürel Malların İhracı ve İadesi" hakkında (A5-0122/2001) sayılı Kararı.

I. 5. İlgili AB Mevzuatının Ana Kriterleri:

93/7 (EEC) sayılı Konsey Direktifi ile 3911/92 (EEC) sayılı Konsey Regülasyonu Ekinde listelenen ve Kurucu Antlaşma'nın 36. maddesinde verilen anlamıyla "Ulusal Hazine" olarak sınıflandırılan kültürel objelerde esas alınan ayırıcı özellikler:

-Yaş (eskilik),

- Ekonomik Değer (Euro),

- Obje Türü

gibi ölçütlerdir.

Örneğin;

1. -Karadaki ya da su altındaki kazılar ve buluntular,

-Arkeolojik sitler,

-Arkeolojik koleksiyonlardan gelen ve 100 yıldan daha eski arkeolojik objeler,

2. Ayrılmaz parçası oldukları 100 yıldan daha eski sanatsal, tarihi ya da dinsel anıtlardan ayrılmış unsurlar,

3. XVI. yy. öncesinden kalma kitaplar ve el yazmaları; haritalar ve notalar dahil; tek ya da koleksiyon[13] olarak,[14]

4. Her türlü ve herhangi bir ortamda düzenlenmiş 50 yıldan daha eski arşivler ve onların her türlü unsurlarının, Mali değerleri "0" yani "Ne olursa olsun" dur.

---

8 OJ, L.395, 31.12.1992
9 OJ, L.335, 24.12.1996
10 OJ, L.137, 19.05.2001
11 OJ, L.77, 31.03.1993
12 OJ, L.201, 17.07.1998
13 Koleksiyon: Adalet Divanı Kararına göre; Ortak Gümrük Tarifesinin 97.05 pozisyonuna giren koleksiyoncu eşyaları, bir koleksiyona dahil edebilmek için gerekli özelliklere sahip, yani, nispeten ender bulunan, olağan koşullarda başlangıçtaki yapılış amaçları için kullanılmayan, benzer faydalı objelerin normal ticareti dışında özel işlemlere tabi olan ve yüksek değer taşıyan objelerdir.
14 Ancak, 50 yıldan eski olup, yaratıcısının mülkiyetinde olmayanlar.
* Bkz. Dipnot 14.
* Bkz. Dipnot 14.

Yukarıda sayılan objeler, ulusal mevzuatlarla korunmaları halinde;

-Malların Serbest Dolaşımı kuralına tabi olmamakta,

- Yasadışı çıkarılanlar da iade kapsamına girmektedir.

Buna karşın;

- Çizimler,[14] gravürler,[14] fotoğraflar[14] için:15.000-30.000 Euro,
- Yontular[14] taşıtlar,[15] gümüş,[16] seramik[16] eşyalar için: 50.000 Euro,
- Resim[14] ve tablolar[14] için:150.000 Euro

üstünde bir mali eşiğe sahip olma, eskilik ve yaratıcısının mülkiyetinde olmama gibi kriterler getirilmiştir.

Bunların yurtdışına çıkarılabilmeleri de, yetkili makamın iznine bırakılmış, gerektiğinde devlete el koyma yetkisi verilmiştir.

Söz konusu yasal düzenlemelerin ekinde kategorilendirilen kültürel varlıklar 1970 tarihli UNESCO Sözleşmesi'nin[17] 1. maddesinde sayılan kültür varlıkları ile de son derece benzerlik göstermektedir.

I. 6. İlgili AB Mevzuatının Amacı:

Bu makalede I. 4.'de adları verilen tüm yasal düzenleme amaçlarına değinilmemiş, sadece, çok önemli görülen 4 düzenleme ile Karar'ın amaçları verilmiştir:

-93/7 (EEC) sayılı KONSEY DİREKTİFİ;

Bir üye ülkenin sınırlarından yasadışı yollarla çıkrılanlar "Ulusal Hazine" nin kaynak ülkeye iadesine ilişkin prosedür, koruma amaçlı araçlar ve bunu sağlayan mekanizmaları vermektedir.

Kural olarak; kültür mallarının AT içindeki hareketliliğin denetlenmesidir.

-3911/92 (EEC) sayılı KONSEY REGÜLASYONU (TEMEL TÜZÜK);

Topluluk sınırlarından kültürel malların kontrolsüz çıkarılmasını önlemek için yürürlüğe geçirilmiştir.

Amacı, Regülasyon ekinde listelenen kültürel malların Topluluk sınırları dışına çıkarılmasını engellemektir.

Regülasyon, tüm ihracatta ekinde listelenmiş kültürel malların kesin veya geçici ihracatı sırasında üye ülke yetkili makamlarından alınacak bir ihracat lisansı koşulunu getirmektedir.[18] Temelde[19] (Md. 133); ticari politika alanında Topluluk dış sınırlarında kültürel mallar ihracatının önlenmesi için üye ülkelerin kültür makamlarının vereceği, gümrük makamlarının da denetleyeceği izinle, 3. ülkelere ihracatın engellenmesi amacıyla tek tip kontroller getirmeyi hedeflemektedir ve Direktifle doğrudan bağlantılı olup, ortak eki paylaşmaktadır.

-752/93 (EEC) sayılı KOMİSYON REGÜLASYONU;

İhracat izin belgelerinin hazırlanması

* Bkz. Dipnot 16.
* Bkz. Dipnot 14.

17 1970 UNESCO Sözleşmesi: Kültür Varlıklarının Kanunsuz ithal, ihraç ve Mülkiyet Transferinin Önlenmesi ve Yasaklanması İçin Alınacak Tedbirlerle İlgili Sözleşme'ye ülkemiz 21.04.1981 tarihinde taraf olmuştur.

18 İhracat Lisansı alınması koşulu: 1970 tarihli UNESCO Sözleşmesi Md. 6(a)'da da mevcuttur.

19 Temel: ifadesinden Kurucu Antlaşma (RA) anlaşılmalıdır.

ve kullanılmasına ilişkin zorunlu kuralları -özellikle de- tamamlanması gereken belgeleri ve mekanizmaları açıklamaktadır.

Regülasyon, ekinde örnekleri verilmiş belgeler kapsamında izin belgesi sistemi getirilmesini öngören koşulu vermekte, belgelerde bir örnekliği sağlamakta, belge formunun hazırlanmasına, verilmesine ve kullanılmasına ilişkin kurallar getirmektedir.

-1526/98 (EC) sayılı KOMİSYON REGÜLASYONU;

752/93 (EEC) hükümlerinde değişiklik yaparak, 3.ülkelerde sergilenmek üzere ve/veya sorumlu kişilerin elinde bulunan veya kurumların kullanımında olan kültürel malların ihracatında "AÇIK LİSANSLARI"[20] tanımlamak, işleyişini açıklamak amacını taşımaktadır.

-A5-0122/2001 sayılı AVRUPA PARLAMENTOSU KARARI;

AB'nin yakında genişleyecek olması ile, İç Pazar'ın artışı sonucu kültürel malların yasadışı ticaretinin kontrolünün daha zor hale geleceği endişesiyle;

-3. ayak konularda, gümrük-polis-yargı işbirliği çerçevesinde organize suçlarla mücadele için alınması gereken önlemleri belirtmekte,

-İhracı yapılacak kültürel mala izin belgesi dışında, kaynak ülkenin "köken belgesinin" eklenmesini, bu belgenin kültürel mala eşlik etmesini,

-İhracatı yapacak "kişinin güvenilirliğinin" belgelenmesini vurgulamakta,

-Eserlerin envanterlerinin yapılması gerektiğini hatırlatmakta,

-Mahkeme açma süresini 1 yıldan 3 yıla çıkarmakta,

-Bilgisayar ağı ile iletişimin yaygınlaşmasını,

-Komisyon'un IDA programına bağlantılı ITCG sitesinin oluşturulmasını vurgulamaktadır.

II. 2/97 Sayılı Avrupa Topluluğu-Türkiye Ortaklık Konseyi Kararı:

Topluluk mevzuatının listesi ile bu mevzuatın ülkemiz tarafından uygulama koşul ve kurallarını belirleyen 21 Mayıs 1997 tarih ve 2/97 sayılı AT-Türkiye Ortaklık Konseyi Kararı'nın (OKK 97/9196), 1. madde, 2. fıkrası uyarınca AT mevzuatının Türk mevzuatına dahil edilmesi (uyumlaştırılması) gerekmektedir.

Söz konusu 2. fıkra hükümleri aşağıda verilmektedir;

2. Türkiye tarafından uyumlaştırılacak olan AT teknik mevzuatı aşağıda belirtilen koşullarda Türkiye'nin iç mevzuatına dahil edilecektir:

a) AET veya AT regülasyonları; "benzer" bir mevzuat ile olduğu gibi iç mevzuata dahil edilecek,

b) AET veya AT direktifleri; "benzer" bir mevzuat ile iç mevzuata dahil edilecek, ancak uygulama şekli ve yöntemi Türk yetkili mercilerinin seçimine bırakılacaktır.

20 Açık Lisanslar: 3 tiptedir ve üye ülkelerin kendi aralarında açık lisansları kullanıp kullanmama veya kendi koşullarına göre kurallar oluşturabilme hakları saklıdır. Sergi yönetmeliğimizin (RG/16.02.1984 sayı: 18314) daha koruyucu hükümler içermesi nedeniyle ülkemizin de açık lisanslar kullanmaması için girişimlerde bulunulmaktadır.

III. Kültür Bakanlığının Yükümlülüğü:

29.04.1997 tarih ve 22974 sayılı Resmi Gazete'de; Türkiye ile Avrupa Topluluğu arasında 6 Mart 1995 tarihinde imzalanan ve 1 Ocak 1996 tarihinde yürürlüğe giren 1/95 sayılı OKK'nın 8-11.maddeleri kapsamında uyumlaştırılacak AT mevzuatı konu başlıkları ile bunları uyumlaştıracak sorumlu/koordinatör kurumlar yayımlanmış ve 28. sırada "kültürel mallar" konusunda sorumlu/koordinatör kurum olarak Kültür Bakanlığı belirlenmiştir.

Bakanlığımızca sorumlu olduğumuz "Avrupa Topluluğu Teknik Mevzuat Uyumu" çalışmaları çerçevesinde, Topluluğun taşınır kültürel mallara yönelik mevzuatının, Ankara Anlaşması (Ortaklık Anlaşması)[21]'nın 29. maddesi,[22] 2/97 sayılı OKK'nın hükümleri ve GB kuralları uyarınca iç mevzuatımıza dahil edilmesi gerekmektedir.

IV. 1. Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğünde Yapılanma:

AB ile ilişkiler bağlamında, Bakanlık Birimleri içinde en aktif, en uzun soluklu ve tutarlı performans gösteren Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğünce ilk çalışmalar, 1994 yılında başlamıştır.

01.01.1996 tarihinde yürürlüğe giren Gümrük Birliği (GB) Kararı ve 18.04.1987 tarihinde üyelik başvurusunda bulunulmasıyla birlikte çalışmalar ivme kazanmıştır.

AB'nin dinamik yapısıyla yoğunlaşan, ülkemizin konuya daha özenli yaklaşımıyla artan ve çeşitlenen iş hacmi, AB Komisyonu'nun mevzuat uyum çalışmalarını bilfiil yürüten ve uygulamasını gerçekleştirecek birimlerde devamlılık arzedecek bir idari kapasite arayışı sonucunda; 25.11.1997 tarihinde Bakanlık Makamı'nın "Onay"ı ile Genel Müdürlük bünyesinde "Uluslararası Antlaşmalar ve AT ile İlişkiler Birimi" kurulmuştur.

AB ile ilgili tüm çalışmalar bu Birim tarafından yürütülmektedir.

IV. 2. Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nce Yürütülen Çalışmalar:

2.A. AB ile ilgili çalışmalar 3 kurum koordinasyonunda sürdürülmektedir:

A-I) Devlet Planlama Teşkilatı DPT koordinasyonunda;

-"Dışa Açılma ve Dünyaya Entegrasyon Projesi", "AB'ne Uyum Projesi",

-"Hukuki ve Kurumsal Düzenlemelerin Oluşturulması" programları

-Hizmetlerin Serbest Dolaşımı.

A-II) Dış Ticaret Müsteşarlığı (DTM) koordinasyonunda;

-"GB Alanında T-AB İlişkilerinin Geliştirilmesi" programları.

A-III) Avrupa Birliği Genel Sekreterliği bünyesinde;

- Ulusal Program hazırlık çalışmaları,

---

21 Ankara Anlaşması /AA (Ortaklık Anlaşması): Türkiye ile AET arasında 12.09.1963 tarihinde imzalanmıştır.

22 AA/Md. 29: Kamu ahlakı, kamu düzeni, kamu güvenliği, insan ve hayvanların hayat ve sağlıklarının veya bitkiler ile sanat, tarih veya arkeoloji değeri olan ulusal hazinenin veya ticari ve sınai mülkiyetin korunması nedenlerinin haklı kıldığı ithalat, ihracat veya transit yasaklamaları veya kısıtlamaları konulmasına engel teşkil etmez. Bununla beraber, bu yasaklama veya kısıtlamalar, ne keyfi bir ayırım aracı ne de Akit taraflar arasında ticarette örtülü bir kısıtlama niteliği taşımalıdır.

- Ulusal Program İzleme çizelgeleri (periyodik),
- İlerleme Veri Tabanı formları (periyodik) olarak özetlenebilir.

Yine, AB Genel Sekreterliği'nde, 1/2000 sayılı T-AB OKK çerçevesinde oluşturulan 8 Alt Komite'den;

-Tek Pazar, Dış Ticaret ve Rekabet Alt Komitesi'nin;

- Malların Serbest Dolaşımı ve
- GB,

-Gümrükler, Vergilendirme, Uyuşturucu ve Kara Paranın Aklanması Alt Komitesi'nin;

-Gümrük İşbirliği çalışmalarına katılınmaktadır.

Ayrıca AB Komisyonu;

- Internal Market and Financial Services,

-TAXUD Genel Müdürlüğü ilgili Alt Komite toplantılarında; Bakanlığımızca bu alanda yürütülen çalışmalar anlatılmakta, görüşlerimiz savunulmaktadır.

2B. AB'nin aday ülkelere destek programları çerçevesinde "İdari İşbirliği Fonu" nun 2003 yılına ilişkin proje hazırlığı çalışmaları sürdürülmektedir (Proje önerimiz; Dışişleri Bakanlığı ve AB Komisyonunca ortak değerlendirme kapsamına alınmıştır.).

2C DPT'ce hazırlanan ve AB Komisyonu'na sunulan "AB'ye Tam Üyelik için Hazırlanan Türkiye" adlı raporda (2000), ilk kez Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün çalışmalarına yer verilmesi sağlanmıştır.

2D. 24 Mart 2001 tarih ve 24352 sayılı Resmi Gazete (Mükerrer)'de yayınlanan "Ekli Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı"nın;

-Malların Serbest Dolaşımı-Muhtelif bölümü, "Kültürel Mallar" başlığı altında ve

- Gümrük Birliği bölümü, "Kültürel Mallar" başlığı altında Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğünce yürütülen çalışmalar yer almıştır.

2E. Mevzuat Uyum Çalışmaları:

Bakanlık Makamı'nın 25.01.2001 tarihli "Onay"ı ile Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nde Bakan Danışmanı olarak görevlendirilen, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Devletler Özel Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. Sibel ÖZEL'in bu çalışmalara katılmasıyla birlikte, AT mevzuat uyumu çalışmaları daha sağlıklı ve olumlu yönde sürdürülmektedir.

Söz konusu çalışmalar 2 alanda yürütülmektedir:

1. Tek Pazar/Malların Serbest Dolaşımı (MSD) alanında,

2. GB-Gümrük Birliği İşbirliği alanında.

1. Tek Pazar/MSD alanında:

Bu alana giren AB direktifleri çerçevesinde ülkemizde karşıtı olan mevzuat bulunmamaktadır.

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu (KTVKK)' nun 32. maddesinde (No. 2863 RG/23.07.1983-18113), yurt içinde korunması gerekli taşınır kültür ve tabiat var-

lıklarına yurtdışına çıkarma yasağı getirilmekte, yasağa aykırı hareket edenler için de, Madde 65 ve 68'de ceza hükümleri yer almaktadır.

Ancak, yasadışı yollarla yurtdışına çıkarılanların iadesine ve ilgili ülkede açılacak davalara ilişkin yasal dayanak sağlayabilecek bir hüküm bulunmamaktadır.

Son derece zengin ve çeşitli uygarlıklara sahip, ama ihracatcı bir devlet konumunda olan ülkemizde, bu eksikliğin giderilmesi amacıyla, AB direktifleri gözönüne alınarak ve 2/97 sayılı OKK'nın hükümleri doğrultusunda (Md. 1, fıkra 2/b) "Avrupa Birliğine Üye Bir Devlet Ülkesinden Yasadışı Yollarla Çıkarılan Kültürel Varlıkların İadesi" hakkında bir Kanun Taslağı hazırlanmıştır.

Söz konusu kanunun, Türkiye'nin tam üye olmadan yürürlüğe girmesi ve uygulanabilmesi mümkün olmamakla birlikte, bu alanda hazır olduğumuzun vurgulanması ve Başbakanlık Genelgesi uyarınca (29.08.2000 tarih ve B.02.0.PPG.0.12-320-15255), hazırlanacak yasa taslaklarının yasalaşmadan önce AB Komisyonu'na zamanında iletilmesi gereğinden hareketle Taslak, AB Komisyonu DG Internal Market yetkilisine incelenmek üzere verilmiş ve söz konusu yetkili tarafından taslağın "doğru yönde" olduğu belirtilmiştir.

Anılan taslağın, çok yeni temin edilen 2001/38 (EC) sayılı Direktif ve 12 Haziran 2001 tarihli Avrupa Parlamentosu Kararı kapsamında revize çalışmaları sürdürülmektedir.

2. GB-Gümrük Işbirliği alanında:

Bu alana giren AB regülasyonları çerçevesinde, 3386 sayı ile değişik 2863 sayılı KTVKK'nda uyum çalışmaları sürdürülmekte olup, Ulusal Program'da da belirtildiği üzere, "Orta Vade" de (Mart 2001) sonuçlandırılması ve uygulanması hedeflenmektedir.

Uyum ve uygulamanın doğru, sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilebilmesi amacıyla, üye devlet örnekleri incelenmekte, özellikle aynı veya benzer coğrafyayı paylaştığımız ülke modelleri dikkate alınmakta, ancak, ülkemiz menfaatlerine en uygun model tespit edilmeye çalışılmaktadır.

V. SONUÇ

Helsinki Zirvesi ile (10-11 Aralık 1999), tam üyelik için adaylık statümüzün tescil edilmesi, "Ulusal Program" ın kabulü ve "Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesi'ne ilişkin Türkiye Ulusal Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair Karar" ın (2001/2129), 24.03.2001 tarih ve 24352 sayılı Resmi Gazete'de (Mükerrer) yayımlanmasıyla, ülke olarak taahhütlerimizin yerine getirilmesi büyük önem arzetmektedir.

Mevzuat uyumu çalışmaları çerçevesinde, AB'nin taşınır kültürel mallara yönelik yasal düzenlemelerinin -diğer aday ülkelerin de yaptığı gibi- mevzuatımıza dahil edilmesi ve bunların uygulanabilmesi, uygulama için idari kapasitenin oluşturulması/ güçlendirilmesi ve ilgili diğer yapılarla işbirliğinin sağlanması gereği kuşkusuzdur.

Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü bünyesinde yürütülen uyum çalışmalarında; ülkemizin sahip olduğu ve gelecek nesillere ait oldukları ortamda en doğru biçimde aktarılması gereken kültür varlıklarımızın korunması amaçlı ulusal çıkarlarımız ön planda tutulmakta, bu görüş ana ilkemizi oluşturmaktadır.

Bu ilke ile ilgili AB mevzuatının prensipte örtüşmesi de memnuniyet verici bulunmaktadır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR (Alfabetik Sıra):

1-) Avrupa Birliği Komisyonunun, Konseye, Avrupa Parlamentosuna, Ekonomik ve Sosyal Komiteye sunduğu "3911/92 (EEC) sayılı Konsey Regülasyonu ile 93/7 (EEC) sayılı Konsey Direktifinin Uygulanmasına ilişkin Raporu", COM (2000) 325 final, 25.05.2000-BRUSSELS.

2-) Avrupa Topluluğu Sözlüğü, Pelin Ofset ve Yayıncılık, 1984-ANKARA

3-) Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara Anlaşması ve Katma Protokol, Cilt. 2, 1993-ANKARA.

4-) Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, Avrupa Topluluğu Teknik Mevzuat Uyumu, DTM Yayınları, No.104, 1997-ANKARA.

5-) Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, Avrupa Birliği ve Türkiye, 4. Baskı, 1999-ANKARA

6-) Carlos Gimeno VERDEJO, International Conventions and EU Law on the Illegal Trafficking of Cultural Goods: Complementary and Conflicts, Chapter 24, V .Kronenberger, ed; The EU and the International Legal Order: Discord or Hormony, T.M.C. Asser Press, 2001-The Hague-The Netherlands.

7-) Doç. Dr. Haluk GÜNUĞUR (çeviren ve derleyen), Avrupa Ekonomik Topluluğunu Kuran Antlaşma/Roma Antlaşması, Genişletilmiş baskı, Barışcan Matbaacılık, Yayıncılık, Reklamcılık, 1988-ANKARA.

8-) Doç. Dr. Serap AKİPEK, Ulusal ve Uluslararası Hukuk Açısından Kültür Malları, Turhan Kitabevi Yayınları, 1998-ANKARA.

9-) Prof. Dr. Haluk GÜNUĞUR, Avrupa Topluluğu Hukuku, Eğitim Yayınları, Bilim Dizisi No.1, 2. Baskı, Tarhan Basımevi, 1993-ANKARA

10-) Turhan KARAKAŞ, Taşınır ve Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Mevzuatı, Tüze Yayıncılık, 1997-ANKARA.

11-) Yrd. Doç. Dr. Sibel ÖZEL, Ulularararası Alanda Kültür Varlıklarının Korunması, Alkım Yayınları, 1998-İSTANBUL.

"TRUVA: DÜŞ VE GERÇEK" SERGİSİ

Yaşar ÖZBEK

"Truva: Düş ve Gerçek" sergisinin açılışı 17 Mart 2001 tarihinde Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ve Federal Almanya Cumhurbaşkanı Johannes Rau tarafından Stuttgart'da yapılmıştır. Sergi ikinci olarak 14 Temmuz-14 Ekim 2001 tarihleri arasında Braunschweig'da, son olarak da 16 Kasım 2001 tarihinden itibaren Bonn'da açılmıştır ve 17 Şubat 2002 tarihine kadar burada kalacaktır. Serginin bilimsel başkanı, aynı zamanda Truva Kazı Başkanı da olan Prof. Dr. Manfred Korfmann'dır. Son yıllarda Alman-ya'da açılmış olan sergiler arasında en çok ilgi gören sergi olma özelliğini taşımaktadır. Stuttgart'ta yaklaşık 250.000, Braunschweig'-da ise 300.000 kişi bu sergiyi ziyaret etmiştir. Gösterilen bu beklenmedik ilgi sonucu sergi bazı günler gece yarısına kadar ziyaretçilere açık kalmıştır. Serginin açıldığı şehirlerde sergiye paralel olarak çok sayıda kültürel etkinlikler ve uluslararası nitelik taşıyan festivaller gerçekleştirilmiş, Truva her yönüyle Almanya gündeminde yer almış ve Almanya basını ve uluslararası basın bu konuya büyük ilgi göstermiştir.

Sigorta bedeli toplam 300 milyon Alman Markının üzerinde olan ve 550'si Türkiye'deki 12 müzeden gelen, 1000'den fazla eserin yer aldığı serginin amacı, Truva efsanesini, son yıllardaki kazılarda elde edilen yeni sonuçlarla birlikte göstermek ve Truva tarihinin, şiirde, sanatta ve kültürde nasıl algılanmış olduğu konusunu işleyerek, antik çağlardan 21. yüzyıla kadar uzanan Truva efsanesini gözler önüne sermektir. Homeros ve İlyada Destanı, Truva, Truva Savaşı, antik dönemin, Ortaçağın ve günümüz yazar ve sanatçılarının Truva rüyası ile ilgili çalışmaları, serginin ana konusunu teşkil etmektedir. Tanrıların dünyası ve İlyada'nın kahramanları, değerli orjinal el yazması eserler, metinler ve antik sanat eserleri (vazo resimleri ve plastik eserler) vasıtasıyla, yeniden yaşatılmaktadır. Ortaçağ el yazması eserleri, günümüz resimleri, grafik çizimler ve el sanatları eserleri, konunun aktüalitesini tarihten ve sanat tarihinden, günümüz reklamlarına ve karikatürüne kadar geniş bir kullanım alanında sergilemektedirler. Sergi bu özelliklerinin yanısıra, Avrupa ve Avrupa etkisi altında bulunan kültürün en güçlü köklerinden birisinin, geleneksel olarak Anadolu olarak adlandırılan bugünkü Türkiye'de olduğu mesajını da vermektedir.

Türkiye'den gelen eserlerin çoğu ilk kez yurtdışında sergilenmektedir. Sergiye Türkiye'nin yanısıra Almanya, Avusturya, Belçika, Bulgaristan, Çin Halk Cumhuriyeti, Fransa, Gürcistan, İsviçre, İspanya, İtalya, Vatikan ve Yugoslavya da katkıda bulunmuşlardır.

Sergi ikinci, gösterim yeri olan Braunschweig şehrinde, Braunschweig Eyalet Müzesi ve Herzog Anton Ulrich Müzesi olmak üzere iki ayrı salonda yaklaşık 1500 metrekarelik bir alanda gösterime sunulmuş ve Stuttgart'da olduğundan daha geniş kapsamlı olarak hazırlanmıştır. Burada ilave olarak, Berlin'deki Erken Çağ Tarihi Müzesi ile işbirliği yapılarak, kazı tarihi çer-çevesi içinde Priamos Hazinesi'nin bir kop-yası da

yer almıştır. Serginin düzenleyicileri, yalhızca Braunschweig'daki gösterim için özel olarak hazırlanmış 224 sayfalık, çok sa-yıda resimden oluşan özel bir sergi rehberinin yanı sıra, "Çocuklar İçin Truva" adlı bir ek kitapçık hazırlamışlardır. Şehirdeki" Şehirdeki "Katedral Meydanı" bir kazı alanına dönüştürülmüş ve burada çocuklar uzmanların rehberliğinde bizzat kendileri kazı yaparak, gerçek arkeolojik kazıların nasıl yapıldıklarını öğrenmişlerdir. Ayrıca bunlara ilave olarak, yaklaşık 15,5 metre yüksekliğinde ve 15 ton ağırlığında, ahşaptan yapılmış bir Truva atı, serginin bulunduğu müzelerin önünde, ziyaretçilerin büyük ilgisini çekmektedir. Bu at, sergi sırasında dünyanın en büyük Truva Atı olarak Guinness Rekorlar Kitabı'na geçmiştir. Yaklaşık 35.000 ziyaretçi Braunschweig'daki Truva atının içini gezmişdir. Bu at şu sıralar Bonn'daki Federal Sanat ve Sergi Sarayı'nın önünde durmaktadır.

Sergiye, Stuttgart ve Braunschweig'daki gösterimleri sonrası, Bonn'da bazı yeni eklemeler yapılmıştır. Bunlar arasında, Heinrich Schliemann'ın "Priamos Hazinesi'nin" kopyaları da yer almaktadır. Ayrıca, Almanya Federal Eğitim ve Araştırma Bakanlığı tarafından desteklenen, Berlin'deki ART+COM Firması tarafından 2,5 yılda hazırlanan ve 6,7 milyon Mark'a malolan, Truva I-IX'ün bilgisayar ortamında hazırlanmış büyük ebatlı bir rekonstrüksiyonu büyük ilgi görmektedir. Bu üç boyutlu sistemin hazırlanmasında satalitlerin verilerinden, askeri haritalarından, kazı planlarından ve çok sayıda diğer bilgilerden yararlanılmıştır. Truva'nın binlerce sene önceki hali bu sayede gerek yürüyerek dolaşan, gerekse kuş bakışı bakan bir kişinin gözleri önüne sergilenmektedir. Digital olarak hazırlanan arazi modeli Truva ve civarındaki 400 kilometre karelik bir alanı kapsamaktadır.

Truva araştırmalarında artık Truva savaşının cereyan ettiği yerin romantik tarzda araştırılmasından ziyade, Çanakkale Boğazı'nda yer alan Truva'nın stratejik önemi ve 2. binin Hitit-Miken dünyası içindeki yeri üzerinde ağırlıklı olarak durulmaktadır. Truva ile Hititler arasındaki ilişkileri konu alan en yeni bilimsel araştırma sonuçları, 17 Ocak 2002 ile 28 Nisan 2002 tarihleri arasında kısmen Truva sergisine paralel olarak Bonn'daki Federal Almanya Sanat ve Sergi Sarayı'nda gösterime sunulacak olan, "Hititler - 1000 Tanrılı Halk" adlı sergide gözler önüne serilecektir. Anadolu'daki arkeoloji müzelerinden kaynaklanan yaklaşık 160 müstesna eserin yer alacağı bu sergi ayrıca ziyaretçilere, şayet daha önce bu konuda bilgileri yoksa, o zamanki Anadolu'nun gerçek hakimlerinin Hititler olduğunu belirgin bir şekilde gösterecektir.

Sergiyi hazırlayanların arzusu, maalesef şu ana kadar henüz gerçekleştirilememiş olan bir Truva müzesinin en kısa zamanda tamamlanması ve Almanya'da sergilenmiş olan eserlerin de bu müzede teşhir edilmeleridir.

Truva sergisi için Baden Württenberg Eyaleti arkeoloji Müzesi tarafından hazırlanan, 496 sayfalık, çoğunluğu renkli 500 resminden oluşan, 24,5x30 cm ölçülerindeki sergi kataloğunun (ISBN 3 8062 1543 X) fiyatı, 31.03.2002 tarihine kadar 69. DM., daha sonra ise 82. DM'dır.

Bakanlığımızca 8-11 Şubat 2001 tarihleri arasında Antalya, Kemer'de kültürel, tarihi ve doğal çevrenin korunmasından sorumlu kuruluşların ve yerel yönetimlerin temsilcilerinin katılacağı **Türkiye'de Tarihi Kent Dokularının Korunması ve Geleceğe Taşınması Sempozyumu** düzenlenecektir.

Sempozyumun amacı, **eski kent dokularının ve korunması gerekli kültürel ve doğal varlıklarımızın korunmasında gerek ülkemizde, gerekse Uluslararası platformdaki deneyimleri aktarmak, geleneksel mimarimizin bugünkü kentlerimize ve mimarimize olan katkılarını ortaya koymak, koruma konusundaki yasal, yönetsel ve uygulamaya dönük sorun ve önerileri tartışmaktır.**

Sempozyum çerçevesinde, **yerelyönetimlerin eski kent dokularını korumadaki görev ve sorumlulukları, yasal ve yönetsel sorunları, çözüm önerileri, geleneksel kent dokularının korunmasıyla birlikte yeni yapılanmalarda kültürel sürekliliğinin sağlanması ve kentsel kimliklerin korunmasında uygulamada izlenecek temel ilkeler gözden geçirilecektir.**

ANADOLU MEDENİYETLERİ MÜZESİ KONFERANSLARI

24 Ocak 2002

Prof. Dr. Coşkun ÖZGÜNEL

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, "Salamis"Kazıları

Türkish Republic of Northern Cyprus, the Excavations of "Salamis"

14 Şubat 2002

Doç. Dr. Yılmaz ERDAL

İskelet Kalıntılarının Arkeolojik Açıdan Önemi

The Importance of the Skelatal Remains From the Point of View Archaeology

21 Mart 2002

Prof. Dr. Altan ÇİLİNGİROĞLU

Van Ayanis Kazılarında Ortaya Çıkan Urartu Sanatı İçin Yeni Buluntular.

The New Findings for the Urartian Art, Come to Light at Ayanis Excavations.

18 Nisan 2002

Prof. Dr. Fahri IŞIK

Frigler; Bir Trak Halkının Anadolu'da Doğuşu

Phyrigians; Rising of A Trak Nation in Anatolia.

23 Mayıs 2002

Selahattin ERDEMGİL

Efes-Yamaçevler Çatı Projesinin Dünü, Bugünü.

Past and Present of Efes-Yamaçevler Framework of a Roof The Project.

10 Ekim 2002

Dr. Turhan ÖZKAN

İzmir İli 2001 Yılı Kazı ve Araştırmaları.

Excavations and Surveys in İzmir in 2001.

24 Ekim 2002

İlhan TEMİZSOY

Moğolistan'daki Göktürk Anıtları ve Türkiye Cumhuriyeti Tarafından Yapılan Kurtarma Çalışmaları.

Göktürk Monuments in Mongolia and the Rescue Works, Done by Turkish.

19 Aralık 2002

Doç. Dr. Fikri KULAKOĞLU

Şanlıurfa'da Son Yıllarda Keşfedilen Geç Hitit Heykeltraşlık Eserleri ve Merkezleri.

Recently Discovered Late Hittite Sculptures and Sites in Şanlıurfa.

SANAT TARİHİ DERNEĞİ SOCIETY OF ART HISTORY

Sayı: 2001 / 110 11.12.2001

OCAK – ŞUBAT – MART ETKİNLİK PROGRAMI

OCAK

05 Ocak 2002 **İLETİŞİM TOPLANTISI**
Saat: 14.00
Saat: 15.00 **DİALI SÖYLEŞİ**
Dr. Hakan Baki GÜLSÜN
"Son Dönem Osmanlı Saray, Köşk ve Kasırları"

Kadıköy Belediyesi
Caddebostan Kültür Merkezi

19-20 Ocak 2002 **ANKARA GEZİSİ**
Yard.Doç.Dr. Fatih Müderrisoğlu rehberliğinde

ŞUBAT

02 Şubat 2002 **İLETİŞİM TOPLANTISI**
Saat: 14.00
Saat: 15.00 **DİALI SÖYLEŞİ**
Dr. E. Emine NAZA – DÖNMEZ
17. Yüzyıl Osmanlı Çini Sanatı

Kadıköy Belediyesi
Caddebostan Kültür Merkezi

MART

02 Mart 2002 **İLETİŞİM TOPLANTISI**
Saat: 14.00
Saat: 15.00 **DİALI SÖYLEŞİ**
Dr. Gülçin CANCA
18. Yüzyıl Su Yapıları Üzerine Çeşitlemeler

Kadıköy Belediyesi
Caddebostan Kültür Merkezi

12-13 Mart 2002 **SEMPOZYUM**
15. Yüzyıl Osmanlı Sanatı

Mimar Sinan Üniversitesi
Oditoryumu

* AKSANAT'ın çok geç haber verilerek restorasyona girmesi sonucu her yıl gerçekleştirdiğimiz konferans serimizde mekan problemi nedeniyle elimizde olmadan bir aksaklık oluşmuştur.

PK. 21 Suadiye /81072 İstanbul-TÜRKİYE Tel: (+90 212) 247 90 81 - (+90 535) 290 15 93 Tel-Faks:(+90 216) 363 23 70
www.sanattarihi.8m.net e-mail: sanattarihidernegi@hotmail.com

13-DEZ-2001 15:20 DAI 90 212 2523491 S.01

Deutsches Archäologisches Institut
Abteilung Istanbul

Ayazpaşa Camii Sokak 48, TR-80090 Gümüşsuyu İstanbul

Alman Arkeoloji Enstitüsü
İstanbul Şubesi

Tel. : (0090 212) 244 07 14
(0090 212) 252 34 90
Fax : (0090 212) 252 34 91
e-mail: daiist@attglobal.net

Deutsches Archäologisches Institut Ayazpaşa Camii Sok. 48, TR-80090 Istanbul

Sayın Prof. Dr. Coşkun Özgünel'in dikkatine

T.C.
Ankara Üniversitesi
Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
Ankara

13.12.2001

Fax: 0312 310 57 13

Değerli muhabir üyemiz Profesör Dr. Baki Öğün'ü kaybettiğimizden dolayı camiamızın üzüldüğünü belirtir, yakınlarına başsağlığı dileriz.

(Prof. Dr.-Ing. Adolf Hoffmann)
Enstitü Müdürü

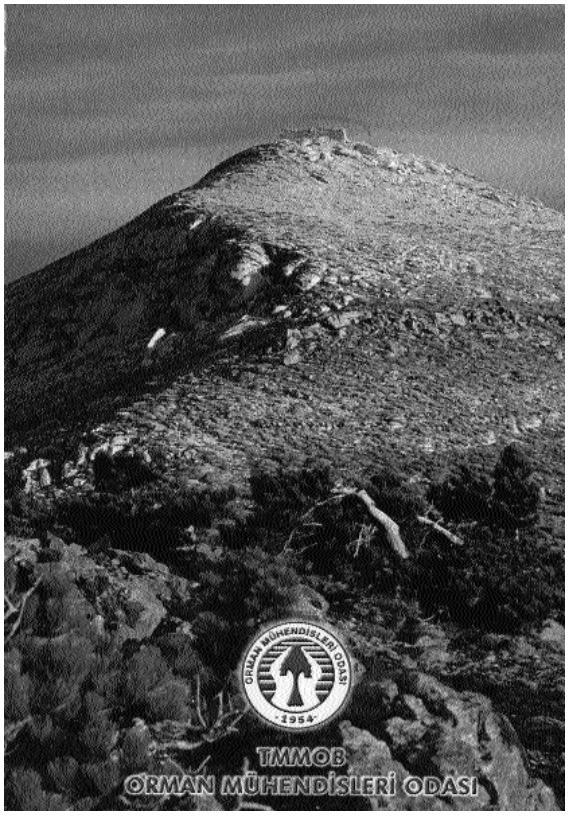

Tarihsel, kültürel ve doğal değerleri yok edilmeyen,
siyaseti kirletilmeyen,
demokrasinin tüm kurum ve kuralları işleyen,
insan hakları ve
her tür düşünceye saygılı temiz bir topluma sahip,
daha yaşanabilir, daha yeşil ve
ekonomik kriz'siz
bir Türkiye yaratabilmek umudu ile
bayramınızı ve yeni yılınızı kutlar saygılar sunarız.

TMMOB
ORMAN MÜHENDİSLERİ ODASI
YÖNETİM KURULU ADINA
Salih SÖNMEZIŞIK

Yerine otel yapacaklar

Mekke'nin en yüksek tepesine inşa edilen tarihi Ecyad Kalesi 1600 yılının sonlarında Osmanlılar tarafından yaptırıldı. Kalenin yaptırılış amacı, Müslümanların kıblesi Kabe'nin korunmasıydı. Kaleyi yıkan Suudiler, yerine dev bir otel yaptıracak.

Mekke'deki Osmanlı Kalesi'ni yıktılar

SUUDİ Arabistan'ın Mekke şehrindeki kutsal topraklarda Osmanlı'dan kalan tek eser olan Ecyad Kalesi buldozerlerle yıkıldı. Yüzlerce yıllık geçmişi olan ve 1600'lü yılların sonunda Türkler tarafından baştan aşağı yeniden inşa ettirilen kale, Arap yarımadasının elimizden çıktığı Birinci Dünya Savaşı'na kadar Türk garnizonu olarak kullanılmıştı. Kâbe'yi koruma amacıyla

gün önce çekilmiş ve buldozerlerle çevrili görüntülerini yayınladı. Programa katılan Kültür Bakanlığı Müsteşarı Fikret Üçcan, "Suudi makamlarıyla gerekli temasların yapıldığını ve kalenin yıkılmayacağını" söyledi. Ancak Üçcan'ın açıklamasından hemen sonra Mekke'den telefonla canlı yayına katılan Türk vatandaşları kalenin yerle bir edildiğini ve "Kâbe'nin

Osmanlı kalesinin yıkım fermanını Kral Fahd verdi

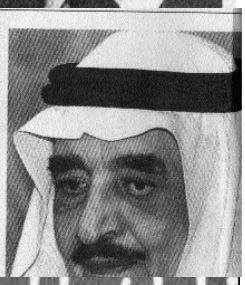

SUUDİ Arabistan'ın Mekke kentinde buldozerlerle yerle bir edilen 350 yıllık Osmanlı eseri "Ecyad Kalesi"nin yıkım emrini bizzat Suudi Kralı Fahd bin Abdülaziz'in verdiği ortaya çıktı. Ayrıca yıkımın önceki gün değil, 1 Ocak günü başladığı ve 2 Ocak günü sona erdiği öğrenildi. Tam Kabe'nin karşısında bulunan Ecyad Kalesi'nin yıkımı nedeniyle Mekke'nin üzerini toz bulutu kapladı. Hürriyet'in güvenilir kaynaklardan elde ettiği bilgiye göre, Suudiler 23 dönümlük bir alana kurulu Ecyad Kalesi'nin bi-

Hürriyet'e bilgi veren üst düzey bir yetkili, kalenin yıkımının planlı bir şekilde gerçekleşmesine dikkat çekti. Suudi yönetiminin Türkiye'de hac başvurularının yapılmasını beklediğini belirten aynı yetkili şöyle devam etti:

"Türkiye'de hac başvurularının büyük çoğunluğu bittikten sonra yıkımı gerçekleştirdiler. Türkiye'den 'Hac boykotu' ile karşılaşmamak için böyle bir taktik izlediler. Bilindiği gibi kutsal topraklara Hristiyanların girmesi yasak. Ancak Mekke'de birçok otelin

Batılı oteller
pılacak olan
a gelenleri bu
J/ANKARA

Suudiler ve Ecyad

GÜNÜN YAZISI

Oktay EKŞİ

OLAYIN bir süredir Türkiye ile Suudi Arabistan arasında gidip geldiğini yani bizimkilerin **"Sakın ha, yıkmayın"** dediklerini, onların da Türkiye'yi oyalarken bir fırsat kolladıklarını yeni öğreniyoruz.

Ecyad Kalesi meselesi, meğer konunun kapalı kapılar ardında tartışılması yüzünden kamuoyuna yansımamışmış. ■ **Devamı 17'de**

Suudiler, Mekke'deki Türk kalesini yıktı

Ecyad Kalesi

1600'lü yılların sonunda Osmanlılar tarafından yaptırılan Mekke'deki Türk eseri 'Ecyad Kalesi', dün Suudi Arabistan yönetimince yıktırıldı. Kültür

Archaeology, Culture & Art Trips.

Peten TRAVELS

30.KASIM.2001

KLASİK ARKEOLOJİ ANA BİLİM DALI BAŞKANLIĞINA

İstanbul merkezli, arkeolojik ve kültürel turlar yapan "A" grubu seyahat acentasıyız. Turlarımızı A.B.D, İngiltere, Avusturalya ve Kanada'da pazarlamaktayız. Gruplarımız 12 ve 15 kişi arasında sınırlandırılmış olup, yaş ortalaması 60 dır.

İngilizceye hakim, konularını yabancılara aktarabilen, insanları seven ve kendisiyle barışık akademisyenlerimizle çalışmak istiyoruz. Amacımız akademisyenlerimizin potansiyelini turizmle buluşturmak ve ülkemizde ki eşsiz arkeolojik değerleri yurt dışında tanıtmak.

Acentadan yetkili bir kişi her tura eşlik ederek tur organizasyonunu sağlayacaktır.

Turlarımız aşağıda ki başlıklar altında toplanmıştır :

1-The Hittites and Phrygians 2-Classical Turkey 3-Discover Turkey by Sea (Caria, Lycia &Pamphylia) 4-Exotic Eastern Anatolia & Urartians 5-The Wonders of the Black Sea Region 6-Caves of God and Thrones of Gods&Goddesses (Kapadokya&Southeastern Anatolia)

Her bir tur süresi 10 ya da 15 gün arasıdır. Günlük ücret : 100.-ABD Doları olup, ulaşım, konaklama ve yemekler acentamız tarafından karşılanır.

Turlarla ilgili tüm detaylar istenildiği üzere gönderilir.

Ülkemizde ki Klasik Arkeoloji Ana Bilim Dallarının turizm sektörü ile iş birliği bilimsel çalışmalarınıza maddi destek sağlayacağı gibi antik kentlerin yurtdışında tanıtılmasına da katkıda bulunacaktır.

Konuyla ilgili iş birliğinizi bekler, saygılar sunarız.

İffet Özgönül
Peten Turizm

Dery Adil Sok. 88/7 80200 Teşvikiye - İstanbul / Turkey
Tel: + 90-212 248 96 36 Fax: + 90-212 246 19 36
E-mail:petenturizm@turk.net
http: //www.petentour.com

TÜRSAB

ASTA American Society of Travel Agents

Suna & İnan Kıraç
Akdeniz Medeniyetleri
Araştırma Enstitüsü

15.01.2002

ARKEOLOJİ ve ARKEOLOGLAR DERNEĞİ BAŞKANLIĞI
ANKARA

Enstitümüzün başta Antalya ve çevresi olmak üzere Anadolu Akdenizinin tarihi, arkeolojik ve kültürel değerlerinin araştırılması, ortaya çıkarılması, belgelenmesi, korunması; tüm Akdeniz kültürleriyle ilişkilerinin yorumlanmasına yönelik amaç ve ilkeleri doğrultusunda, genç bilim adamları ve araştırmacılar tarafından sözü edilen bu alanlarda yapılacak araştırma projeleri "Proje Destekleme ve Burs Yönergesi" kapsamında 2002 yılında da desteklenecektir.

3 doktora araştırması için 1500'er EURO, 3 master araştırması için de 750'şer EURO karşılığı TL. olarak belirlenen burslara başvuruyla ilgili esaslar aşağıda gösterilmiştir.

İlgililere duyurusunda katkılarınızı diler, saygılar sunarım.

Kayhan DÖRTLÜK
Enstitü Müdürü

Barbaros Mah. Kocatepe Sok. No: 25
07100 Kaleiçi/ANTALYA
Tel: (242) 243 42 74
Faks: (242) 243 80 13
E-mail: akmed@akmed.org.tr
www.akmed.org.tr

Vehbi Koç Vakfı

SUNA & İNAN KIRAÇ
AKDENİZ MEDENİYETLERİ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ

2002 YILI ARAŞTIRMA BURSLARI

[illegible] Adet Yüksek Lisans Bursu 750 Euro karşılığı TL.

1- Başvuru sahibinin ilmi ünvanı ve meslek yaşamını özetleyen özgeçmişi; varsa yayınlarının listesi; açık adres ve telefon numarası.
2- Araştırma projesinin konusu, yöntemleri, amaçları, o konuda varsa daha önceki çalışmalarının bir özeti, sorunlar, çalışma süresi, iş programı, projede görev alanların isim, ünvan, görev yeri ve adresleri.
3- Projeyle ilgili olarak, ihtiyaçlar ve yapılması düşünülen harcamaların detaylı bir tablosu.
4- Projeye ilişkin genel görüşler ile başvuru sahibinin bu projeyi gerçekleştirecek birikim ve yeteneğe sahip olup olmadığına dair doğrudan Enstitü adresine postalanmış en az 2 tavsiye mektubu.
5- AKMED Bilim Danışma Kurulunda değerlendirilecek olan tüm başvurular, en geç 31 Mart 2002 tarihine kadar Enstitü'nün aşağıdaki adresine gönderilmelidir:

Suna – İnan Kıraç
Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü
Kocatepe Sok. No: 25
Kaleiçi-ANTALYA

Telefon: (242) 243 42 74
Faks: (242) 243 80 13
e-mail: akmed@akmed.org.tr

Hürriyet CUMARTESİ, 19 Ocak 2002 7

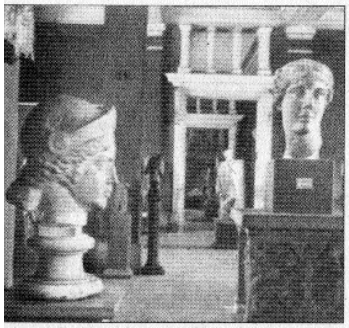

KÜLTÜR BAKAN'INDAN İZİN İSTEDİK

Bodrum Müze Müdürü Alpözen "Dünyanın tüm tarihi mekânlarında restoranlar var. Bizde ise resmi müzeler içinde sadece Topkapı'da. Oysa ki Efes'in ortasında yapacağımız lokantada kolayı 1 milyon, şarabı 20 milyon liraya satarsak gelirimiz artar. Kültür Bakanı İstemihan Talay'a Bodrum Müzesi içinde restoran açmak için izin isteğimizi ilettim. Talay sıcak baktı" dedi.

BODRUM MÜZESİ MÜDÜRÜNDEN İLGİNÇ ÖNERİ

Müzelerde lokanta açıp turistlere şarap satalım

Bodrum Kalesi Sualtı Arkeoloji Müzesi Müdürü Oğuz Alpözen, müzelerde restoran açılmasını, müşterilere yemek ve şarap servisi yapılmasını önerdi. Alpözen, Türkiye'deki müzelerin çoğunun fotokopiyle çoğaltılmış gibi birbiriyle benzer görüntü sergilediğini ve çağdaş zihniyetten uzak yönetildiğini belirterek, ''Biz Bodrum'daki müzede restoran açıp gelirlerimizi katlayacağız'' dedi

Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi'nin "şövalye" unvanlı Müdürü **Alpözen**, Halk Eğitimi Merkezi Müdürlüğü'nün açtığı turizm kursuna katılan 60 öğrenciye, **"Geçmişten Günümüze Müzecilik"** konulu konferans verdi ve çağdaş müzeciliği anlattı. Türkiye'deki 157 müzenin 100'den fazlasının birbirinin aynı, çağdışı bir görüntü sergilediğini söyleyen **Alpözen,** birçoğunun kendini yenilemediğini, 30 yıldır aynı şekilde duran müzeler olduğunu söyledi. Müzelerin, İstanbul Haliç'te Rahmi M. Koç Müzesi'ndeki restoran, kafe ve bar gibi ziyaretçilerin ihtiyacını karşılayacak mekânlara sahip olmasını öneren **Alpözen,** sözlerini şöyle sürdürdü:

Oğuz Alpözen

"Bayındırlık Müdürlüğü'nün prototip müzeleri, her kentte aynı şekilde yapılıp yerleştirilmiş. Oysa müze müdürlüklerinin kendi yörelerine has kültürel değerleri ve özellikleri bu yapılara yansıtması gerekiyor. Tarihi mekânlarda düzenleme yapılmıyor. Bakımsız bırakılıyor. '

Yaşar ANTER / BODRUM(DHA)

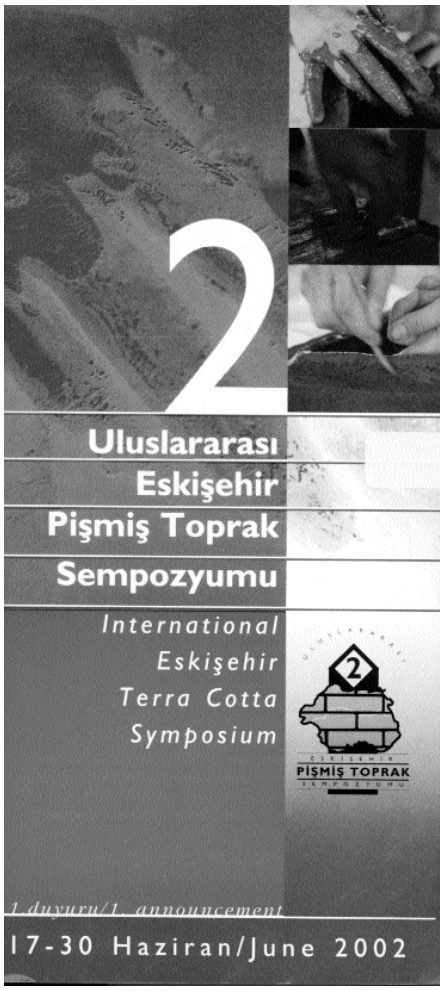

PROF. DR. BAKİ ÖĞÜN

1988 yılına kadar Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Klasik Arkeoloji Bölümüne giren bir öğrencinin ilk dersi Pazartesi günü saat 11 45'te başlayan Protogeometrik ve Geometrik Seramik dersidir ve 4 sene boyunca tüm seramik derslerini verecek Prof. Dr. Baki Öğün ise tanıştıkları ilk hocadır. 1951 yılında Fakültesi Klasik Arkeoloji Bölümünde Asistan, 1964 yılında Doçent ve 1970 yılında Profesör olan Baki Öğün, 37 yıllık akademik yaşamında bir çok öğrenci yetiştirmiş ve kazıya katılmıştır. 1948-51 tarihleri arasında katıldığı Bayraklı kazıları, 1952-56 yıllarında Sinop, Foça kazılarına katılmış ve 1953-56 yıllarında Ekrem Akurgal ile birlikte Kyme sondajlarını eş başkan sıfatıyla yürütmüş, ayrıca Yusuf Boysal ile birlikte Teos'da araştırmalar yapmıştır. Daha sonra ilgisini Doğu Anadolu ve Urartu'lara yoğunlaştıran hocamız Van'da Urartu sulama Tesislerini ve 51 km. uzunluğundaki Şamram (Semiramis) kanalını incelemiş, ayrıca Adilcevaz ve Patnos bölgesinde Urartu halk mezarlarına yönelik araştırmalar yapmıştır. Fakat 1966 yazından ani ölümüne kadar her yaz gerçekleştirdiği ve her türlü zorluklara rağmen yoktan var ettiği, kendi ifadesiyle "her yeri gezdim ama kalbimin kaldığı yer olan" Kaunos'ta arkeolojik çalışmalarına başladı.

1983-1995 yılların arasında Türk Tarih Kurumu Eskiçağ Bilim Üyeliği görevine seçilen Baki Öğün'ün çalışmaları sadece Türkiye ile sınırlı kalmamış, Alexander von Humbolt Burslusu olarak 1956-1957, 1967, 1974-1975 ve 1985 yıllarında gittiği Marburg, Berlin, Bonn Üniversitelerinde araştırmalarını sürdürmüş, 1959-1960 yıllarında Hamburg Üniversitesine Türkçe Lektörlüğü görevini üstlenmiş, Kiel Üniversitesi 1994 Yaz

Sömestrında "Urartular" konusunda dersler vermiştir.

Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinin en eski mezunlarından birisi olan Baki Hocamız gerçek bir bilimadamına yakışacak bir şekilde 37 yıl boyunca hem bilimsel çalışmalarını gerçekleştirmiş, hem de Türk Arkeoloji Camiasına çok değerli kişilerin katılmasında önemli rol oynamıştır. Her zaman karşısındaki kişiye bir şeyler öğretmeye ve bilgisini aktarmaya çalışan Hocamızı 10.12.2001 tarihinde kaybetmenin üzüntüsü içerisindeyiz. Tüm Arkeoloji camiasının başı sağolsun.

YAYIN LİSTESİ

- **Öğün, B.,** "Kurze Geschichte der Ausgrabungen in Van und die türkischen Versuchsgrabungen auf dem Toprakkale 1959," *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft (Steiner) 111* (1961), s. 254-282.
- **Boysal, Y. & Öğün, B.,** "Teos kazısı 1962 Kazı Raporu, Kurzbericht über die Grabung in Teos, 1962", *TürkAD 12* (1962), s. 12-13.
- **Öğün, B.,** "Teos kazıları 1963, Die Grabungen in Teos i.J. 1963," *TürkAD 13* (1964) Nr.1, s. 115-122.

- **Bilgiç, E. & Öğün, B.,** "1964 Adilcevaz Kef Kalesi Kazıları. Excavations at Kef Kalesi of Adilcevaz, 1964", *Anadolu 8* (1964), s. 65-120.
- **Bilgiç, E. & Öğün, B.,** "Adilcevaz Kef Kalesi İkinci Mevsin kazıları, 1965. Second season [of] excavation at Kef Kalesi of Adilcevaz, 1965", *Anadolu 9* (1965), s. 1-20.
- **Bilgiç, E. & Öğün, B.,** "Adilcevaz'da İkinci Mevsim Kazıları, 1965, Die zweite Grabungskampagne in Adilcevaz, 1965", *TürkAD 14* (1965), s. 119-120.
- **Bilgiç, E. & Öğün, B.,** "1967 Adilcevaz Kef Kalesi Kazıları, Die Grabungen im Kef Kalesi bei Adilcevaz i.J. 1967", *TürkAD 16* (1967) Nr.2, s. 45-49.
- **Öğün, B.,** "Kaunos sondajları, 1966 - 1967, Versuchsgrabung in Kaunos in den Jahren 1966-1967", *TürkAD 16* (1967) Nr.2, s. 121-131.
- **Öğün, B.,** "Die Ausgrabungen von Kef Kalesi bei Adilcevaz und einige Bemerkungen über die urartäische Kunst", *AA* (1967), s. 481-503.
- **Öğün, B.,** "1966 yılı Kaunos Sondajları. Excavations at Caunos", Belleten 32 (1968), s. 139-160.
- **Ögün, B.,** "Kaunos kazıları 1968-70, Die Grabungen in Kaunos 1968-70", *TürkAD 19* (1970) Nr.1, s. 195-202.
- **Ögün, B.,** *Van'da Urartu Sulama Tesisleri ve Şamran (Semiramis) Kanalı,* Ankara, 1970.
- **Öğün, B.,** "Haraba Excavations, 1969", *Keban Projesi 1969 Çalışmaları. Keban Project 1969 Activities,* Ankara 1971, s. 43-46.
- **Öğün, B.,** "Kaunos raporu 1971, Kaunos-Bericht 1971, *TürkAD 20* (1973) Nr.1, s. 163-164.
- **Bilgiç, E. & Öğün, B.,** "Adilcevaz Kef Kalesi Kazıları 1972, Die Grabungen im Kef Kalesi bei Adilcevaz im Jahre 1972", *TürkAD 21* (1974) Nr.1, s. 31-33.
- **Öğün, B.,** "Kaunos kazıları 1972, Grabungen in Kaunos im Jahre 1972", *TürkAD 21* (1974) Nr.1, s. 133-134.
- **Öğün, B.,** "Excavations of Caunus", *The proceedings of the Xth International Congress of Classical Archaeology,* Ankara-İzmir 23.-30.IX.1973, Ankara 1978, s.421-426.
- **Ögün, B.,** "L. Licinius Murena ve oğlu Gaius için Kaunos'da Dikilmiş İki Şeref Anıtı", *Anatolia,* XVI, 1975, s. 123-128.
- **Öğün, B.,** "Die urartäischen Besstattungsbräuche", *Studien zur Religion und Kultur Kleinasiens. Festschrift für Friedrich Karl Dörner zum 65. Geburtstag am 28. Februar 1976,* Leiden 1978, s. 639-678.
- **Öğün, B.,** "Die Urartäischen Gräber in der Gegend von Adilcevaz und Patnos", *The proceedings of the Xth International Congress of Classical Archaeology, Ankara-Izmir 23.-30.IX.1973,* Ankara 1978, s.61-67.
- **Öğün, B.,** "Urartäische Fibeln", *Akten des 7. Internationalen Kongresses für Iranische Kunst und Archäologie, München 7.-10. September 1976,* Berlin 1979, s. 178-188.
- **Öğün, B.,** "Die urartäischen Paläste und die Bestattungsbräuche der Urartäer", *Palast und Hütte. Beiträge zum Bauen und Wohnen im Altertum von Archäologen, Vor- und Frühgeschichtlern. Tagungsbeiträge eines Symposiums der Alexander von Humboldt-Stiftung Bonn-Bad Godesberg, veranstaltet vom 25.-30.November 1979 in Berlin,* Mainz 1982, s. 217-222.
- **Öğün, B.,** "Kaunos kazıları 1988, Kaunos. Grabungen 1988", *Höyük 1* (1988) s.103-106.
- **Öğün, B.,** "Warum Kaunos ?", *Kadmos 37* (1998), s.175 vd.
- **Öğün, B. & Işık, C. & Diler, A. vd.,** *Kaunos-Kdib. 35 Yılın Araştırma Sonuçları* (1966-2001), Antalya 2001
- **Öğün, B., "Kaunos",** *Türk Ansiklopedisi,* 406 vd.
- **Öğün, B., "Kaunos",** *Enciclopedia dell' Arte Antica. Classica e Orientele,* s.178 vd.

- Fesctschrift für Baki Öğün zum 75 Geburtstag **-** Hrsg. C. Işık, Asia Minor Studien, XXXIX, 2000.

HAKAN KALE

"Hakan Kale'nin yeri, doldurulamayacak kadar büyüktür"

Prof. Dr. Hayat Erkanal
(AÜ DTCF Öğretim Üyesi)

Günümüzde Türkiye'de bilime ilgi sürekli olarak azalmakta, dolayısıyla gerçek bilim insanlarının sayısında da büyük bir düşüş gözlemlenmektedir. Genç insanlarımız bilimsel gerçeklerden kaçarak kolay yollardan para kazanma çabası içerisindedir. Bu nedenle gençler arasında bilim dünyasına katılma arzusu veya bilim adamı olma arzusu büyük çapta kaybolmuştur.

Genç yaşta yitirdiğimiz Hakan Kale bilime aşık çok nadir gençlerimizden birisidir. Kendisi daha çocuk yaşta iken bilime ve özellikle arkeolojiye büyük ilgi duymuş, çevresindeki kısıtlı olanakları değerlendirerek bu yönde büyük deneyimler kazanmıştır. Yükseköğrenim çağına geldiklerinde bilinçli olarak arkeolojiyi tercih etmiş, bu bağlamda bir taraftan öğrenimine devam ederken, diğer taraftan çeşitli yörelerdeki arkeolojik kazılara katılarak teorik bilgilerini pratik bilgilerle pekiştirmiştir. Üst düzeyde İngilizce ve Fransızca dillerine hakimiyetini, hem hiç kimseye muhtaç olmadan öğrenim masraflarını karşılamada kullanmış, hem de uluslararası yayınları takip ederek bilgi dağarcığını güçlendirmiş, yeni yeni bilimsel boyutlar kazanmıştır. Daha öğrencilik yıllarında çeşitli yayın organlarında bilimsel içerikli ve geniş boyutlu yazılar yazmıştır. Çivril kökenli olduğu için özellikle Ege Bölgesi'nin tarihi coğrafyasına ilgi duymuş, bölgeyi adım adım dolaşarak çok sayıda kültürel değeri saptamış ve korunmalarında büyük rol oynamıştır. Tüm bu çalışmalarını "Batı Anadolu'nun M.Ö. 2. Binde Tarihi Coğrafyası" konulu bir yüksek lisans tezinde değerlendirirken aramızdan ayrılmıştır.

Beni Çivril Bölgesi'nin yerleşim yerlerinde gezdirirken, Çivril modern mezarlığına da götürmüş, bir höyük üzerinde kurulan bu mezarlık hakkında geniş bilgi vermiş ve bu arada "her mezar kazıldığında buraya gelip bazı kültür değerlerine sahip çıkmaya çalıştığını, bu arada eseri kurtardığını" büyük bir heyecanla ifade etmiştir. Hakan Kale ölümünden sonra sürekli olarak değerlendirdiği Çivril Mezarlığı'na yani Çivril Höyüğü'ne gömülmüş ve böylece sonsuza dek arkeoloji ile bütünleşmiştir.

Hakan Kale'nin ölümü ile sadece ailesi, dostları ve çevresi değerli bir insanı yitirmemiş; bunun yanında asıl bilim dünyası genç bir araştırıcısını kaybetmiştir. Hakan Kale'nin yeri bir daha doldurulamayacak kadar büyüktür. Yaşam tarzı ile, bilime olan inancıyla, araştırma ruhuyla tüm gençlere örnek olması en büyük dileğimdir.

ARKEOLOJİ VE ARKEOLOGLAR DERNEĞİ ÜYELERİNE DUYURU

Değerli Üyelerimiz,

3 Haziran 2001 tarihinde yapılan seçim neticesinde oluşturulan Arkeoloji ve Arkeologlar Derneği'nin yeni yönetimi derneğimizin daha etkin ve güçlü kılınabilmesi amacıyla üyeleri ile olan iletişimine büyük önem vermektedir. Türkiye genelinde sayıları 700'ü aşkın üyemiz ile etkin ve hızlı bir iletişim kurulabilmesi en öncelikli amaçlarımızdan biridir. Ancak Arkeoloji ve Arkeologlar Derneği'nin kurulduğu günden bu yana geçen süre içerisinde pek çok üyemize ilişkin üyelik bilgilerinin eskidiği, adreslerinin güncelliklerini yitirdiği görülmüştür. Yeni yönetim olarak üyelerimize ilişkin bilgilerin güncelleşmesi için bir çalışma başlatmış bulunmaktayız. Dergi içindeki "Üye Bilgileri Güncelleştirme Formu"ndan fotokopi yaparak bizlere gönderebilirsiniz. Ayrıca henüz derneğimize üye olamamış meslektaşlarımız için de ekteki "Üye Giriş Formu" kullanılabilir. Sizlere daha hızlı ve daha iyi bir şekilde ulaşabilmemiz için özellikle E-mail adreslerinin yollanması büyük önem taşımaktadır. Dernek ile iletişim için E-mail adreslerimiz olan; **arkeologlar@hotmail.com** ve **arkeologlarder@hotmail.com** adreslerine yazabilirsiniz.

1999 yılından bu yana Arkeoloji ve Arkeologlar Derneği'nin yayın organı olarak çıkartılan İDOL dergisinin 11. sayısına ulaşmış bulunuyoruz. İdol dergisini hem meslektaşlarımız arasında iletişimi sağlayan bir bülten olarak hem de yeni çalışmalarımızı tanıtabileceğimiz bir yayın olarak görüyoruz. Önümüzdeki sayılardan itibaren Türkiye'nin dört bir yanında müzelerde görev yapmakta olan meslektaşlarımızın kendi bölgeleri ile araştırma ve gözlemlerine dayanan bilimsel çalışmalarına İdol dergisi içerisinde olanaklar ölçüsünde yer vermeyi arzu ediyoruz. Özellikle İdol dergisinin 200 kütüphaneye ulaştığı gözönüne alınırsa dergi içerisinde özgün gözlem ve çalışmalara ilişkin yayınlanacak yazılar yalnızca meslektaşlarımız için değil Arkeoloji Bilimine ilgi duyanlar için de önem taşıyacaktır. Word'de yazılmış mesleki yazılarınızı diskette ve basılı metin olarak varsa fotoğraf-çizimlerle birlikte ya posta aracılığıyla dernek merkezi; Atatürk Kültür Merkezi 2 No'lu Alan Hipodrom / ANKARA adresine ya da metinlerinizi **idol_idol@hotmail.com** ve **erhanoztepe@hotmail.com** adreslerine yollayabilirsiniz.

İdol dergisinde 2002 yılından itibaren Türk Arkeolojisi ile ilgili geçmişte kalmış güzel anıları gözümüzde yeniden canlandırmak, Arkeoloji bilimine uzun yıllarını, ömürlerini adamış hocalarımızın yaşadıklarını genç kuşaklara aktarmak, Cumhuriyet Dönemi Anadolu Arkeolojisinin kaydettiği aşamaları anlatabilmek için "Geçmişten Günümüze" köşesi hazırlanması planlanmaktadır. Bu projeye katkıda bulunmak isteyen tüm üyelerimizin, meslektaşlarımızın hocalarımızın yardımlarını bekliyoruz. Eski fotoğraf ve belgelerinizi Araş. Gör. Sezin Sezer ve Araş. Gör. Kadir Baran, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı, 06100 Sıhhıye/ANKARA Tel: 0312. 310 32 80/1143 ve Fax 310 57 13 adreslerine yollayabilirsiniz. 2002 yılının tüm üye ve meslektaşlarımıza sağlık, mutluluk ve başarı getirmesini diliyoruz.

Saygılarımızla,
Arkeoloji ve Arkeologlar Derneği
Yönetim Kurulu

ARKEOLOJİ VE ARKEOLOGLAR DERNEĞİ

ÜYE GİRİŞ FORMU

Fotoğraf

Üye Kayıt No:

Adı-Soyadı	:.....	Mezun Olduğu Okul	:.....
Baba/Ana Adı	:.....	Bölüm	:.....
Doğum Yeri ve Tarihi:	.....	Yılı	:.....

Nüfusa Kayıtlı Olduğu

İl	:.....	Cilt No	:.....
İlçe	:.....	Sıra No	:.....
Mahalle/Köy	:.....	T.C. Kimlik No	:.....
Aile Sıra No	:.....	Medeni Hali	:.....

Kısa Özgeçmiş :.....

.....

.....

.....

Mesleği	:.....	Şimdiki Görevi	:.....
İş Adresi	:.....	Bildiği Yabancı Dil	:.....

.....

.....

İş Telefonu	:.....	Cep Telefonu	:.....

Ev Adresi :.....

.....

.....

Ev Telefonu	:.....	E-mail	:.....
Giriş Ödentisi	:	Yıllık Ödenti	:

Yönetim Kurulu Başkanlığına,

Derneğinizin tüzüğünü inceledim. Tüzükte belirtilen amaçların gerçekleştirilmesine katkıda bulunmak istiyorum. Dernekler Kanununa göre üye olmamda herhangi bir sakınca yoktur. Yukarıdaki bilgilerin doğruluğunu, giriş ödentisini ve yıllık ödentiyi ödemeyi taahhüt eder, üyeliğimin kabulünü dilerim.

..../..../....

İmza

Kabul edilmiştir. **BAŞKAN** **SEKRETER**

Yazışma Adresi : P.K. 398 06042 Ulus/ANKARA Tel: (0312) 310 08 76

Banka Hesap No : T.C. Ziraat Bankası Ulus Şubesi "Arkeoloji ve Arkeologlar Derneği Hesabı" 255457